

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Sezer OĞUZKAN

ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE DİNÎ-TASAVVUFÎ UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ

AĞRI-2021

TEZ BİLDİRİMİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Şebâbî Dîvânçesi’nde Dinî-Tasavvufî Unsurlar” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

27/09/2021

Sezer OĞUZKAN

ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE DİNÎ-TASAVVUFÎ UNSURLAR

Sezer OĞUZKAN

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi Eylül 2021

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ

ÖZET

13. yüzyılda Hoca Dehhânî ile başladığı kabul gören dîvân şiiri aynı zamanda Anadolu'da dinî-tasavvufî şiirin usta isimlerinin de (Mevlanâ, Ahmet Fakih, Sultan Veled, Şeyyad Hamza) yaşadığı ve sanatlarını icra ettikleri parlak bir dönemdi.

Necatî, Nef'î, Nâbi, Hayâlî, Fuzûlî, Nedim, Şeyh Galib gibi tesiri ve kalemi kuvvetli şairlerin 19. yüzyıldan sonra etkilerini bir anda yitirmiş oldukları, 19. yüzyılda Keçecizâde İzzet Molla ile dîvân şiirinin miadını doldurduğu fikri, 21. yüzyılda dîvân şiiri ile eser verenlerin varlığıyla çürümektedir. Bu bağlamda Prof. Dr. Osman Kemal Kayra'nın *Şebâbî Dîvânçesi*'nin çağımıza ait oluşu ve günümüzün bakış açısıyla dîvân şiirini gözler önüne sermesi bakımından oldukça kıymetli bir eserdir.

Şairin ve eserinin değerini bilmek için birkaç yüzyılın geçmesine gerek yoktur. Dîvân şiirinin hammaddesi olan dinî-tasavvufî unsurları çokça kullanan “Şâir-i Sâhir”in, eski Türk edebiyatında yerini alması amacıyla bu tez çalışması önemli bir adım olarak görülmelidir.

Şebâbî Dîvânçesi, hayatını Türk dili üzerine çalışmaya adanmış bir dil bilimi profesörünün belki de dilden dîl'e kaçış serüveninin ürünüdür. Çalışmada, Şebâbî'nin Hayatı, Eserleri/Çalışmaları, Mahlası ve Şebâbî ile Zoom programı üzerinden yapılan mülakat hakkında bilgi verilerek *Şebâbî Dîvânçesi*'ni oluşturan 7 bölüm: münâcaat, mevlid-i sagîr, na't, gazeller, kıt'alar, murabba ve müfredler şekil

ve muhteva bakımından tanıtıldıktan sonra dîvânçe dinî ve tasavvufî açıdan ele alınmıştır.

21. yüzyılda eser veren diğer dîvân şairlerinin de araştırılıp incelenerek tanıtılması ve dîvân şiiri geleneğinin varlığını hâlen sürdürdüğünü ispat etmek bakımından bu tez çalışılmıştır. Bu çalışmanın, yüzyılımıza mensup diğer dîvân şairlerinin de gün yüzüne çıkarılmasında ve akademik olarak çalışılmasında öncülük edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şebâbî, Dîvânçe, Dinî Unsurlar, Tasavvufî Unsurlar, İnceleme

RELIGIOUS- MYSTICAL ELEMENTS IN THE DÎVÂNÇE OF ŞEBÂBÎ

Sezer OĞUZKAN

Ağrı İbrahim Çeçen University Institute Of Graduate Studies

Master Thesis September 2021

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ

ABSTRACT

Dîvân poetry, which is accepted to have started with Hodja Dehhânî in the 13th century, was also a bright period when the masters of religious-mystical poetry (Mevlanâ, Ahmet Fakih, Sultan Veled, Şeyyad Hamza) lived and practiced their arts in Anatolia.

The idea that influential poets such as Necatî, Nefî, Nâbi, Hayâlî, Fuzûlî, Nedim, Şeyh Galib lost their influence after the 19th century and that divan poetry was outdated in the 19th century with Keçecizâde İzzet Molla. In the 21st century, it decays with the existence of those who work with it. In this context, Prof. Dr. Osman Kemal Kayra's *Şebâbî Dîvânçe* is a very valuable work in that it belongs to our age and reveals dîvân poetry from today's point of view.

It does not take several centuries to know the value of the poet and his work. This thesis study should be seen as an important step in order for “Şâir-i Sâhir”, which uses religious-mystical elements, which is the raw material of dîvân poetry, to take its place in old Turkish literature.

The *Şebâbî's Dîvânçe* is perhaps the product of the escape adventure of a linguistics professor who devoted his life to working on the Turkish language, from linguistics to the language of the heart. In the study, information about Şebâbî's Life, Works, Pseudonym and the interview made with Şebâbî over Zoom program is given and 7 chapters that make up *Şebâbî's Dîvânçe*: münâcaat, mevlid-i sagîr, na't, gazels,

kıt'as, murabba, and müfreds were introduced in terms of form and content, the dîvân was discussed in terms of religion and mysticism.

This thesis has been studied to research, examine and introduce other dîvân poets who wrote in the 21st century and to prove that the tradition of dîvân poetry still exists. It is thought that this study will lead the other divan poets of our century to be unearthed and analyzed academically.

Key Words: Şebâbî, Dîvânçe, Religion Elements, Mystical Elements, Analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu Prof. Dr. Osman Kemal Kayra'nın Şebâbî mahlasını kullanarak yazmış olduğu *Şebâbî Dîvânçesi* oluşturmaktadır. Kayra, bu dîvânçesi ile 19. yüzyılda varlığı son bulduğu düşünülen dîvân şiiri geleneğinin yaşatıldığını göstermiştir. Yedi yüz yıllık bir geleneğin yaşamadığını, son bulduğunu düşünmek dîvân edebiyatı muharrir ve şairlerinin emeklerine, eşsiz eserlerine haksızlıktır. Osmanlı Türkçesine hâkimiyetin azaldığı çağımızda dîvân şiiri nazım tür ve şekilleriyle şiirler yazmak zor bir hadîsedir. Bu yüzden *Şebâbî Dîvânçesi* adlı eser, eski Türk edebiyatı geleneğinin kaynağını oluşturan dinî-tasavvufî unsurlar bakımından ele alınmıştır.

Şebâbî Dîvânçesi, şairi tarafından dîvânçe olarak adlandırılmıştır; fakat esasen bir dîvân mahiyetindedir. 247 sayfadan oluşan bu eser takdim dışında bir münâcaat, bir mevlid-i sagîr, iki na't (na't / 1), na't / 2), 82 gazel, dört kıt'a, iki murabba ve elli beş müfred olmak üzere yedi bölümden meydana gelmiştir. Eser 727 beyit ve 10 dörtlükten oluşmaktadır. 31/12/2020 tarihinde Osman Kemal Kayra (Şebâbî) ile yaptığımız mülakatta bunun bir dîvân özelliği gösterdiğini söylediğimiz de şairin mütevazılık göstermek sûretiyle "dîvânçe" dediğini anlıyoruz. Ayrıca dîvân şiiri geleneğinde bir dîvân/dîvânçede mevlid veya mevlid-i sagîr bölümüne sık rastlanılmaz. Şebâbî, dîvânçesinde mevlid-i sagîr bölümü de bulunmaktadır. Bu çalışmanın çağımızda dîvân/dîvânçe yazmış diğer şairlerin de tanıtılmasına ve tez olarak çalışılmasına öncülük edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmamıza bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan, engin sabır ve anlayış gösteren, danışmak için aradığımda veya görüşme talep ettiğimde daima kıymetli vaktini bana ayıran danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ'a, lisans eğitimimde dil bilimi derslerimize giren, eserini çalışmama fırsat veren ve yol gösteren Şebâbî mahlaslı hocam Sayın Prof. Dr. Osman Kemal Kayra'ya, tezimin ilerleyişi sırasında karşılaştığım güçlükleri aşmamda yardımcı olan hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sait Yilter'e, Türkçe Öğretmeni, iki çocuğumuzun

annesi, Nursena OĞUZKAN'a fedakârlıkları ve desteklerinden ötürü minnet duygusuyla teşekkürlerimi sunuyorum.

Henüz dört buçuk yaşında olan oğlum Salih Eser'e ve henüz üç yaşında olan kızım Masal'a ayıracağım vakti iki yıl boyunca yüksek lisans eğitimime ve tez çalışmama ayırdım. Onların en munis yaşlarında ortaya koyduğum bu tezi kıymetli çocuklarıma hediye ediyorum.

Ağrı-2021

Sezer OĞUZKAN

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	i
TEZ KABUL TUTANAĞI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xviii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xix
KISALTMALAR	xx
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ŞAİRİN HAYATI VE DÎVÂNÇESİ	3
1.1. Şairin Hayatı	3
1.2. Eserleri	4
1.3. Mahlası	4
1.4. Dîvânçenin Özellikleri	5
1.4.1. Tavsifi	5
1.4.2. Yapı Özellikleri	6
1.4.2.1. Vezin	6
1.4.2.2. Kafiye	7
1.4.2.2.1. Kafiye-i Müreddefe	8
1.4.2.2.2. Kafiye-i Mukayyad	9
1.4.2.2.3. Kafiye-i Müessese	9

1.4.2.2.4. Kafiye-i Mücerrede	9
1.4.2.3. Redif	9
1.4.2.3.1. Revî Harfinden Sonra Ek Alan Redif	10
1.4.2.3.2. Revî Harfinden Sonra Müstakil Kelime Hâlinde Bulanan Redif	10
1.4.2.3.3. Revî Harfinden Sonra Ek ve Kelimeyi Bir Arada Bulunduran Redif	10
1.4.3. Dîvânçenin Muhtevası	11
1.5. Şebâbî Dîvânçesi Mülakat Soruları ve Cevapları	15
İKİNCİ BÖLÜM	
ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE DİNÎ UNSURLAR	25
2.1. Esmâü'l-Hüsnâ	25
2.1.1. Allah	25
2.1.2. El-Müheymin	26
2.1.3. Bâri, Gaffâr, Kahhâr, Alîm, Zü'l-Celâl	26
2.1.4. Kebîr, Habîr, Halîm, Azîm	27
2.1.5. Hasîb, Celîl, Kerîm, Mucîb	27
2.1.6. El-Vedûd	28
2.1.7. Veliyy, Metîn, Hamîd, Kavî	28
2.1.8. El-Ganî, El-Kerîm	28
2.1.9. Es-Samed	29
2.1.10. Er-Raûf	29
2.1.11. El-Gafûr	30
2.1.12. El-Hakk	30
2.1.13. Er-Rahmân	31

2.1.14. El-Muîn	31
2.1.15. Et-Tevvâb	32
2.2. Melekler	32
2.2.1. Cebrâil	32
2.2.2. Mûnker ve Nekîr	33
2.3. Kutsal Kitaplar	33
2.3.1. Kur'ân-ı Kerim	34
2.4. Peygamberler	35
2.4.1. Hz. Âdem	35
2.4.2. Hz. Musa	36
2.4.3. Hz. Süleyman	37
2.4.4. Hz. İbrahim	38
2.4.5. Hz. İsa	39
2.4.6. Hz. Lokmân	40
2.4.7. Hz. Yûsuf	40
2.4.8. Hz. Muhammed (s.a.v.)	41
2.5. Ahiretle İlgili Unsurlar	44
2.5.1. Âhiret (Ukbâ)	45
2.5.2. Âlem-i Ervâh	45
2.5.3. Kıyamet	46
2.5.4. Cennet	47
2.5.5. Cehennem (Tamu-Nîrân)	48
2.5.6. Dâreyn/ Dü-Cihân	50
2.5.7. Hûri-Gılman-Vildân-Melâik	50
2.5.8. Mahşer	52

2.6. Kaza ve Kader	52
2.7. Sûreler ve Âyetleri	53
2.7.1. Necm Sûresi 53/62, 53/9	54
2.7.2. Bakara Sûresi 2/20, 2/163	55
2.7.3. En'âm Sûresi 6/163, 6/153	55
2.7.4. Âl-i İmrân Sûresi 3/92, 3/104, 3/134, 3/185	56
2.7.5. Fecr Sûresi 89/28	57
2.7.6. Tevbe Sûresi 9/41	57
2.7.7. İnşirah Sûresi 94/6, 94/1	58
2.7.8. Müddessir Sûresi 74/2	58
2.7.9. Muhammed Sûresi 47/36	59
2.7.10. İsrâ Sûresi 17/81	59
2.7.11. Alâk Sûresi 96/1	59
2.7.12. Enbiyâ Sûresi 21/35, 21/107, 21/69	60
2.7.13. Ankebût Sûresi 29/45	60
2.7.14. Naml Sûresi 27/18	61
2.7.15. Nisâ Sûresi 4/158	61
2.7.16. Mü'minûn Sûresi 23/1	62
2.8. Hz. Peygamber İle İlgili Kavramlar	62
2.8.1. Hadîs	62
2.8.2. Şefaât	64
2.8.3. Vahiy	67
2.8.4. Mucizât	67
2.8.5. Sünnet	68
2.8.6. Miraç ve Sidre Makamı	68

2.9. Dört Halife	70
2.10. Ehl-i Beyt ve Sahâbeler	71
2.10.1. Ehl-i Beyt	71
2.10.2. Sahâbe	72
2.11. Diğer Dinî Şahsiyetler	72
2.11.1. Bâyezid-i Bistami	73
2.11.2. Kul Nesîmî	73
2.11.3. Mevlanâ	74
2.11.4. Hz. Hızır/Hıdır	74
2.11.5. Hallâcî Mansûr	75
2.11.6. İbrahim bin Edhem	76
2.12. Dine Has Sözler	76
2.12.1. Hamdülillâh	77
2.12.2. Billâh	77
2.12.3. Vallâhi	78
2.13. İbadetle İlgili Unsurlar	78
2.13.1. Amel	79
2.13.2. Namaz	79
2.13.3. Hac	81
2.13.4. Dua	81
2.13.5. Tavaf	82
2.14. Diğer İtikadî Kavramlar	82
2.14.1. Rûh	83
2.14.2. Rahmet ve Merhamet	84
2.14.3. İman	84

2.15. Din İle Alakalı Diğer Unsurlar	85
2.15.1. Kul	85
2.15.2. Günah (Cürm)	85
2.15.3. Günahkâr	86
2.15.4. Ehl-i Sünnet	87
2.15.5. Müselmân	87
2.15.6. Yevm-i Şek	88
2.15.7. Nüşhâ (Muska)	88
2.15.8. Şeytan/İblis	88
2.16. Diğer Dinlerle İlgili Unsurlar	89
2.16.1. Bût (Put)	89
2.16.2. Sûmnât	90
2.16.3. Rahip	91
2.17. Dinî Mekânlar	91
2.17.1. Kâ'be	91
2.17.2. Kerbelâ	92
2.18. İsyankârlar ve İnkârcılar	93
2.18.1. Âd Kavmi ve Şeddâd	93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE TASAVVUFÎ UNSURLAR	95
3.1. Nefis	95
3.2. Tevhid	96
3.3. Bezm-i Elest	97
3.4. Tevbe	98
3.5. Nûr	99

3.6. Âb-ı Hayat/ Âb- Hayvân	99
3.7. Şükür	100
3.8. Ahlakla İlgili Kavramlar	101
3.8.1. Kibir (Nahvet)	101
3.8.2. Açıgözlülük (Tûl Amel)	102
3.8.3. Gıybet/ Kîl ü Kâl (Dedikodu)	103
3.8.4. Sehâvet (Cömertlik)	103
3.9. On Sekiz Bin Âlem	104
3.10. Vahdet	104
3.11. Kesret	105
3.12. Tecelli	105
3.13. Mâsivâ	106
3.14. Uzlet	107
3.15. Lütuf	107
3.16. Tasavvufî Tipler	108
3.16.1. Evliyâ	108
3.16.2. İnsân-ı Kâmil	108
3.16.3. Post-nişân	109
3.17. Ham-ı Zülf	109
3.18. Mevlevî	109
3.19. Firâk	110
3.20. Cezbe	110
3.21. İnbisât ve İnkibâz	110
3.22. Melâmîlik	111
3.23. İlm-i Ledün	111

3.24. Ayne'l Yakîn	112
3.25. Hakka'l Yakîn	112
3.26. Kurbet	112
3.27. Zikr	113
3.28. Rind	113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNÎ-TASAVVUFÎ UNSURLAR DIŞINDA KALAN TARİHÎ-EFSANEVÎ ŞAHSİYETLER İLE EFSANELER VE KOZMİK UNSURLAR 114

4.1. Tarihî-Efsanevî Şahsiyetler İle Efsaneler.....	114
4.1.1. Ferhâd ile Şîrîn	114
4.1.2. Leylâ ile Mecnûn	115
4.1.3. Yûsuf ile Züleyhâ	116
4.1.4. Kârûn	116
4.1.5. Cengiz Han	117
4.1.6. Hıtâ	117
4.1.7. Câm-ı Cem	118
4.1.8. Yâkût-ı Bedahşân	118
4.1.9. Hümâ	118
4.1.10. Sîmurg ve Kaf	119
4.1.11. İrem Bağı	119
4.2. Kozmik Unsurlar	119
4.2.1. Kevkeb/Sitâre	120
4.2.2. Müşterî ve Nâhid	120
4.2.3. Mirrih	120

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÎVÂNÇEDEN ÖRNEKLER.....	121
5.1. Münâcaat	121
5.2. Mevlid-i Sagîr	126
5.3. Na't	133
5.4. Gazeller	137
5.5. Kıt'alar	148
5.6. Murabba'	149
5.7. Müfredler	150
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	153
ÖZGEÇMİŞ	156

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Öğrenim Durumu	4
Tablo 1.2. Bölümlerin Vezinlere Göre Dağılımı	7
Tablo 1.3. Nazım Birimlerinin Vezinlere Göre Dağılımı.....	7
Tablo 1.4. Kafiye-i Müreddefe Örneği 1	8
Tablo 1.5. Kafiye-i Müreddefe Örneği 2	8
Tablo 1.6. Kafiye-i Mukayyad Örneği	9
Tablo 1.7. Kafiye-i Müessese Örneği	9
Tablo 1.8. Kafiye-i Mücerrede Örneği	9
Tablo 1.9. Ekli Redif Örneği	10
Tablo 1.10. Kelime Hâlinde Redif Örneği	10
Tablo 1.11. Ek ve Kelimeyi Bir Arada Bulunduran Redif Örneği	10
Tablo 1.12. Dîvânçeden Muhteva Örneği	11
Tablo 1.13. Dîvânçeden Aruz Kusuru Örneği 1	12
Tablo 1.14. Dîvânçeden Aruz Kusuru Örneği 2	12
Tablo 1.15. Dinî Unsurlardan Âyet Örneği 1	12
Tablo 1.16. Dinî Unsurlardan Âyet Örneği 2	12
Tablo 1.17. Dinî Unsurlardan Hadîs Örneği.....	13
Tablo 1.18. Dîvânçeden Misâller 1	14
Tablo 1.19. Dîvânçeden Misâller 2	14
Tablo 1.20. Dîvânçeden Misâller 3	14
Tablo 1.21. Dîvânçeden Misâller 4	14
Tablo 1.22. Dîvânçeden Misâller 5	15
Tablo 1.23. Dîvânçeden Misâller 6	15
Tablo 1.24. Dîvânçeden Misâller 7	15
Tablo 4.1. Son Çağda Yazılmış Dîvân/Dîvânçe ve Şairleri	152

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1.1. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi.....	22
Fotoğraf 1.2. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi.....	23
Fotoğraf 1.3. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi.....	23
Fotoğraf 1.4. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi.....	24

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhis-selam

bk. : Bakınız

C: Cilt

Çev. : Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi

G: Gazel

H: Hicri

haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

KTÜ: Karadeniz Teknik Üniversitesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MS: Milattan Sonra

Mev: Mevlid-i Sagîr

M: Miladi

mm: Milimetre

Müf: Müfred

Mün: Münacat

N: Na't

öl. : Ölüm tarihi

r.a. : Radiyallahu anh

s: Sayfa

S: Sayı

s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ü: Üniversite

Yay. : Yayınevi, Yayınları, Yayınlayan

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

“Şebâbî Divânçesi’nde Dinî-Tasavvufî Unsurlar” adlı bu çalışmada, dîvân şiirinin kaynağı olan dinî-tasavvufî unsurların ne sıklıkla kullanıldığı ve hangi manevî hazla ele alındığı ortaya koyulmaya çalışıldı. Önceden yapılmış akademik çalışmalar incelenerek bu alanda ne tür metotların kullanıldığı anlaşılmaya çalışılmış olup söz konusu dinî-tasavvufî unsurların tespitinde özgün bir sıralama ve metot geliştirilmiştir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle 19. yüzyıla kadar olan dîvânlarda hemen her türlü çalışma ve inceleme yapılmış olmakla birlikte dîvân şiiri geleneğinin bu yüzyıldan sonra son bulduğuna dair birçok görüşün olduğunu görmekteyiz. 21. yüzyılda eser veren Şebâbî, yedi yüz yıllık İslam kaynaklı bir medeniyetin ürünü olan dîvân/dîvânçe geleneğinin son bulmadığını adeta ispat etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde şairin hayatı, eserleri/çalışmaları, mahlası, dîvânçenin tavsifi, dîvânçenin şekil ve muhteva özellikleri ve Şebâbî ile eseri özelinde yapılan mülakat hakkında bilgiler takdim edilmiştir.

İkinci bölümde dîvânçedeki dinî unsurlar, üçüncü bölümde tasavvufî unsurlar ve dördüncü bölümde de dinî-tasavvufî unsurlar dışında kalan tarihî-efsanevî şahsiyetler ile efsaneler ve kozmik unsurlara yer verildi. Beşinci bölümde ise dîvânçeden türlere göre örnekler verildi. Bu unsurlar tek tek aranarak fişlendi ve daha sonra bölümlere göre tasnif edildi.

Dinî unsurlarda Kur’ân-ı Kerîm’in mealinden istifade edilerek dipnotlarda çokça sûre ve âyetlere yer verildi. Bunun yanında büyük âlimlerden aktarılan hadîslerden de istifade edilmiştir. Tasavvufî unsurlar müstakil olarak ele alınıp detaylandırıldıktan sonra hem dinî hem tasavvufî unsurun yer aldığı beyitler orijinal biçimleriyle ve Türkiye Türkçesi manalarıyla verilmiştir.

Sonuç bölümünde çağımızın diğer önemli dîvân şairleri ve dîvân/dîvânçelerinin isimleri araştırılarak tablo hâlinde sunulmuş olup akademik olarak çalışılması için göz önünde tutulmaya çalışılmıştır.

Son bölümde geniş bir kaynakça listesi verilmiştir. Bilhassa Süleyman Uludağ'ın *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kaplan Üstüner'in *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*, Ahmet Kırkkılıç'ın *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*, Mehmet Yılmaz'ın *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* eserleri en çok yararlanılan kaynaklar olmuştur. Bunların dışında makale, kitap, çevrimiçi içerikler de kullanılmış olup kaynakça ve dipnotlarda künyeleri verilmiştir.

Şebâbî mahlaslı Prof. Dr. Osman Kemal Kayra bir gavvas gayreti ile çok değerli inciyi, dîvânçeyi, ortaya koyarak yüzlerce yıllık Osmanlı, Arap, Fars, Çağatay kültürünü yaşatmıştır. Yüzyılımızdaki diğer gavvasların da “*Fânî Dîvânı*/Lütfü Filiz, *Taşkın Dîvânı*/Necibe Taşkın Çetinkaya, *Şeyda Dîvânı*/Şahin Uçar, *Lütfü Dîvânı*/Lütfü Şehsüvaroğlu, *Zafer Dîvânı*/Zafer Acar” çalışarak edebiyat dünyasında mevzubahis edilmesi gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI VE DÎVÂNÇESİ

1.1. Şairin Hayatı

Prof. Dr. Osman Kemal Kayra (Şebâbî), 17.10.1945 İstanbul Paşabahçe’de doğmuştur. 1957’de Paşabahçe İlkokulunu, 1961’de Selimiye Askeri Okulunu bitirip Kuleli Askeri Lisesinde okuduktan sonra 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur.

1970-1974 yılları arasında Konya Kulu Lisesinde görev yaptıktan sonra 1974 yılında Haydarpaşa Teknik Lisesi edebiyat öğretmenliğine tayin olur. 1976 Ocak-1978 Mart arasında İstanbul Fikirtepe Atatürk Eğitim Enstitüsünde görev yapmıştır. 1978-1980 yıllarında Ankara Nallıhan Lisesinde öğretmenlik, 1980-1985 yıllarında Kütahya Kılıçaslan Lisesinde öğretmenlik ve Müdür Yardımcılığı yaparak görevini sürdüren Kayra, 1985 yılında açılan bir sınav ile KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümüne Öğretim Görevlisi olarak atanmıştır.

14.10.1988 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Mertol Tulum’un danışmanlığında “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Metinlerinde Kelime Grupları” adlı tezle yüksek lisansını ve yine aynı enstitüde Prof. Dr. Mertol Tulum’un danışmanlığında “Hüsâm-ı Sahrâvî, Tuhfeten li-Hazreti’l-Aliyye” adlı tezle 16.10.1991’de doktorasını tamamlamıştır. 24.6.1992’de Yardımcı Doçentliğe atanıp; 4.8.1992-2.3.1994 tarihleri arasında Sınıf Öğretmenliği Bölüm Başkanlığı, 26.1.1993-16.8.1994 tarihleri arasında KTÜ Üniversite Senatosunda Fakülte Kurulunca seçilmiş Senato Üyeliği; 1.7.1994-26.10.1995 tarihleri arasında Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölüm Başkanlığı; 9.5.1996-30.6.1998 yılları arasında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcılığından sonra 1998 yılında Fen –Edebiyat Fakültesine geçiş yapmıştır. 11.10.2002-22.09.2008 tarihleri arasındaki Rektörlük Türk Dili Bölüm Başkanlığı 22/12/2011 tarihinde KTÜ Akçaabat Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne atandıktan sonra 17.10.2012 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Evli, iki kız çocuk babası ve iki torun sahibidir.

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Yeni Türk Dili	İstanbul Üniv.	1970
Y.Lisans	Yeni Türk Dili	İstanbul Üniv.	1988
Doktora	Yeni Türk Dili	İstanbul Üniv.	1991

Tablo 1.1. Öğrenim Durumu

1.2. Eserleri

Prof. Dr. Osman Kemal Kayra'nın (Şebâbî), akademisyen olması sebebiyle birçok makale, bildiri, sempozyum, konferans, panel, radyo ve televizyon katılımcılığı ve kitapları gibi bilimsel çalışması bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye gazetesı sitesinde dîvân edebiyatı üzerine güncel yazılar yazmaktadır; fakat bunların tümünü vermekten ziyade yayımlanmış kitap çalışmaları şöyle listelenebilir:

Kitaplar

1-Kayra, Osman Kemal, Görüntülü Medyada Dil Yanlışıları s.256, 2000 Berikan Yayınları Ankara.

2-Kayra, Osman Kemal, Vesîletül-Matâlib. Metin-ımlâ-Gramer-Dizin-Tıpkıbasım. İmg Yayınları 2006. (İstanbul) s.559

3-Kayra, Osman Kemal, “Dil ve Üslup Açısından “Kar” Romanı” S.390, Cümle Yayınları, Mayıs 2008 İstanbul.

4-Kayra, Osman Kemal (2011). Şebâbî Dîvânçesi. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

1.3. Mahlası

Mahlas, dîvân şairlerinin eserlerinin kime ait olduğunu beyan eden ikinci isimlerdir. Arap geleneğinde şairlerin gerçek isimleri benzerlik taşıyınca hangi eser kime aittir karıştırılmaya başlanmıştır. Bu sebeple de mahlas kullanma geleneği vuku bulmuştur. “Divan şairlerinin şiirlerinde kullandıkları takma ad. Mahlâs, şiirlerin başka şiirle karışmasını önler” (Pala, 2013: 294).

Şair; psikolojisine, sanat anlayışına, yetiştirilme şekline, doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevreye, dünya görüşüne göre mahlas edinir. Gerçek isimlerin de kullanıldığı dîvân şiirinde mahlas geleneği, İran edebiyatından şiir geleneğimize

geçmiştir. “Edebiyatımızda mahlas kullanımı İran edebiyatının tesiriyle ortaya çıkmış ve ilk olarak Şeyhî tarafından başlatılmıştır” (İsen, 1989: 22).

Şebâb/Şebâbet, Arapça isim olup “gençlik, tâzelik, civanlık” manasına gelir (Devellioğlu, 2003: 981). Şair, Şebâb ismine nispet î’si getirerek sıfat yapmıştır. Şebâbî, gençlikle ilgili olan manasına gelir. Dîvânçe’nin şairi Osman Kemal Kayra, bu mahlası niye seçtiğini “Takdim” bölümünde şöyle izah eder: “Mahlasımı Şebâbî olarak seçmem tabii ki şuurcludur. Şebâbet gençliktir. Gençlik hayattır, neşedir, hazinedir. Hayatımızın masal çağı gençlik çağımızdır. Hatıralarımızın kırk katlı bohça içinde saklandığı maun sandık gençliğimizdir. Bu yüzden Şebâbî mahlası bana çok munis geldi” (Kayra, 2011: 19-20).

Şair, Mevlanâ’nın yolundan gidilerek Şebâbî mahlasının manası gibi genç ve zinde kalınabileceğini şöyle ifade eder:

Çün Şebâbî nâmına kim ilticâ ettik hele

Pîr-i Monlâ nefhasıyla inhitâtta geç gönül (G.15/7)

1.4.Dîvânçenin Özellikleri

1.4.1. Tavsifi

Basıldığı Yer ve Yıl: Trabzon/2011

Cilt, Yazı ve Ebadi: Karton Kapak, Türk Alfabesi, 220x153 mm

Sayfa Sayısı: 247 s.

Başı:

Yâ İlâhî bârgâh-ı izzetinden hâcetim

Nefs-i emmâremden olsa hic gereksiz nahvetim (Mün. 1/1)

(Yâ İlâhi, yüce dergâhından isteğim vardır. Bu gereksiz kibrim nefsi-i emmaremenden olmalıdır.)

Sonu:

Bir gelir böyle cihana hem dahi ki pîr gelir

Bî-dilân u âşıkana hem gedâya mîr gelir (Müf. 55)

(Böyle güzel, cihana bir gelir pir gelir. Âşıklara, gönlünü kaptırmış olanlara, aşk dilencilerine bir efendi, bir sultan gelir.)

Muhteva: 1 Münâcaat, 1 Mevlid-i Sagîr, 2 Na't, 82 Gazel, 4 Kıt'a, 2 Murabba' , 55 Müfred'den ibarettir.

1.4.2. Yapı Özellikleri:

1.4.2.1. Vezin:

Dîvân şiirinin estetiğini sağlayan ahenk unsurlarından en önemlisi aruz veznidir, denebilir. Aruz vezni, Arap şiirinden Fars şiirine oradan da Türk şiirine geçmiş bir vezin olmakla beraber Baki, Fuzuli, Nedim, Necati, Nef'i, Şeyh Galib gibi şairlerimizin kaleminde birer büyümlü söze dönüşmüştür. Şebâbî Dîvânçesi'nde bulunan bütün şiirler aruz vezni ile yazılmıştır. 21. yüzyılda yaşayan şairin tamamı aruz vezni olmak kaydıyla dîvânçe yazmış olması elbette ki onun ilmî ve ruhî yönden yüksek hâkimiyet ve hüner sahibi olduğunu ortaya koyar.

Şebâbî Dîvânçesi'nde aruz kalıpları içerisinde en çok tercih edilen kalıp “fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün” kalıbıdır. Remel bahrinin bu kalıbı söyleyişe akıcılık kazandırması ve fevkalade ahengi sayesinde dîvân şiiri geleneğinde de en çok kullanılan kalıptır. “XV. yüzyılın ortalarından itibaren şairlerimizin en çok şiir söyledikleri aruz kalıbı, Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün'dür” (İpekten, 1999: 277).

Dîvânçenin bölümlerinin vezinlere göre dağılımı şöyledir:

Bahir	Kalıp	Münâcaat	Mevlid-i Sagîr	Na' t	Gazeller	Kıt' alar	Murabba ,	Müfredler
Hezec	mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün				12	3		1
	mef'ûlû/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün				10			7
Recez	müstef'ilün/müstef'ilün/ müstef'ilün/müstef'ilün				1			
Remel	fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün	1		2	42		2	43
	fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün		1					
	fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün				6			
Muzâri	mef'ûlû/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün				11	1		4
	Toplam	1	1	2	82	4	2	55

Tablo 1.2. Bölümlerin Vezinlere Göre Dağılımı

Dîvânçede kullanılan nazım birimlerinin vezinlere göre yüzdelik dağılımı ise şöyledir:

Bahir	Kalıp	Beyit	Oran %
Hezec	mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün	80	11,04
	mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün	71	9,76
Recez	müstef'îlün/müstef'îlün/ müstef'îlün/müstef'îlün	5	0,68
Remel	fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün	418	57,49
	fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün	49	6,74
	fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün	30	4,12
Muzâri	mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'îlü/ fâ'ilün	74	10,17
	Toplam	727	100

Tablo 1.3. Nazım Birimlerinin Vezinlere Göre Dağılımı

Dörtlük nazım birimlerini de kendi arasında oranladığımız da dîvânçede kıt'a biçiminde dört adet dörtlükten üçü (%50) “mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün” kalıbıyla biri (%16,6) ise “mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'îlü/ fâ'ilün” kalıbı ile kaleme alınmıştır. Ayrıca murabba biçiminde iki dörtlükte (%33,7) “fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Hülâsa dîvânçede hezec, recez, remel ve muzâri bahirlerini kullanan Şebâbî, klasik şiir geleneğinde rağbet gören kalıplarda mısralarını terennüm etmiştir.

1.4.2.2. Kafiye

Kafiye (uyak), ahengi sağlamak amacıyla anlamca farklı; fakat ses bakımından aynı özellik gösteren kelimeler arasındaki benzerliktir.

Şair şiirde, duygularını ve hayâllerini kulağa hoş gelecek şekilde ifade etmek ister. Zira şiirde müzikalite dinleyicinin ruhunu okşayacak bir ahenktir. Şebâbî de dîvânçesinde kafiye ve rediften oldukça fazla istifade etmiştir. “Klâsik belagat kitaplarında şiirin birçok tarifi yapılmış, hepsinde de mevzûn ve mukaffâ olması ortak olarak görülmüştür” (Muallim Naci, 2004: 126). Dîvânçe incelendiğinde şiirin kafiyeli ve vezinli olması gerektiğine Şebâbî'nin de inandığı fikrine ulaşılmış olunur.

Kafiye ve redif, üniversitelerde ve ortaöğretimde çoğunlukla modern şiir inceleme metotlarına göre bahsedilmektedir:

1. Yarım Kafiye
2. Tam Kafiye
3. Zengin Kafiye
4. Tunç Kafiye
5. Cinash Kafiye

Dîvân şiirinde kullanılan kelimeler çoğunlukla Arapça ve Farsça olduğu için dîvân şiiri geleneğine göre kafiyelemleri incelemek gerekmektedir. Dîvân şiirinde uyak harflerinden (hurûf-ı kâfiye) revî, te'sîs, dâhil, redif ve kayd dîvânçedeki kafiyelemlerin tespitinde dikkate alınacaktır.

Dîvânçede bulunan kafiye çeşitlerine örnekler:

1.4.2.2.1. Kafiye-i Müreddefe: Redif (â,û,î) + Revî ile yapılan kafiye.

Âşığın gönlü müşevveştir ki sanma Âd olur Kande görsem ol nigârî bir aceb Şeddâd olur (G.17/1)	
Âd Şeddâd	-âd= <u>Redif (â)</u> + <u>Revî (d, ÷)</u>

Tablo 1.4. Kafiye-i Müreddefe Örneği 1

Sun elinden zehr-i sâfî onu zevkle nûşedem Tut ki içtim câm-ı gül-fâm niyyetiyle cûş edem (G.25/1)	nûş cûş
Lahn-ı bülbül gûşuma hiç sanki urmaz neyleyim Gece gündüz savt-ı yârî cân u başla gûş edem (G.25/2)	gûş
Bir kuru ney oldu bünyem savt u elhân kalmadı Bezme gel ki nûr-ı dîdem gönlümü ben hûş edem (G.25/3)	hûş -ûş= <u>Redif (û)</u> + <u>Revî (ş, ش)</u>

Tablo 1.5. Kafiye-i Müreddefe Örneği 2

1.4.2.2.2. Kafiye-i Mukayyad: Kayd (harekesiz harf) + Revî ile yapılan kafiye.

Havfım ki dâm-ı aşka ben girifte olmayam Âvâma hoş görünse anda refte olmayam (G.69/1)
girift reft

Tablo 1.6. Kafiye-i Mukayyad Örneği

1.4.2.2.3. Kafiye-i Müessese: Te'sis (harekeli elif “â”) + Dâhil+ Revî ile yapılan kafiye.

Endâm-ı şerer-bâr-ı felâketsin efendim Pür-hûn-ı cefâ-pîşe celâdetsin efendim (G.44/1)
felâket celâdet

Tablo 1.7. Kafiye-i Müessese Örneği

1.4.2.2.4. Kafiye-i Mücerrede: Kelime sonundaki revî harfinden teşekkül eden kafiye.

Kavl-i leyyindir sözün ki lâle yâhud gül müsün Devreden fağfur kadeh mi yoksa câm-ı mül müsün (G.57/1)	gül mül -l= <u>Revî</u>
Bir demim sensiz geçerse günlerim zillet bana Şâh-ı hûbâmm kapında durduğum minnet bana (G.19/1)	zillet minnet -t= <u>Revî</u>

Tablo 1.8. Kafiye-i Mücerrede Örneği

Şebâbî, divançesinde en çok kafiye-i müreddefeyi kullanmış olup kafiye-i mücerrede, kafiye-i mukayyade ve kafiye-i müessese örneklerine rast gelinmiştir.

1.4.2.3. Redif

“Sözlükte ‘arkadan gelen, takip eden’ anlamındaki redîf kelimesi dîvân edebiyatında kafiye düzeniyle ilgili bir terim olmuştur” (Albayrak, 2007, s. 323). Redif, dîvân şiirinin olmazsa olmazlarındandır. Özellikle kelime hâlinde tekrar eden

redifler, kasidelere ve gazellere ad olurlar. Mesela Fuzulî'nin su redifli kasidesi “Su Kasidesi” adını almıştır. Keza Bakî'nin “Sümbül Kasidesi” de sümbül redifinden ad almıştır.

Dîvânçede bulunan redif çeşitlerine örnekler:

1.4.2.3.1. Revî Harfinden Sonra Ek Alan Redif:

Gehî günc-i melâmetten gehî derk-i kerâmetten Hafî olduk zebân urduk el aldık hem velâyetten (G.6/1)	Kerâmet-ten Velâyet-ten -t=Revî -ten=Redif
Telemmüz eyledik aşkı nigâr-ı nakş-ı hafâdan Reh-i aşka kadem urduk sır olduk tâ hidâyetten (G.6/2)	 Hidâyet-ten -t=Revî -ten=Redif

Tablo 1.9. Ekli Redif Örneği

1.4.2.3.2. Revî Harfinden Sonra Müstakil Kelime Hâlinde Bulunan Redif:

Eşiğinde kul olaydım güzerinde yol olam Kadem urmaz çöl olaydım yanağında hal olam (G.71/1)	yol olam hal olam -l=Revî olam=Redif
Kimi söyler bu Şebâbî kime vurgun acaba Yakışır mı a gül-endâm sana tut ki el olam (G.71/5)	 el olam -l=Revî olam=Redif

Tablo 1.10. Kelime Hâlinde Redif Örneği

1.4.2.3.3. Revî Harfinden Sonra Ek ve Kelimeyi Bir Arada Bulunduran Redif:

Bu gül-endâm bu gülüşler ya bu haller nicedir Femi gonca boyu bâlâ ya bu diller nicedir (G.72/1)	haller nicedir diller nicedir -l=Revî -ler nicedir=Redif
---	---

Tablo 1.11. Ek ve Kelimeyi Bir Arada Bulunduran Redif Örneği

Şebâbî Dîvânçesi, redifin bütün çeşitleri bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Redifin olması için benzer ek veya kelimelerin her mısra da aynen kullanılması gerekir ki bu da genel kaidelerdendir.

1.4.3. Dîvânçenin Muhtevası

Şebâbî, dîvânçesinde dinî-tasavvufî konuları bir hayli işlemiştir. Mısralardan hareketle sanatkârın dünya görüşünün din ve tasavvuf olduğu açıkça görülmektedir. Derin manaların Arapça ve Farsça terkiplerle vücut bulduğu, 21. yüzyılda ortaya çıkmış bir dîvânçe olmasına rağmen dilinin sade, açık ve anlaşılır olduğu söylenemez. Şairin dilinin 16. ve 17. yüzyıl dîvân şairlerinin dilinden geri kalmadığı görülür; esasen bu meziyeti dil bilimi profesörü olmasına dayanır. Allah, Hz. Muhammed, peygamberler, ehil-i beyt, dört halife, âyet ve hadîsler, telmih sanatı ile kıssalar, din büyükleri Şebâbî Dîvânçesi'nde fazlaca rastlanılan mefhumlardır.

Dîvânçede gök cisimleri, âşık ile mâşuk, gül ile bülbül, meseller gibi beşerî ve didaktik yönü ön planda olan gazel, müfred ve beyitlerde bulunmaktadır:

Her güzel gördükçe sürçer pâyimiz ta'n eyleme Kalbimiz dört hânedir ¹ kim anlara mihmân gerek (G.33/2)
Ayağımız her güzel gördüğünde tökezlediği için sakın beni ayıplama. Zaten kalbimiz dört bölümdür ki onların her birine bir misafir lâzım.

Tablo 1.12. Dîvânçeden Muhteva Örneği

Yukarıdaki örnek dîvân şiiri geleneğinde eşi pek görülmeyen bir benzetmeye dayanır. Şair, bilimsel bilgi ışığından hareketle kalbin anatomisi olan dört odacığı, halk arasında yaygın olarak kullanılan *ayran gönüllü*² olmak deyimi ile ilişkilendirerek alışılmamış bağdaştırmaya başvurmuştur.

Dîvânçede zihaf ve imâle kusurlarına da azımsanmayacak derecede başvurulduğu görülür. “Özellikle zihafı pek içime sindirdim diyemem. İmâleler her ne kadar Türkçe kaynaklı kelimelerin ahengini ve asliyetini bozsa bile bunlara sık sık başvurmak zorunda kaldım” (Kayra, 2011: 19).

¹“Kalbin Yapısı: Kalp toplam dört odacıktan oluşur.”

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/127871/mod_resource/content/1/03beslkalpanato_misi.pdf Erişim Tarihi:25/12/2020

²“*Ayran gönüllü: Çabuk âşık olan.” <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25/12/2020.

Aşağıdaki beyitler aruz kusuru olan beyitlerden bazılarıdır:

fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ' ilün -.-/-.-/-.-/-.- Zulmetin tâ ortasînâ cemre düştü: Merhamet Rahmetin son halkasıydı ekmeç oldu ünsiyet (N.2/1)	Beş yerde imâle ve bir yerde de vezinde uygunluk için vasl vardır.
---	---

Tablo 1.13. Dîvânçeden Aruz Kusuru Örneği 1

mef'ûlû/ mefâ'îlû/ mefâ'îlû/ fe'ûlün --./--./--./-- Şekvâ mı ederdim ki cefâyâ biz alıştık Derdinle başım hoşca ezâyâ biz alıştık (G.31/1)	İki yerde imâle ve iki yerde de vasl vardır.
--	---

Tablo 1.14. Dîvânçeden Aruz Kusuru Örneği 2

Şebâbî, dinî ve tasavvufî unsurları özellikle âyetlerden hareketle iktibas ve telmih sanatıyla başarılı bir şekilde sunmuştur. Hz. İsa'nın Allah katına yükselmesini Rabb'e olan aşkın yüceltilmesi olarak gören Şebâbî; kendi hâlini ise hor görülen bir yerde tasavvur eder:

Hazret-i İsi'de kaldı i'tilâ-yı³ evc-i aşk Menzil-i zillette kaldık gayrı rif'at kalmadı (G.40/3)
İlahi aşkın uç noktasına yükselmek, Hazret-i İsa'ya verilen bir haktır. Biz zillet menziline kaldık artık yükselme ümidimiz de yok.

Tablo 1.15. Dinî Unsurlardan Âyet Örneği 1

Şair, başka bir beytinde de Allah'a olan aşkıyla kurtuluşa ereceğini; fakat etrafındaki putların ya da inanmayanların hâlinin ne olacağını dile getirmiştir:

Kad eflahın⁴ lugâzi mufessirce âşikâr Mü'minse âşkın yâ bu esnâmı neyleyim (G.47/3)
“Kad eflah” ın sırrı müfessirlerce bilinmektedir. Sana âşık olan ben, mümin olduğuma göre bu putlarla ben ne yapacağım?

Tablo 1.16. Dinî Unsurlardan Âyet Örneği 2

³Nisa sûresi 4/158. âyete atıf vardır: “Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.” Altuntaş, H. - Şahin, M., Kur'an-ı Kerim Meâli, Ankara, 2011. Diyanet İşleri Başkanlığı, Yenigün Matbaacılık, s. 112.

⁴Mü'minûn sûresi 23/1. âyete atıf vardır: “Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.” Altuntaş, H. - Şahin, M., Kur'an-ı Kerim Meâli, Ankara, 2011. Diyanet İşleri Başkanlığı, Yenigün Matbaacılık, s. 373.

Şebâbî, dîvânçesinde dinî unsurlardan hadîslere de yer vermiştir. Zira dîvân şiiirinde hadîslerden yararlanma şairleri ayrıcalıklı kıldığı için hadîslere fazlaca rağbet edilirdi. Özellikle “Kırk Hadîs” başlı başına eserlerin verildiği ve bu alanda önemli çalışmaların yapıldığı bir konudur. “İslâm dininin dört temel esasından biri olarak kabul edilen sünnet ve onun ifadesi olan hadîslerle ilgili manzum ya da mensur eser vermek, şairler için hep bir ayrıcalık olmuş ve onlar bu tarzda eserler yazmaya özen göstermişlerdir” (Kılıç, 2001: 101).

Hıfz-ı Mushaf ⁵ eyleyenler eşref-i insân olur Ezber ettim rûy-i yâri hîç ender hîç yine (Müf. 47)
Kur’ân-ı Kerîm’i ezberleyenler insanların en şereflii olurlar. Ben yârin yanağını, yüzünü ezberledim, elimde yine hiçbir şey yoktur.

Tablo 1.17. Dinî Unsurlardan Hadîs Örneği

İktibaslardan çokça yararlanan şair, bunların yanında telmihlerden de fazlaca istifade etmiştir. Şebâbî, dünya görüşünü ve hatta hissiyatını somutlaştırmak için kıssalara, tarihî şahsiyetlere, efsanevi olaylara ve varlıklara değinerek bir nevi ilhamının kaynağını da gözler önüne sermiştir. Telmih sanatını vasıta olarak kullanıp dîvânçesinde şu isimleri zikreder:

Peygamberler: Hz.Muhammed, Hz.Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. İsa, Hz. Lokman. Melekler: Cebrâil, Munker, Nekir. Diğer dinî şahsiyetler: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Hz. Hızır. Hükümdarlar: Cemşîd, Cengiz Han. Tarihî ve mutasavvîf şahsiyetler; Bâyezîd-i Bistâmî, Kul Nesimî, Mevlanâ, Hallâc-ı Mansûr, İbrahim bin Edhem, Zelihâ, Leylâ ve Mecnûn (Kays), Aslı ile Kerem, Ferhat ile Şirin, Belkıs, Karun, Şeddât. Mitolojik unsurlar: Hümâ, Yakut-ı Bedahşân, Bî-sütûn Dağı, Simurg, Kaf.

Şebâbî Dîvânçesi’nden bazı misâller şöyledir:

⁵Resullullah (s.a.v.) buyurdu: “Ümmetimin en şerefliileri Kur’ân’ı ezberleyenlerdir.” Suyutî el-itkân, 1, s.136.

Hz. Muhammed/Mustafa/Ahmed

Yâ Muhammed saklama benden anı Bilürem ki pek severim ben seni (Mün. 31)
Ey Muhammed! Onu benden saklama. Seni çok sevdiğimi çok iyi bilirim.

Tablo 1.18. Dîvânçeden Misâller 1

Her sahâben ictihâdı rehberü tevfik bize Şer’-i Ahmed istikâmet derk ile iz’an fedâ (N. 23)
Her sahâbenin ictihâdı bizler için yol göstericidir. Ey Ahmed-i muhtar, senin yolun istikametimizdir. Bu yolda bütün iz’anlar anlayışlar fedâ olsun.

Tablo 1.19. Dîvânçeden Misâller 2

Leylâ ve Mecnûn (Kays)

Kays’a Mecnûn dendi ise aşka remz olduysa ger Leyli-i zâr olmasaydı Kays olurdu lâm elif (Müf. 2) ⁶
Kays’a cinnet getirdiğinden dolayı Mecnun denildi ve aşka sembol olduysa da, Leylâ olmasaydı Mecnûn da olmazdı. (Leylâ olmasaydı, Mecnûn da olmazdı çünkü Arapça Leylâ’nın son hecesi yok demektir.)

Tablo 1.20. Dîvânçeden Misâller 3

Hz: Âdem

Câh u mal kaldı da mîras ba’zısı pür-neş’edir Hazret-i Âdem Ata’dan bize firkat düştü pay (Müf. 3)
Kimisine mal mülk kimisine de mevki miras kaldığından neş’e doludur. Bize ise Hz. Âdem’dan beri sadece ayrılık miras olarak kaldı.

Tablo 1.21. Dîvânçeden Misâller 4

⁶ Lam elif (ل) hayır, yok anlamına gelmektedir.

Bâyezid-i Bistâmî- Hallâc-ı Mansûr

Bâyezid’le ehl-i dil Mansûr nicün ber-dâr olup Hak dedikçe vahdetin hep sırrı tevhîddir gönül (G. 3/5)
Bâyezid’le ehl-i dil olan Mansûr (Bâyezid-i Bistâmî, Hallâcî Mansûr) niçin öldürüldüler. Hak dedikçe tevhidin sırrı hep vahdetde saklıdır gönül.

Tablo 1.22. Dîvânçeden Misâller 5

Hümâ

Şebâbiyâ hümâ olsa beyâbâna konar bir gün Sehâb üzre uran pervaz cibâlin kıymetin bilmez (G.34/5)
Ey Şebabi! Hümâ bile bir gün bir çöle konabilir. Bulutlar üzerinde uçanlar dağların kıymetlerini bilmezler.

Tablo 1.23. Dîvânçeden Misâller 6

Cengiz Han

Cingiz mi girdi mülke târumâr olmuş amân Bütlerle ünsiyetli müselmân eder beni (G.56/3)
Ülkeye Cengiz mi girdi? Her taraf tarumar olmuş. Bu zalim benim gibi Müslümanı putlarla ünsiyetli hâle getirir.

Tablo 1.24. Dîvânçeden Misâller 7

1.5. Şebâbî Dîvânçesi Mülakat Soruları ve Cevapları

Soru 1: Prof. Dr. Osman Kemal Kayra kimdir? Bir de sizden duymak isteriz.

Bendeniz abd-i âciz Osman Kemal Kayra, 17.10.1945 İstanbul/Paşabahçe doğumluyum. İstanbul/Paşabahçe evvela çok enteresan bir yerdir. Eski hâli sultanların gezinti yeri olduğu için (Sultaniye Çayırı ve benzeri yerler, eski yalılar) Paşabahçe eski sultanların bir tenezzüh yeriymiş. Boğaz’ın en güzel yerlerinden bir tanesi. Orada doğmak, İstanbul’da yaşamak, İstanbul muhitinden olmak çok farklı bir hadise. Dîvân edebiyatıyla insanların muârefesinin olabilmesi için evvela dîvân kültürünün, eski Osmanlı kültürünün insanda bulunması şart, diye düşünüyorum.

Ben bir defa beş yaşında Osmanlı Türkçesini öğrendim. Beş yaşında babamla birlikte rahle-i tedrise oturup babamın Arapça hocasından Arapça dersleri almaya başladım. Hatta öyle ki babam kırk yaşlarındaydı Arapça, Farsça dersleri almaya başladığı vakit. Ben beş yaşındaydım. Babamın Arapça hocası Sultan Abdülhamid'in huzur hocalarından bir tanesinin oğluydu. Allah rahmet eylesin, Nuri Bey (Beylerbeyli Nuri Bey) bize derse gelirdi, kendi isteğiyle gelirdi derse. Ben babamdan daha evvel ezberlerdim. Tabi o, emsileyi bana çek bakayım oğlum, derdi. Ben ufacık çocuğum “nasara, yensuru, narsan, mensarun...” diye başlardım. Babama derdi ki: “Bak Emin Efendi görüyor musun? Oğlun senden daha çabuk ezberliyor.” Bu muhitte büyüdüm. Mesela şu elimde Mesnevî-i Şerif'in İsmâîl Rüsûhî Ankaravî şerhi vardır. Bu yedi ciltlik Mesnevî çok kıymetlidir ve babam Bıçakçı Osman Efendi'den bu Mesnevî ile büyürken ben de babamla beraber aynı muhitte Mesnevî dinleyerek büyüdüm. O bakımdan belki soracaksınız Hz. Mevlânâ ile olan münasebetiniz nedir? Ben Mesnevî'nin içinde doğdum, içinde büyüdüm. Bıçakçı Osman Efendi, en son devrin en son mesnevîhanlarındandı. Mükemmel bir insandı. Babamın Mesnevî hocasıydı. Kendisi meczup bir dervişti aslında. Tahtakale'de üst damı kar yağın bir yerde otururdu. Üzerine yaz kış giymiş olduğu bir “v yaka” yün kazağı vardı. Ben onu çok iyi hatırlıyorum. Bir gün Galata Köprüsü'nden geçerken; o kazağını yıkar, sıkarak giyerdi. Omuzlarına birer tane kâğıt koyardı sadece ve ben Galata Köprüsü'nden geçerken kollarını sıkarak sularını akıttığına şahit oldum, böyle bir adamdı. Ama Mesnevîhandı, mükemmel bir adamdı. Mesnevî'den dolayı çok şey kulağımda kalmış. Ben onları hatırlamıyor gibi gelmeme rağmen yıllar sonra o beyitler benim hafızamda tebellür etmeye başladı. Ben Arapçayla, Farsçayla bu kadar yakından ilgilendiğim için “içinde büyüdüğüm dîvân kültürü” çok hoşuma gitti benim. Zaten çok önceden Klasik Türk mûsikisi korosuna gitmeye başlamıştım. Klasik kültürle yetiştik ve İstanbul'da en önemli şahsiyetlerle, bizim zamanımızın en önemli şahsiyetleri ile tanışma imkânım oldu. Mesela Necip Fazıl'ı çok yakından tanıdım. Halide Edip Adıvar, ilk defa bizim Selimiye Askerî Ortaokuluna geldi 1960'da. Yakup kadri Karaosmanoğlu fakültedeyken bizim fakülteye geldi. Yaban'ın nasıl yazıldığını anlattı. Yine Yahya Kemal Beyatlı... Yani böyle birçok edibi yakından tanıma fırsatım bulundu. Edipler muhitinde büyüdüğüm için de bunlar bana yabancı gelmedi. Hatta Faruk Kadri Timurtaş'tan bitirme tezi olarak fakültede, 15.

yy.ın başlarında yazılmış olan Muhammed Yemenî'nin *Fezâ'il-i Mekke ve'l-Medine ve Beyti'l-Makdis* kitabının edisyon kritiğini yaptım fakültedeyken. Yaklaşık olarak dört nüshayı tarayarak asıl nüshayı bulmaya çalıştım. Bugün bizim fakülte öğrencilerine böyle bir şeyi vermeye kalksak gerçekten çok zorlanırlar. Edisyon kritik kolay bir şey değildir yani. Böyle bir muhit içinde büyüdüğüm için dîvân kültürüne yabancı değildim.

Soru 2: Bir dîvânçe yazmak fikri nasıl peyda oldu?

Daha evvel söylemiş olduğum gibi dîvân kültürünü, eski kültürü, Osmanlı kültürüne aşina olarak büyüdüğüm için. Ben evvela hukuka yazılmıştım. Askerî okuldan ayrıldım biliyorsunuz. Sonra ilk durağım İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi oldu; fakat aradığımı bulamadım hukukta. Yani ben oraya ait değilim gibi geldi. Mehmet Şevket Eygi vardı. Rahmetli bana dedi ki: “Türkolojiye git. Hem dili hem dinî tahkim et.” Rahmetli Ali Nihat Tarlan zamanında Göksu'ya gidilirdi. Nedim anma günleri yapılırdı baharda. Oraya Üsküdar Mûsiki Cemiyeti gelirdi, klasik müzik konserleri verilirdi. Orada rubai yarışmaları yapılırdı. Tabii, ben daha birinci sınıfın yeni talebesiyim. O rubai yarışmalarında iki sene üst üste benim rubailerim Ali Nihat Tarlan tarafından çok beğenildi. Dedi ki: “Sen niye dîvân edebiyatıyla uğraşmıyorsun? Niçin kendin yazmıyorsun?” Dedim ki: “Efendim gördüğünüz gibi ben inşa ediyorum ama aruz veznine tam hâkim olmadığım için hece ile yazıyorum.” Ondan sonra ben aruz vezniyle yazmaya başladım. Yani rahmetli Ali Nihat Tarlan ki dîvân edebiyatının en büyük üstatlarından. Ondan sonra ben zaten dîvân edebiyatı yazmaya başladım. O şekilde gazeller yazmaya başladım ve otuz sene sürdü dîvânçem.

Soru 3: Şebâbî mahlasının anlamı nedir? Niçin bu mahlası seçtiniz?

Şebâbî biliyorsunuz gençlik demek. Şebâb genç demek Arapça. Yaşım yetmiş altı. Bu yaştaki bir insana şebâbet yakışır mı diyeceksiniz. Anadolu'da bir gelenek vardır kızlarına körpe adını koyarlar bizim orada. İlk görev yaptığım Konya'nın Kulu Lisesindeyken bir “Körpe Nine” vardı. Yani düşünebiliyor musunuz adı Körpe, kendisi nine. Şimdi ben de yetmiş altı yaşında Şebâbî, bu yakışıyor mu? Efendim mesele o değil. Orada da (dîvânçenin takdim bölümünde) izah ettiğim gibi gençlik yıllarımız bizim en güzel yıllarımızdır. Hatıralarımızın emanet sandığıdır. Efendim

gençliğimi ben çok güzel geçirdim. O bakımdan hatıralarımın en güzel zamanları, başlangıçta o değer verdiğim insanları tanımaya başladığım zamanlar, gençlik yıllarım olmuştur, hatta ve hatta çocukluk yıllarım olmuştur. Sabavet çağında başlamış olduğum bu güzellikler şabâbet çağında da devam etti. Ben fakülteye geldiğim vakit bizim bir derneğimiz vardı. Oraya Osman Yüksel Serdengeçti gelirdi, Erol Sayan geldi. Böyle birçok o zamanın en iyi edip ve mûsikişinaslarını yakından tanıma imkânı hâsıl oldu. Bir de şunu hemen anlatmadan geçmeyeceğim. Fakültede Osmanlıca kitabımızı alıp oraya gitmek hoşumuza giderdi. Çok kalın bir kitaptı Osmanlıca kitabımız. Faruk Kadri Timurtaş'ın Osmanlıca kitabı. Bu kalın olduğu için hoşumuza giderdi. Elimizde taşırdık biraz hava olsun diye. Bir gün Kadir Mısıroğlu geldi oraya. Dedi ki: “Bu Osmanlıca, Osmanlıca değildir dedi. Çocuktum ufacıktım top oynadım acıktım, bu değil. Mutlaka ama mutlaka şifre gibi siyakat yazısı, efendime söyleyeyim şer’î sicilleri, tapu tahrir defterleri bunları okumalısınız. Vesika okumalısınız.” İlk defa kafamda o zaman şimşek çaktı ve ondan sonra da ben şer’îyye sicillerini okumaya başladım (Osmanlıca şer’îyye sicilleri). Yani gençliğimizde aldığımız bütün terbiye bütün hayatımız boyunca bize yön gösterdi. O bakımdan benim gençliğim Allah’a hamd ü senalar olsun boş yere geçmemiştir, nefsî arzular içinde geçmemiştir, kütüphanelerde geçmiştir. Efendime söyleyeyim camiiler, mescitlerde geçmiştir. İlim yuvalarında geçmiştir. Şehzadebaşı, benim çok hoşuma giden bir camiidir. Orada oturmayı çok severdim. Süleymaniye’den çok oraya giderdim çünkü oranın loş bir havası vardır, çok mistik bir havası vardır. Orada otururdum, derslerimi orada çalışırdım çok hoşuma giderdi efendim. Hep eskiyi teneffüs ederdik orada.

Soru 4:

Çün Şebâbî nâmına kim ilticâ ettik hele

Pîr-i Monlâ nefhasıyla inhitâtta geç gönül (G. 15/7)

(Şebâbî adının varlığına sığındık. Yüce Mevlanâ'nın nefesi ile genç ve zinde kalalım.)

Beytinizden de hareketle dîvânçenizde Mevlevîlikle ilgili unsurlar göze çarpar. Mevlevîliğe intisabınız var mıdır?

Ben Mevlevî muhitinde büyüdüm. Bıçakçı Osman Efendi, Mevlevîhan olduğu için babam da ondan Farsça dersler ve Mesnevî dersleri aldığı için çocukluğum hep bu muhitte geçti. İster istemez ben de çocuk olmama rağmen bu ortamdan çok etkilendim. Yeni yapılan ihtifalleri dinî değil bir yer de folklorik olarak gördüğüm için bunlara pek itibar etmiyorum. Onların hiçbir tanesinde hakikat unsuru göremiyorum. Mevlevîlik bu değil bence. Mevlevîlik, esas burada olduğu gibi (elindeki Mesnevi'yi göstererek) her sayfasına not düşülmüş olan, tek tek incelenmiş olan Mesnevî-i Şerif'tir. Benim için en önemlisi budur. Benim için hâlâ hayatta en zevk aldığım, okuduğum şey mesnevîlerdir.

Soru 5: Dîvânçenizde dinî-tasavvufî unsurların oldukça fazla olduğunu görürüz. Din ve tasavvuf Şebâbî'nin dünya görüşü müdür?

Dîvânın ana konuları içinde neler vardır, beslendiği kaynaklar: Tefsîr, hadîs, fıkıh, akâid, kelâm ve İslamî kıssalar. Kur'ân-ı Kerîm kıssaları ve menakıplar. Menakıp vardır orada bol miktarda ve bunun yanında Aristo'dan Sokrat'a kadar Bukrat'a kadar, efendim Neriman, Zaloğlu Rüstem İran mitolojisinden hep bunlar dîvânın geleneğidir. Ama en önemli nokta eski dîvân geleneği İslamiyet'in birçok noktalarda belirmiş olmasıdır. Mesela Hz. Yûsuf kıssası çok işlenmiştir. Dikkat ederseniz dîvânçemde Hz. Yûsuf kıssasına çok değer verilmiştir ve Kur'ân-ı Kerîm'den çok alıntılar vardır. Ben beceremediğim için mülemmâ yapamadım. Mülemmâ çok önemlidir. Mülemmâ mesela işte tam olarak hatırlayamıyorum:

“Gelir cennetten burnuma bir koku,

Len tenalul birre hatta tunfiku”

Yani beytin birinci mısrasını normal olarak söylüyor; ikinci mısrasını Kur'ân-ı Kerîm'den bir âyeti oraya iltisak ettiriyor, yapııştırıyor. Şimdi ben de dikkat ederseniz özellikle tevhit kısmında, münacat kısmında Kur'ân-ı Kerîm'den alıntıları çok yaptım. Yani benim için önemli olan nokta dinî hayatımda şurada (şahsî kütüphanesini işaret ederek) on bir tane tefsir kitabı vardır; fakat en çok itibar ettiğim Kadı Beydâvî tefsiridir ama bunun yanında muteber tefsirler de var: Ebu'ssuûd Efendi tefsiri var, Celaleyn var. Bir sürü tefsirler var. Kur'ân-ı Kerîm'le çok haşır-

neşir olduğumdan dolayı eskilerin yaptığı gibi ben de o dîvân geleneğini sürdürerek Kur'ân-ı Kerîm'den ve dinî müeyyidelerden çok alıntılar yapmaya çalıştım, becerebildiğim kadarıyla tabîî.

Soru 6: Dîvân/divançelerde Mevlid bölümü bulunmaz; fakat Şebâbî Dîvânçesi'nde Mevlid-i Sagîr bölümüne rastlarız. Bunun özel bir sebebi var mı?

Çok önemli, tabîî ki. Aslında benim yaptığım manevi bir suçtur. Yani ben bir suç işledim. Dîvân geleneğini bozarak oraya bir mevlid ekledim. Buna hiç hakkım yoktu. Evvela bütün dîvân yazarlarının manevi huzurunda onlardan özür diliyorum. Beni affetmelerini istiyorum. Çünkü bunu yapmamam gerekirdi. Ama dayanamadım. Bakın şurada (Osmanlıca yazılmış bir beytin çerçevelenmiş hâlini göstererek) biraz sonra soracaksınız belki:

“Aşkınla şereflendi hayatımla mematım,
Devletle geçen ömre nihâyetsin efendim”

Bu Hattat Fikret'in bir hattıdır ve benim dîvânçemde en hoşuma giden beyittir. Çünkü bu normal dünyevî bir gazelde Hz. Peygamber efendimize sıkıştırılmış bir beyittir bu. “Efendim” redifli gazeller veya işte buna benzer şiirler Şeyh Galip'te çoktu biliyorsunuz. Benim beş yıl boyunca tasavvuf dersleri verdiğim Balaban Tekkesi'nde Şeyh Galip'i işledim, çok düşünüm. Her sene hemen hemen Şeyh Galip'in kabrine bir giderim orada. Bu beyitte “Efendim” redifli o gazelden alınmıştır. O yüzden en çok hoşuma giden beyittir, o. Hoşuma gitmesi kendi yazdığım için değil, Resulullah Efendimize sunduğum içindir. Hadîse budur. Yoksa mevlidin ne işi var dîvânçede, dîvânda ne işi var. Olmaması lazım ama dediğim gibi Peygamber Efendimize olan aşırı hürmetimden oraya o da girsin dedim. Dîvânçede her ne kadar iki tane na't-ı şerif var olsada.

Soru 7:

Her güzel gördükçe sürçer pâyimiz ta'n eyleme

Kalbimiz dört hânedir kim anlara mihmân gerek (G. 33/2)

Bu beytinizde tıp ilminin yansımasına rastladık. Dîvân şiirinde bu tarz benzetme pek göremeyiz. Bu beytin şerhini sizden duymak isteriz.

Tevriyeli bir beyittir. Genel anlamda kelimelere değil beytin anlamına yayılmış bir tevriye görebilirsiniz orada. Dîvân edebiyatının en mühim geleneklerinden bir tanesi güzellere güzelleme yapmaktır, bunu biliyorsunuz. Her güzel gördükçe ayağımız bir defa sürçer; fakat sakın beni ayıplamayın. Kalp gerçekten asıl itibariyle dört hanedir: İki kulakçık, iki karıncık. Eski gelenekte biliyorsunuz dört taneye kadar alma izni vardır (gülerek). Şimdi efendim bunu ben niye söyledim. Keçecizade Fransa'ya gittiği vakit. Orada Keçecizade'yi sıkıştırıyorlar. “Siz Doğu erkekleri çok kadına düşkünsünüz, şudur da budur da. Şimdi biz sizi bir denemeden geçireceğiz” diyor. Orada dört tane hanım diziyorlar Keçecizade'nin karşısına diyorlar ki: “Bu hanımların içerisinde en güzelini seçer misiniz?” Keçecizade şöyle bir bakıyor, diyor ki: “Biz Müslümanların dörde kadar alma hakkımız vardır. Hepsi birbirinden güzel. Hepsini kabul ettim (gülerek).” diyor. Muazzam bir zekâ ve harika bir nükte. Ben de orada bunu bir nazire yapmam gerekiyor diye düşünmüştüm. Oradan dolaydır. Yoksa dört hanım aldığımız filan yok yani (gülerek).

Soru 8: Şebâbî Divançesi'nde favori gazeliniz veya beytiniz var mı? Lütfeder misiniz?

Ben kendi gazellerimin hiçbirini ezbere ezberlememişimdir, hiçbirini. Yani kendi gazellerime benim pek fazla düşkünlüğüm yoktur. Şu gazelimi diğerlerinden birazcık üstün tutuyorum (Efendim redifli gazel haricinde) 118. Sayfada (G. 31). “Zencîr-i teselsülde kulun kavli hebâdır, Leylâ'yı tahayyülle safâya biz alıştık” bu benim favori beytimdir. “İnsanlar köle olarak zincirlere takılıp giderlerken o kölelerin hiçbir söz hakkı yoktur. Onun için biz de Leylâ'yı elde etmek nerede? Leylâ'yı tahayyülle safaya biz alıştık, ancak Leylâ'yı tahayyül ederek onun safasını biz buluyoruz.” Bu gazel (G. 31), biraz diğerlerine göre benim daha bir hoşuma gidiyor. Biraz daha fazla seviyorum o gazeli.

Soru 9: Abdülhak Hamit Tarhan-Şair-i Âzam, Necâtî Bey-Melik-üş Şuara, Bâkî-Sultanü's-Şuara gibi lakaplar almıştır. Müsaadeniz olursa ben de Yüksek lisans tez çalışmamda sizden bahsederken “Şâir-i Sâhir (Büyüleyici Söz Söyleyen Şair)” demek isterim.

Ben de kendime “Şâir-i hakir-i pür taksir” diyorum, yani kendim için böyle diyorum. Sizin o büyük iltifatınıza mazhar olmak güzel bir şey ama benim için zor bir şey. Evet, o şekilde yorumluyorum ben. Yani şu benim dîvânçem eski dîvânların yanında, eskiden daktilolara takılırdı ya karbon kâğıtları nüsha nüsha, onuncu nüsha bile değildir. İnanın yani onuncu bir nüsha değildir. Ama en azından dîvân geleneğinin bitmediğini ve sürdüğünü iddia etmek için bu aciz kul böyle bir şeye kalktı işte. Haddimizi aştık.

Şu dîvân kültürünü, eski Osmanlı kültürünü unutturmayalım. Çünkü her şeyimiz bitiyor. Yeni nesil dijital bir nesil, onlara da hak vermiyor değilim ama biz çok şanlı ve şöhretli bir neslin bakıyyesiyiz. Biz halefiz, ahlâfiz. Seleflerimiz, eslafımız çok kıymetliydi. Biz o eslafa yakışır bir ahlâf olmak zorundayız. O bakımdan bunları biraz kıymetli görmek çok önemli bir hadîse. Benim dîvânçemi çalıştığın için ben sana da minnet borçluyum. Çok teşekkür ediyorum. Sana sağlık, sıhhat ve afiyet diliyorum.

Fotoğraf 1.1. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi

Fotoğraf 1.2. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi

Fotoğraf 1.3. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi

Fotoğraf 1.4. Zoom Üzerinden Yapılan Mülakat Görüşmesi

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE DİNÎ UNSURLAR

2.1. Esmâü'l-Hüsnâ

Esmâü'l-Hüsnâ, esmâ⁷ ile hüsnâ⁸ sözlerinden oluşmuş Arapça bir tamlamadır. “Esmâü'l-Hüsnâ, İslâmî ilimler terminolojisinde Allah'ın güzel isimleri demektir ve Kur'ân'da dört yerde geçmektedir (A'râf, 7/180; İsrâ, 17/110; Tâhâ, 20/8; Haşr, 59/24)” (Yılmaz, 1992: 44). Ulûhiyetin en kıymetli mevzularından biri de, Esmâü'l-Hüsnâ'dır. Allah, bütün noksanlıklardan münezzehtir. Şüphesiz noksanlığı olmayan yaradanın isimlerinin de en güzel isimler olması yadsınamaz bir gerçeklik ihtiva eder. Allah'ın 99 ismi Esmâü'l-Hüsnâ olarak kabul görmüştür; fakat İsm-i A'zam'la birlikte 100 ismi olduğu da kabul görmektedir. “Allah'ın en büyük ismi. Allah'ın 1000 adından 300'ü *Tevrat*'ta, 300'ü *Zebur*'da, 300'ü *İncil*'de anılır. *Kur'ân*'ı *Kerîm*'de geçip de 99'u Esmâ-i Hüsnâ olarak bilinen 100 adından açıkça bildirilmemiş olan en büyüğü ve en etkilisine ise İsm-i A'zam denilir” (Pala, 2004: 239).

Şebâbî, dîvânçesinde Allah'ın 99 ismi ve sıfatları üzerinde çokça durmuştur. Ona göre Allah'a salih bir kul olarak kavuşmak için bu yola bin can ile talip olmakla birlikte; Allah'ın tecellisini taşıyan şerefli mahlûkatın kalbinin ise kanla değil Allah'ın İsm-i A'zam'ı sayesinde attığı gerçeğini bilmek gerekir:

Ey Şebâbî sen de tâlip ol ki râh-ı vuslata

Kalb-i insan demle sanma **ism-i A'zam'la** atar (G. 4/7)

2.1.1. Allah

Varlığı tek ve mutlak olan Ma'bûd'dur. İnsanoğlunun bildiği ve bilemeyeceği her nevi âlem ve mahlûkatı yaratan Allah'tır. O, hiçbir mekân ve zaman ile sınırlandırılmaz. Esmâü'l-Hüsnâ'daki isimlerin ve Kur'ân'daki sıfatların tamamının

⁷Esmâ: Adlar. (Devellioğlu, 2003: 234).

⁸Hüsnâ: En (daha, pek, çok) güzel. (Devellioğlu, 2003: 393).

anlamı Allah isminde mahfuzdur. “Arapça yazılışı itibariyle Allah kelimesinde 4 harf vardır: Elif, iki lâm, hâ. Elif alınacak olsa **Lillâh** (Hak için), birinci lâm alınacak olsa **Lehû** (Onun için), ikinci lâm da alınacak olsa **Hû** (O) kalır. Demek Allah kelimesinde her harfin bir anlamı var” (Uludağ, 1991: 43). Bu sebeptendir ki Allah ismi özeldir ve hiçbir yaratılana ad olamaz.

Şebâbî; dîvânçesinde Hakk, Rabb, Hû, Huda, İlâhî, Mevlâ, Hâlık isimlerini çokça kullanmasına rağmen Tanrı ismini ise şiirlerinde kullanmamıştır.

Allah, Safiyullah (tertemiz olan) Hz. Âdem’i yarattı. Hz. Âdem ise işlediği günahı dolaylı Allah’a yalvararak Allah’ın Hz. Muhammed’i çok sevmesinin hatırına affını istemiştir:

Ol Safiyullah ki Âdem inledi

Bak ki **Allah** anı niçün dinledi

Yâ İlâhî afvedersin beni sen

Bilirim ki çok seversin anı sen (Mev. 1/7-8)

2.1.2. El-Müheymin

Allah, insanlara birçok rızık verdiği gibi bütün yarattıklarını korur, muhafaza eder. Aynı zamanda her şeyi de gören, bilen ve denetleyendir. “8.El-Müheymin (Gözetken ve koruyan)” (Canım, 2016: 32). Rab; koruyan ve gözetken olduğu için tüm insanların sığındığı bir limandır. Şebâbî, on sekiz bin âlemin sığınağı olarak gördüğü Müheymin olan Allah’ın “ibadet edin” emrini insanlara duyurmak amacıyla olduğunu söyler. Esasen bu beyit, dîvânçesinin yazılış gayesinin de beyanı niteliğindedir:

Yâ **Müheymin** on sekiz bin âlemin hem melcei

Cümle halka va’budû emrin beyandır niyetim (Mün. 1/2)

2.1.3. Bâri, Gaffâr, Kâhâr, Alîm, Zü’l-Celâl

Yüce Yaradan kâinatı sonsuz ilmi ile bir düzen içinde tanzim etmiştir. “13. El-Bârî (Her şeyi birbirine uygun şekilde yaratan), 20. El-Alîm (Her şeyi çok iyi

bilen)” (Canım, 2016: 32). Allah’ı kalben idrak edenler O’nun çokça bağışlayan, her şeye gücü yeten, büyüklük ve kerem sahibi olduğunu bilir. “15. El-Gaffâr (Bağışlaması pek çok olan, 16. El-Kahhâr (Her şeye her istediğini yaptıracak derecede gâlip ve hâkim, 85. Zü’l-Celâl-i Ve’l-İkrâm (Hem büyüklük, hem kerem sahibi)” (Canım, 2016: 32-33).

Şebâbî, kulluk etmenin tek hüneri olduğunu söyleyerek Allah’a kulluğun önemine dikkat çeker:

Bâri ü Gaffâr ü Kahhâr yâ Alîm ü zü’l-celâl

Kulluk etmek sen ilâha bildiğim tek san’atım (Mün. 1/3)

2.1.4. Kebîr, Habîr, Halîm, Azîm

İnsan, fıtratı icabı hatalara her an meyledendir. Şüphesiz ki Hz. Âdem atamızdan beri günahlar, insanların düştüğü yanlışlar devam eder. Allah, bütün âlemlerde olan biteni hakkıyla bilen ve her şeyden haberdar olandır. Buna rağmen gaflete düşmüş olan insanı derhal cezalandırmaz, kudreti yettiği hâlde kuluna karşı oldukça yumuşak davranır. “32. El-Habîr (Her şeyin iç yüzünden haberdâr olan), 33. El-Halîm (Hilmi çok olan)” (Canım, 2016: 33). Allah, Kâdir-i mutlaktır. O, bütün büyüklerin de sahibidir. İnsan aklı bu ulviliği hakkıyla kavrayamayacağı için teslimiyet onun azametine olmalıdır. “34. El-Azîm (Pek azametli), 38. El-Kebîr (Pek büyük olan)” (Canım, 2016: 33).

Şair, Allah’ın İsm-i Celâl’inin kendisine tat verdiğini, bir nevi diline **Kebîr, Habîr, Halîm, Azîm** adlarının yakıştığını söyler:

Yâ Kebîr ü yâ Habîr ü yâ Halîm ü yâ Azîm

Ol latîf ism-i celâlin dildeki hoş lezzetim (Mün. 1/4)

2.1.5. Hasîb, Celîl, Kerîm, Mucîb

Bütün yüceliklerin tek sahibi Rabb’imiz, kullarının bütün yapıp ettiklerinin hesabını ayrıntısına kadar yapar. O, kullarının dualarını ve isteklerini geri çevirmez. Zira Allah’ın cömertliği ve ihsanı boldur. “41. El-Hasîb (Herkesin yapıp ettiklerinin bütün ayrıntılarını, hesâbını bilen), 42. El-Celîl (Ululuk Sahibi), 43. El-Kerîm (Keremi bol olan), 45. El-Mucîb (Kendine yalvaranların istekleri veren)” (Canım, 2016: 33).

Şebâbî'nin, Hasîb, Celîl, Kerîm ve Mucîb olan Allah ile kendi arasındaki münasebetin yaradan ve yaratılan ilişkisinden oluştuğunu bu hususta layıkıyla kulluk etmenin önemine dikkat çektiği görülür:

Yâ **Hasîb** ü yâ **Celîl** ü yâ **Kerîm** ü yâ **Mucîb**

Hâlıkın mahlûka rabtı varlığından nisbetim (Mün. 1/5)

2.1.6. El-Vedûd

Âlemlerin mutlak yaratıcısı Allah, doğru işler yapan ve ibadet ederek rızasını kazanmaya çalışan kullarını sever. O, seven ve lütuf gösteren olduğu gibi sevmeye layıktır ve dostluğu bedîdir. “48. El-Vedûd (İyi kullarını seven, sevmeye ve dostluğu kazanılmaya lâayık olan)” (Canım, 2016: 33).

Şair, Vedûd olan Allah'ın mutlak güzelliğinin âleme yansımasıyla sedir ağacının Sidretü'l Müntehâ'ya ve her yerin gül bahçesine döndüğünü ifade eder:

Hüsn-i mutlak aksedince cümle halka yâ **Vedûd**

Gül gülistân oldu her yer müntehâdır sidretim (Mün. 1/6)

2.1.7. Veliyy, Metîn, Hamîd, Kavî

Mutlak güç ve sarsılmazlık yalnız Rabb'imize mahsustur. Âdemoğlu, yaratılması ve dünya nimetlerden istifade etmesi münasebetiyle Allah'a hamd ü senâ etmelidir. Övgüyü hak eden ve o güce layık olan sadece Allah'tır. “54. El-Kaviyy (Pek güçlü), 55. El-Metîn (Çok sağlam olan), 56. El-Veliyy (İyi kullarına dost olan), 57. El- Hamîd (Bütün varlığın diliyle biricik övülen)” (Canım, 2016: 33).

Müteabbid olan Şebâbî, Allah'a kulluk etmenin ve Hz. Muhammed'in ümmeti olmanın kendisi için bir lütuf ve zenginlik olduğunu düşünür:

Yâ **Veliyy** ü yâ **Metîn** ü yâ **Hamîd** ü yâ **Kavî**

Kulluğum ümmetliğim lutfun benimçün devletim (Mün. 1/7)

2.1.8. El-Ganî, El-Kerîm

İhtiyaçlarını gidermek adına bütün âlem her daim birçok şeye ihtiyaç duyar. Barınmak, yemek, içmek, sevmek, sevmek, paylaşmak, saygı görmek, statü sahibi

olmak gibi fakat âlemleri yaratan Allah, bütün bu ihtiyaçlardan münezzehtir. O, cömertliği ve zenginliği sonsuz olandır. Bu yüzden bütün yaratılanlar ona muhtaçtır.

Allah'ın kullarına lütfu çoktur. Fakr-ı manevî⁹ olarak kendini gören Şebâbî, muhtaçlığının farkında olmasını da kendisi için servet olarak nitelendirir:

Sen **ganîsin** hem **kerîmsin** kullara lutfun kesîr

Ben fakîrim aczimi bildim bu olsun servetim (Mün. 1/8)

2.1.9. Es-Samed

Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir. O, cömerttir ve âlem ona muhtaçtır. “68. Es-Samed (İhtiyaçların bitirilmesi, ıstırapların giderilmesi için başvurulacak tek merci olan)” (Canım, 2016: 33). Müşriklerin, Hz. Peygambere Allah'ı tarif etmesini söylemesi üzerine İhlâs Sûresi iner. Hz. Muhammed'de sûrede geçen Samed kelimesini şöyle izah eder: “Samed, kendisi doğmayan, bir başkasının da doğurmadığı varlık demektir. Zira bir canlıdan doğan varlık bir süre sonra mutlaka ölecek, her ölen varlık ise arkasında miras bırakacaktır. Oysa Allah ne ölür ne de kendisine mirasçı olunur” (Öztürk, 2007: 49-50).

Bütün âlemlerin rızkını bolca ve sınırsız bir şekilde veren Allah'tır. O, bunca rızka ve cömertliğe rağmen karşılık da beklemez. O'nun buna ihtiyacı da yoktur. Şebâbî, bütün hizmetlerini muhtaç olmayan Allah için yaptığını ve O'nu sığınağı olarak gördüğünü şiirinde anlatır:

Âlemin rızkını verirsin hadd u pââyân yok sana

Sen **Samedsin** ey penâhım hep seninçün hizmetim (Mün. 1/23)

2.1.10. Er-Raûf

Allah, günahları örten ve çok bağışlayandır; fakat bu hususiyet, gazabının da elim olduğunu unutturmamalıdır. O, kendisine karşı gelme gafletinde bulunanları derhal celâl sıfatıyla cezalandırmaz. Bu dahi onun rahmetinin ne kadar büyük olduğunun ispatıdır. “83. Er-Raûf (Pek merhametli olan)” (Canım, 2016: 33).

⁹“b) Fakr-ı manevî. Kişinin kendisini mutlak sûrette Hakk'a muhtaç bilmesi” (Uludağ, 1991: 171).

“Şâir-i Sâhir”, Allah’ın kullarına karşı merhametinin sonsuz olduğunu belirtir. Allah’ın; öfkelerini yenenler ve affedenler zümresine Şebâbî’yi de layık görmesi neticesinde Şebâbî, öfkesinin yok olacağını Âl-i İmrân Sûresi’nin 134. âyetinden iktibas ile dile getirir:

Merhametten kullarınçün hem **raûfsun** sen dahi

Kâzımıyne’l-gayza¹⁰ uysak kaybolurdu hiddetim (Mün. 1/30)

2.1.11. El-Gafûr

Günah işleyen kul istiğfar etmelidir. Zira Allah, mağfireti bol ve yüce olandır. “35. El-Gafûr (Mağfireti çok olan)” (Canım, 2016: 33). Şebâbî, günahkâr olanların Allah’tan ümidi kesmemesi gerektiğini çünkü O’nun Gafûr olduğunu ve eğer günahlarından dolayı tövbe ederse cennet elbisesinin kendisine verileceğini bu beytinde dile getirir:

Kesmen ümmid rahm-i Hak’tan afveder hem ol **Gafûr**

Tevbe kılsam şol cinândan Hak nasîbi hil’atim (Mün. 1/32)

Ramazan, insanların nefislerini terbiye ettiği ve Allah’ın verdiği nimetlerin kıymetinin bilinmesine vasıta olan mübarek aydır. Şair, ramazan hilalini sıhhat içinde görmekle bağışlanma ümidine kavuştuğunu söyler. Bu sebeple Allah’ın sonsuz rahmetinin gölgesine erişmenin neşesi içindedir:

Gurresinden ol hilâlin bulduk ümmîd-i halâs

Hamdülillâh âfiyetle **sâye-i Gufrân’dayız** (G. 13/2)

2.1.12. El-Hakk

Kâinat, daima hareket ve değişim hâlinedir. Antik Çağ filozoflarından Herakleitos’un “değişmeyen tek şey değişimin kendisidir” sözü, Allah’ın yarattıklarının değişim hâlinde olması mevzusunda doğrudur. Ama bütün âlemi yaratan Rabb’imizin bir yönü de varlığının hiçbir zaman değişmeden durmasıdır.

¹⁰ Âl-i İmrân 3/134: “Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 76).

“52. El-Hakk (Varlığı hiç değişmeden duran)” (Canım, 2016: 33). Hakk, aynı zamanda hakikattir.

Şair, Allah’ın sadece insan için ebedî bir yâr olabileceğini ve kişinin ancak gönlünü ve yolunu Allah’a yöneltmesi ile dertlerinden kurtulabileceğini Hakk ismine sığınarak dile getirir:

Yâr-ı bâkî ister isen sana ancak **Hak** yeter

Hak ile olunca dertler cümlesi anda biter (G. 4/1)

Allah sevgisinden yoksun olan kalp bir çölü andırır. Gülü ve gülistanı yoktur. Ama Hakk sevgisi ile çöle benzeyen gönülde goncalar açar, bülbüller öter.

Bir beyâbân olsa gönlün hubb-ı **Hak** girse ana

Goncalar handân olur da anda bülbüller öter (G. 4/3)

2.1.13. Er-Rahmân

Her işin başı olan Besmele, Allah’ın Rahmân ve Rahîm oluşuna dikkat çeker. Rabb’imiz, yarattığı hiçbir kulunu ayırt etmeksizin nimetlerle buluşturur. Çünkü O, Rahmân’dır. Er-Rahmân, “Sevdiğini sevmediğini ayırt etmeyerek herkese sayısız nimetler veren” (Canım, 2016: 32).

Allah’ın cömertliğinin sınırı yoktur. Şebâbî de Rahmân’a yakın olanlardan olmayı ummaktadır:

Ey Şebâbî lutfuna pâyân mı vardır Rabbimin

Öyle ümmid eyleriz ki **cezbe-i Rahmân’dayız** (G. 13/6)

2.1.14. El-Muîn

Allah, yarattığı kullarına daima yardım edendir. Şebâbî, Allah’ın rızasını kazanmanın önemli olduğunu belirterek Rabb’in rızasını kazanmış kimsenin yardım istediğinde Kadir olan Allah’ın o kuluna da bir yâr-gâr¹¹ göndereceğini söyler:

Ol **Muîn**¹²’in al rızâsın darlığa düşmek ne gam

Yardım iste Lâ-Yezâl’den sana yâr-ı gâr olur (G. 23/4)

¹¹“Mağara dostu. Hz. Ebu Bekir (r.a.). Gerçek dost (Kırkkılıç, 1996: 250).

¹²“1. iâne eden, yardımcı. 2. yardımcı” (Devellioğlu, 2003: 676).

2.1.15. Et-Tevvâb

Tevvâb, sözlükte “Kullarının tövbesini kabul eden Allah¹³” manasına gelir. Kul, mâsiyetten vazgeçince tövbe eder. Allah ise dilediğinin tövbesini kabul edendir.

Şair, mâsivâ âleminde yaşayan bir fani olarak işlediği günahlardan binlerce defa tövbe ederek Allah’ın affına nail olabilmeyi ummaktadır:

Eylesem binlerce tevbe vâh esefdir âh ü vâh

Afveder mi **Rabb-i tevvâb** mâsivâ bendindeyim (Müf. 17)

2.2. Melekler

İmanın altı şartından ikincisi olarak kabul edilir. Peygamberlerin gördüğü; fakat insanların görmemesine rağmen kuvvetli bir şekilde inandığı ve varlığını benliğinde hissettiği latif cisminde ulvi varlıklardır. “İdarecilikte görevli olanlar, insan nevinden olursa ‘melik’, cism-i latif cinsinden olursa ‘melek’ adını alırlar. Melik ve melek tedbir, tasarruf ve idare eden, demektir” (Uludağ, 2017: 164). Melekler, erkek veya dişi değildirler. Yiyip içmezler, dünyevî ihtiyaçlar gibi muhtaçlıkları yoktur. Bazen insan sûretinde peygamberlere ve velilere görünmüşlerdir.

Şebâbî, şiirlerinde dört büyük melekten yalnız Cebrâîl’den (a.s.) söz eder. Kabir melekleri olan Mûnker ve Nekîr’den de bahsetmiştir.

2.2.1. Cebrâîl

“Allah ile peygamberleri arasında elçilik ifâ etmesi ve Allah’ın emir ve vahiylerini tebliğe memur mukarreb dört melekten biridir” (Pala, 2004: 84). Genellikle iki kanatlı olarak tasvir edilen Cebrâîl, klasik şiirimizde de ismi çokça geçen melektir. Bazen insan sûretine bürünen Rûhu’l-Emîn’in mekânı, cennette Sidretü’l Müntehâ’dır. “Nâmus-i Ekber: Peygamberlere ilahî ve şer’î hükümler getiren melek. Cebrâîl” (Uludağ, 1991: 364).

¹³Devellioğlu, F. (2003). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Şebâbî, Hz. Peygamber’e Cebrâîl’in getirdiği ilk vahye telmihte bulunarak “Oku!” emri ve peygamberlik kisvesi ile Hz. Muhammed’in yüce nitelik kazanmasına şöyle değinir:

Nâmus-ı ekber göründü “ikra” vahyoldu ana

Hem risâlet kisvesiyle şerh olundu keyfiyet (N. 2/16)

Hiz. İbrahim’in Nemrut tarafından ateşe atılması sırasında Allah’ın emri ile Cebrâîl yardıma gider. Şair, ateşin bir pınara ve gül bahçesine dönmesine telmihte bulunarak darda olanların da Hû diyerek yardım istemesi neticesinde Cebrâîl’in yardıma geleceğini söyler:

Gül ü gülzâr oldu âteş yakmadı İbrahim’i

Hû deyip girsen de nâra **Cebreîl** elden tutar (G. 4/4)

2.2.2. Mûnker ve Nekîr

İtikada göre insan öldüğü vakit, ahiret günü sorgusundan evvel mezarda da sorguya çekilir. Ölüleri mezarda sorguya çeken melekler Mûnker ve Nekîr’dir. “Mûnker ve Nekîr, mezarda ölüleri sorguya çeken ve icap ederse, cezalandıran iki meleğin adıdır” (Yılmaz, 1992: 129). Bu meleklerin sorgusunda başarılı olanlar mahşere dek dünya hayatından üstün güzellikte bir kabir hayatı geçirirler. Başarısız olanlar ise cehennem azabına yakın bir azap içinde olurlar. Şair, dünyada rütbesi ve makamı ne olursa olsun; ister zengin ister fakir olsun kabirde statüsüne bakılmadan herkesin Mûnker ve Nekîr melekleri tarafından sorguya çekileceğini söyler. Bu meleklerin nazarında herkesin eşit ve bir yabancı olacağını ifade eder:

Rütben olsa padişahlık ser-bürehne ol ne gam

Âlem-i berzâhta herkes **Mûnker ü Nekk’**e yaban (Müf. 32)

2.3. Kutsal Kitaplar

Allah Teâlâ’nın emirlerini, yasaklarını ve haberlerini vahiy yoluyla doğrudan veya melek vasıtasıyla peygamberlere bildiren kitaplara mukaddes kitaplar denir. Dört semavi dinin dört münzel kitabı vardır: Zebûr, Tevrât, İncil ve Kur’ân-ı Kerîm’dir. Şebâbî, dîvânçesinde dört mukaddes kitaptan sadece Kur’ân-ı Kerîm’den; **Furkân-ı Hudâ, Furkân, Hazret-i Furkân** isimleriyle bahseder.

2.3.1. Kur'ân-ı Kerim

“Kur'ân, Allah Teâlâ tarafından Peygamberimiz'e vahyedilen, bize kadar tevâtür yolu ile gelen, nazmı itibariyle mucize ve okunması ibadet olan Hakk kelâmıdır” (Uludağ, 2017: 161). Kur'ân, bütün âleme gönderilmiş son mukaddes kitaptır. Herhangi bir ırkın veya coğrafyanın kitabı değildir. Bu yönüyle de diğer bütün kitapları geçersiz kılar. O, değişmemiş ve değiştirilmemiş her harfî ve kelâmı Allah'a ait olan kutsal kitaptır.

Doğru ile yanlış ayırt etme, Kur'ân-ı Kerîm'de dört büyük kitap anlamında kullanılmışsa da bazı âlimlerin görüşüne göre yalnızca Kur'ân-ı Kerîm için kullanılmıştır. Çünkü Kur'ân'da “Bütün âlemlere bir korkutucu olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah'ın şânı ne yücedir” buyrulmaktadır (Furkan/1). Şebâbî, de şiirlerinde Kur'ân'dan Furkân adıyla bahseder. Levlâk sırrına ve Allah'ın Kur'ân'ının sırrına ermiş olan Hz. Muhammed'e âlemlerin bütün varlıkları feda olmalıdır:

Kavl-i levlak sende mazhar sırr-ı **Furkân-ı Hudâ**

Cümle varlık canlı cansız âlem u insân fedâ (N. 1/8)

Şebâbî, gönlüne seslenerek Allah'ın lutfuna mazhar olduklarını ve Allah aşkının artmasını sağlayacak dermanın ise Hz. Lokman'ın dermanı gibi Kur'ân'ın sırları olduğunu söyler:

Lutfa mazhar olduk amma izdiyâd-ı aşk için

Derde dermân **sırr-ı Furkân** aynı Lokmân'dır gönül (G. 12/8)

Şair, sevgilinin esas işinin âşığa zulmetmek olduğunu ve bunun hiçbir zaman değişmemesi yönüyle Kur'ân'ın değişmezlik yönü arasında “Hâşâ” diyilerek ilgi kurulmuştur:

Âşıka zulm eylemektir kârımız bu der misin?

Hiç değişmez mi bu hâşâ **Hazret-i Furkân** mıdır (G. 36/4)

2.4. Peygamberler

Allah'ın elçi olarak seçtiği, mucizelerle donatılmış, özel ve üstün ahlakî meziyetlerle yaratılmış dini yaymak ile görevli ulvî şahsiyetlerdir. Peygamber kelimesi Farsça olup bu kelime Kur'an'da “rasûl, rûsûl, nebî ve enbiyâ” olarak zikredilir. Şebâbî, şiirlerinde de resûl, nebî, enbiyâ ve peygamber isimlerini kullanmıştır; fakat nebi ile resûl aynı anlamda değildir. Nebî, “Haberci, peygamber. Müstakil şeriat sahibi olmayıp başka bir peygamberin şeriatıyla amel eden peygamberdir” (Pala, 2004: 354). Hz. Musa hem nebî hem resûldür. Kendine ait şeriatı olmaması ve Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat'a ve şeriatına uyması sebebiyle kardeşi Hz. Harun ise sadece nebîdir. Nebî, bir mevkinin adıdır ve vahiy alabilir iken resûl, Allah'tan gelen vahiy ile Allah'ın kelamını tebliğ eden ve kendine mahsus şeriatı olanıdır. Bu iki kavramın birebir aynı olmadığını Hac Sûresi 22/52. âyetten¹⁴ de anlayabiliriz.

2.4.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem, insanoğlunun babası ve atası olan ilk peygamberdir. Bunun yanında Hz. Muhammed'in nûrunu alnında taşıması sebebiyle de değerlidir. Allah Teâlâ, Hz. Âdem ve Havva'yı cennetine koydu. Cennetin her türlü nimetinden istifade edebileceklerini; fakat yasak meyve ağacından uzak durmaları gerektiğini Hz. Âdem'e tembih eder. Şeytan yılanın içine girerek Hz. Âdem'i yasak ağacın meyvesinden yemesi için aldatır. Hz. Âdem İblis'e kanmaz. İblis de Havva'yı kandırır ve yasak meyveyi yemesini sağlar. Havva, Hz. Âdem'i de ikna eder ve o da yasak elmadan yer. Allah'ın yasağını ihlal eden Hz. Âdem ve Havva cennetten atılarak yeryüzüne gönderilir. “Allah İblis'in izinsiz cennete girmesine sebep olan yılanı lanet etti. Ayaklarını kesti ve karnı üzerinde yürüttü. Allah dördünü de cennetten çıkardı. Âdem Hindistan'da Serendip dağına, Havva Cidde'ye, İblis İble'ye, yılan da İsfahan'a düştü” (Levend, 2018: 110).

¹⁴“Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 369).

Hız. Âdem'in; Hız. Muhammed'in hatırına Allah'tan af dilemesi mevzusuna üç beyit ile şöyle değinilmiştir:

Nûr-ı Rahmân alınına konmuş idi

Hazret-i Âdem dahi anmış idi

Ol **Safiyullah** ki **Âdem** inledi

Bak ki Allah anı niçün dinledi

Yâ İlâhi afvedersin beni sen

Bilirim ki çok seversin anı sen (Mev. 1/6-8)

Şebâbî, bazı insanların kendilerine mal, para ve mevkinin miras kalması sebebiyle çok neşeli olduklarına; kendisine ise sevgiliden ayrı kalmanın (Hız. Âdem'in Havva'dan ayrı kalması olayı) Hız. Âdem'den miras kaldığına değinir:

Câh ü mal kaldı da mîras ba'zısı pür-neş'edir

Hazret-i Âdem Ata'dan bize firkat düştü pay (Müf. 3)

2.4.2. Hız. Musa

İsrailoğullarını Firavun'un zulmüne karşı koruyan peygamberdir. Dört büyük kitaptan biri olan Tevrat kendisi için gönderilmiştir. Kızıldeniz'i asasıyla ikiye ayırmış, elini göğsüne koyup çıkardığında eli parıldayan bir nur hâlini alırdı ki buna Yed-i Beyzâ denir. Musa Peygamber'in asası da bir ejderhaya veya devasa bir yılanı dönüşürdü. Bu mucizelerle birlikte Tûr-ı Sina'da Allah'ın tecellisine mazhar olması ve Allah ile konuşması sebebiyle Kelîmullah¹⁵ ismini alması olayları dîvân şiirinde çokça işlenmiştir. Allah'ın tecellisine mazhar olan Hız. Musa, tecelliye dayanamayarak bayılır. Şair, Allah'ın kudretinin sonsuzluğu karşısında kendi aklının da tıpkı tecelliye dayanamayarak parçalanan dağ gibi darmadağın olduğunu söyler:

¹⁵ "Kelîm: Tûr-i Sînâ'da Cenâbıhak'la konuşması dolayısıyla Hız. Mûsâ'nın ünvanı" (Devellioğlu, 2003: 504).

Hem tecellî sırrına mazhar oluptur ol **Kelîm**

Kudretin bu dehşetinden vâyelendi hayretim (Mün. 1/21)

2.4.3. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, Hz. Davut'un oğludur. On iki yaşında babasının yerine tahta geçmiştir. Hükümdarlık ve peygamberlik gibi iki kutsal görevi ifa etmiştir. İnşaat hâlindeki Mescid-i Aksa'yı tamamlayan da yine kendisidir. İsm-i âzam yazan yüzüğü ile cinlere hükmetmesi ve kuşlarla konuşabilmesi, karınca ile konuşması, Belkıs ile olan kıssası dîvân şiirinde en çok işlenen konulardandır.

Şair, Süleyman'ın Sebe Kraliçesi Belkıs'ın tahtına ve karınca beyi ile olan konuşmasına telmihte bulunarak; feraset sahibi kimsenin karıncadan dahi Allah'a iman yolunda ders alabileceğini söyler. Talihli olanların ise iman yolunda tahtlarının kendiliğinden uçacağını hatırlatır:

Karıncadan alır dersi basiretli olan kimse

Uçar bahtın misâl-i taht gerek var mı **Süleymân'a** (G. 42/5)

Anlatıcı, Hz. Süleyman'ın Belkıs'la olan kıssasını hoş bir anlatımla anlatır. Şebâbî'i de sevdiğini; bütün güzelliği ve tavırlarıyla Hz. Süleyman'ın zevcesi Belkıs'a benzetir:

Kıssadârın nakli hoşça hem **Süleymân** hâleti

Belkıs'ın etvârı sende nakş-ı hüsn ü ân mısın (G. 43/8)

Ölümsüzlük yalnız Allah'a mahsustur. Şaire göre ölüm gölgesi hayat üzerine düşmeye başladı mı, Hz. Süleyman gibi taht üzerinde uçma kudreti bile olsa insanoğlu ölüm hüznünü tadacaktır:

Düştüyse hayât üzre ölüm gölgesi hele

Taht üzre seyir etse **Süleymân'a** hüzn var (Müf. 29)

2.4.4. Hz. İbrahim

İsrailoğulları Hz. İbrahim'i ataları sayar. Hz. İbrahim Kur'an'da bahsi en çok geçen peygamberlerdendir. Nemrut ile tartışması¹⁶ ve ateşe atılması, oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi, Kâbe'yi inşa etmesi çokça bahsedilen kıssalardır. Allah'ın dostu olarak bilindiği için Habibullah sıfatını taşır. "Nümrut, İbrahim'i yakmak için meydanda büyük bir ateş yaktırdı. İbrahim'i mancılıkla ateşe attılar. Cebrâil, Allah'ın emriyle havada İbrahim'i tuttu ve hacetini sordu. İbrahim 'Ben Allah'ın kuluyum; hacetim onadır, sana değildir. Allah ne dilerse yapsın' dedi. İbrahim'in ismi Halilullah oldu" (Levend, 2018: 112).

Şair, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması ile Cebrâil'in yardıma gelerek Allah'ın izni ile onu havada tutması ve ateşin; güllerle gül bahçesine dönmesine atıfta bulunmuştur. Hû diyerek yardım isteyenlerin de elinden Rabb'imizin izni ile Cebrâil'in tutacağına değinir:

Gül ü gülzâr oldu âteş yakmadı **İbrahim'i**

Hû deyip girsen de nâra Cebreîl elden tutar (G. 4/4)

Şebâbî, Allah yolunda olanların karışılacağı sıkıntılara göğüs germesi gerektiğini söyler. İnananlar, ateşe düşeceğini bilseler dahi Allah yolunda oldukları için korkmamalıdır. Çünkü Hz. İbrahim kıssasındaki gibi o ateşin gül bahçesine döneceğini insanların bilmeleri gerektiğini anlatır:

Âteşe girsen de ey dost korkma onda var hayır

Kıssa-yı İbrâhim'e bak nâr-ı hâr gül-zâr olur (G. 23/3)

Kâ'betullâh, vezir Azer'in oğlu Halîl İbrahim tarafından oğlu İsmail ile birlikte Beyt-i Ma'mûr'un yerine yapılmıştır. Nemrut'un putlarını kıran Hz. İbrahim'in Allah'ın dostu olduğunu hatırlatan şair, sevgili tarafından kırılan kalbinin de Allah'ın görüntüsünü saklayan bir Kâbe olduğunu söyler:

¹⁶Bakara 2/258: "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir" deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 51-52).

Ol **Halîl** ki büt-şikendir Ka'betullâh dostudur

Cilvegâh-ı Hakk iken kalp kırdığın bilmez misin (G. 66/5)

2.4.5. Hz. İsa

İsrailoğullarına gönderilmiş bir peygamberdir. Kendisine üçüncü mukaddes kitap İncil'in gönderildiği Hz. İsa, Ulü'l-azm peygamberlerindendir. Allah'ın emriyle Cebrâil, Hz. Meryem'in kaftanının yenine üfler ve Hz. Meryem hamile kalır. Bu sebeple Hz. İsa, Rûhullah'dır. Toprakta yaptığı kuşu ve ölüleri nefesiyle diriltmesi, hastalıkları iyileştirmesi, henüz bebekken konuşması, su üzerinde yürümesi onun mucizelerindendir.

Şebâbî; Hz. Lokman dahi elini vursa yaralarına şifa olmayacağını Hz. İsa Mesih'in şifa veren nefesinin gönlünü sadece mest edeceğini şu beyitle bildirir:

Lokman ursa destini bu yâreler bulmaz şifâ

Kim **Mesîh**-dem neşvesinden gönlümüz sekrân olur (G. 10/6)

Hz. İsa, Yahudiler tarafından öldürülmeye çalışılınca Allah'ın emri ile göğün dördüncü katına yükseltilmiştir. "İsrailoğullarının gözüne onu şikâyet eden kişi İsâ sûretinde görüldü. Onu çarmıha gererek öldürdüler. Hz. İsâ melekler tarafından dördüncü kat göğe kaldırıldı" (Pala, 2004: 235). Şair, bu olaya telmihte bulunarak Hz. İsa'nın ilahi aşkın uç noktasına yükseldiğini; kendisinin ise hor görülme menzilinde (yeryüzü) kaldığını ve yükselme ümidinin de olmadığını anlatır:

Hazret-i İsi'de kaldı i'tilâ-yı evc-i aşk

Menzil-i zillette kaldık gayrı rif at kalmadı (G. 40/3)

Dîvân şiirinde sevgilinin nefesi Hz. İsa'nın nefesine benzetilmiştir. Zira sevgilinin nefesi âşığa can verir:

Çün **Mesîh-dem** oldun artık çâre ol gel yâreme

Bûy-ı yârimle mu'attar yel gibi âşık mısm (G. 79/7)

Sevgilinin bakışı Hz. İsa'nın ölümlere can veren nefesine benzetilmiştir:

Bir nigâhın mürde cânâ **nefha-i İî** midir

İltifatın âşıkâna ıydun âlâ ıyd gelir (Müf. 45)

2.4.6. Hz. Lokmân

Hz. Lokmân'ın “Peygamber veya velî” olduğuna dair ihtilaf vardır. Hekim olduğu bilinen Hz. Lokmân, Kur’ân’da bahsi geçer. 31. Sûre’nin¹⁷ adıdır ve sûrede Hz. Lokman’ın oğluna verdiği öğütler yer alır.

Şair, gönlüne seslenerek Allah’ın lutfuna mazhar olduğunu ve Allah aşkının artmasını sağlayacak dermanın ise Hz. Lokman’ın dermanı gibi olan Kur’ân sırlarıdır, der:

Lutfa mazhar olduk amma izdiyâd-ı aşk için

Derde dermân sırr-ı Furkân aynı **Lokmân’dır** gönül (G. 12/8)

Şebâbî, aşk derdine düşmüş olanları, nabızlarının atışından anladığını; kavuşma merhemini bekleyenlerin derdine de Lokman gibi deva olduğunu teşbihle anlatır:

Derd-i aşka muttali’ olmuşlara nabz-âşinâ

İntizâr-ı merhem-i vasla da **Lokmân** olmuşuz (G. 30/5)

2.4.7. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf; Hz. İbrahim’in torunu ve İsrailoğulları’nın peygamberlerinden Hz. Yakup’un on iki oğlundan biridir. Güzel ve akıllı olması sebebiyle Hz. Yakup tarafından en çok sevilen oğludur. Gördüğü rüyayı babasına anlatması üzerine babası onun nebîlikle müjdeleneceğini anlar ve daha da üzerine titrer. Bu durum üzerine kardeşlerinin kıskançlığına maruz kalır ve kuyuya atılır. Daha sonra bir kervanın sucusunun kuyuda onu fark etmesiyle Mısır’a giden Yûsuf, Mısır azizi tarafından karısı Züleyha’nın isteği üzerine ağırlığınca altın karşılığında satın alınır. Kur’ân’da Yûsuf Sûresi’nde¹⁸ Hz. Yûsuf’un bütün hikâyesi yer almaktadır.

¹⁷Lokmân 31/12: “Andolsun, biz Lokmân’a şu hikmeti vermiştik: “Allah’a şükret.” Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye layıktır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 454).

¹⁸12/Yûsuf Sûresi “Kur’ân’da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sûre budur” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 254).

Kölelikten Mısır'a sultanlığa, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a meftun oluşuna, yüz güzelliğine, rüyaları doğru tabir edişine ve gömleğiyle babası Hz. Yakup'un görmesini sağlamasına dair hususlarda dîvân şiirinde en çok adı geçen peygamberlerden olmuştur.

Şebâbî, Hz. Yûsuf'un kuyuya atılmasına ve Züleyha'nın iftirasıyla hapse düşmesine rağmen o yerleri güzelleştirmesi gibi Allah aşkıyla çöllerin ıssızlığının da lale bahçesine dönüşeceğini dile getirir:

Yûsuf'u gör çâha düştü mahbesi hoş eyledi

Aşk-ı Hak'la vahşet-i çöller de lâle-zâr olur (G. 23/5)

Şebâbî, Allah'a kulluğuyla iftihar ederek, sabırlı olması yönüyle de kendini Hz. Yûsuf'a benzetir:

Kul Şebâbî kulluğuyla iftihâr eyler hemân

Sabrına mi'yâr biçerler **Yûsuf-ı Ken'an** mıdır (G. 35/9)

Şair, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'u zindana attırması gibi sevgilinin de kendisini karanlığa saldıgını söyleyerek sevgiliyi bu yönüyle Züleyha'ya benzetir:

Nûru ketmettin gözümde zulmete attın beni

Kıssa-yı Yûsuf mudur bu sâhib-i zindân mısın (G. 43/4)

Şebâbî, Hz. Yûsuf'un kuyuya bir defa atılması ile Mısır'a sultan olduğunu; fakat kendisi bir ömürdür sıkıntı kuyusunda olmasına rağmen ne şah ne de bey olamadığını ifade ederek hem bir sitemi hem de siteme rağmen Allah yolunda çekilen zorluğun hoşnutluğunu dile getirmiştir:

Çâha bir kez düştü şâh oldu bakın **Yûsuf Nebî**

Bir ömürdür çahdayız da şâh yâ bâî olmadık (Müf. 13)

2.4.8. Hz. Muhammed (s.a.v.)

Hz. Peygamber henüz doğmamışken babası Abdullah vefat eder. Annesi Âmine, Hz. Peygamber'i MS 571 yılının Rabiulevvel ayının on ikinci gecesini Pazartesi gecesini dünyaya getirir. Muhammed adını verirler. "Övülmüş" anlamına gelen bu isim, daha önce bir başkasına verilmemiştir. Altı yaşında annesini

kaybetmiş ve dedesi Abdulmuttalib ona bakmıştır. Dedesinin ölümü sonrası amcası Ebu Talib ona bakmış ve onu yetiştirmiştir. Kırk yaşında peygamber olmuş ve MS 632 yılında vefat etmiştir.

“Her Müslümanın O’nun hakkında bilmesi gerekenleri şâirler de ele almış, böylece dinî ve tasavvufî edebiyatımızı zenginleştirmişlerdir” (Pala, 2004: 331). Şebâbî Dîvânçesi’nde bahsi en çok geçen peygamber Hz. Muhammed’dir. Dîvânçede Münâcaat, iki Na’t, Mevlid-i Sagîr¹⁹ bölümlerinin yanı sıra birçok beyitte de Hz. Muhammed’den bahsedilir. Hazret-i Peygamber; Resûl, Ahmed-i muhtar, Muhammed, Pâdişâh-ı dü-cihân, Cemîl, Ahmed, Mahmud, Nebiyy-i ekmel, Resûl-i müctebâ, Mustafâ, Habîb, Kerim, Habîb-i Rabb’ul-izzet isimleri ile dîvânçede zikrolunmuştur.

Allah, Hz. Muhammed’e “Kalk da uyar²⁰” demiştir. Şair de Allah’ın “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır²¹” bu emrini yerine getirmek için insanlara yalvararak bu daveti yerine getirme niyetindedir:

Rahmetinden kum fe-enzir ol **Resûl’e** sen dedin

Cümle halka yalvaruban nehy-i münker da’vetim (Mün. 1/17)

Hiz. Muhammed’e ümmet olmakla onun şefaatine nail olunur. Zira Hiz. Peygamber’in Allah’tan en büyük dileklerinden biri ümmetinin cehennem azabıyla cezalandırılmamasıdır. Allah’tan ümmetinin kusurlarının affedilmesini diler. Müslümanların gözünün nuru olan Hiz. Muhammed, her iki dünyada da günahkârların şefaatchisidir:

Ahmed-i muhtar ki nûr-i ayn bize

Hem şefia’l-muznibîn dâreyn bize (Mev. 1/15)

Cenâb-ı Hak, Hiz. Muhammed hürmetine bütün âlemi yaratmıştır. O, Allah’ın Habîb’idir. Hiz. Peygamber, Miraç vesilesiyle cennet ve cehennemi görmüş ve

¹⁹Dîvân şiiri geleneğinde dîvân/dîvânçelerde Mevlid/Mevlid Sagîr bölümüne denk gelinmez. Bu anlamda şair bir yenilik yapmıştır, denebilir.

²⁰Bkz. Müddesir 74/2

²¹Bkz. Âl-i İmrân 3/104

Allah'tan ümmetinin cehennem azabına maruz kalmamasını; kendisini cennette ümmetiyle birlikte eylemesini dilemiştir:

Yâ **Muhammed** saklama benden anı

Bilürem ki pek severim ben seni

Ol zamanda ol **Habîb** etti kelâm

Ol kelâmda bak ki neydi uş merâm

Cennetin hoş ben teferrüc eyleyim

Yalunuzca ben ya bunda neyleyim

Çok günahkâr ümmetimçün korkarım

Onların hem sonlarından ürkerim

Yerleriyse onların nâr-ı cahîm

Yâ ilâhî bu tefekkür çok vahim

Afvedegör rahmetinle anları

İltibas eyle harîrden donları (Mev. 1/31-36)

İnsan, cin, melek ve bütün yaratılmışlar Hz. Muhammed'in hatırına yaratılmıştır.²² Saymaya dillerin yetişemeyeceği bütün canlılar Hz. Muhammed'e feda olsun:

Varlığınla oldu mevcûd ins ü cin ü hem melek

Saymağa diller yetişmez zî-nefes merdân fedâ (N. 1/5)

²²Hadîs-i Kudsî: "Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım" (Yeniterzi, 1993:155).

Hakk, on sekiz bin âlemi O'na lutfetti. İki cihanın da padişahı olan Muhammed'e bütün sultanların canı feda olsun:

Hem sana lutfetti ol Hak on sekiz bin âlemi

Pâdişâh-ı dü-cihânsın bir nice sultan fedâ (N. 1/7)

Hiz. Yûsuf'un güzelliği Hiz. Muhammed'in güzelliğinin yanında hiç kalır. Bir dolunay olan Hiz. Peygamber'e güzellerin de güzeli feda olsun:

Hüsnüne Yûsuf-ı Ken'an nerde kaldı ey **cemîl**

Bedr-i tâmsın sûretâ kim husrev-i hûbân fedâ (N. 1/26)

Ey seçilmiş Resûl! Bütün şeref ve izzetler senin Ahmet ve Mahmud adınla ortaya çıktı:

Rahmeten li'l-âleminsin ey **Resûl-i müctebâ**

Ahmed ü Mahmud adında zâhir oldu mekrûmet (N. 2/6)

Allah rahmeti sonsuz olandır. Günahkâr olan insanları bağışlamak vesilesiyle mükemmel yaradılışlı Nebî'yi insanlara ikram etti. Şair, aciz bir kul olmakla birlikte Allah'ın ikramı sayesinde şükür içindedir:

Rahmetinden etti ikrâm ol **Nebiyy-i ekmeli**

Acz içindeyiz ve lîkîn dâimâ şükrândayız (G. 13/3)

Şair, seçilmiş ve yüce olan Hiz. Peygamber'in yoluna yüz sürmek için O'na âşık olanların ayaklarını dahi öpmeye razıdır. Zira onun yolunda yürüyenlerin ayaklarını öpmekle Hiz. Muhammed'in yoluna yüz sürmüş gibi olacağını hisseder:

Ol **Resûl-i müctebânın** râhına yüz sürmeğin

Tâlib olduk âşıkânın akdemin bûs etmeye (Müf. 37)

2.5. Ahiretle İlgili Unsurlar

Ahiret öbür ve ebedî dünya manasına gelir. İnsan sınanmak için bu dünyaya gönderilmiştir. Ahiret öncesi bu hayat geçicidir. Bu fani dünya ölümle son bulur ama

ölüm, sonsuz hayatın²³ da başlangıcıdır. Şebâbî, şiirlerinde ahiret ve ukba isimlerini kullanmanın yanında **Âlem-i Ervâh, Cennet, Cehennem/Tamu, Dâreyn/ Dü-cihân, Kıyamet, Hûri-Gılman-Vildân-Melâik, Mahşer, Kevser** gibi ahiretle ilgili mefhumlara da yer vermiştir.

2.5.1. Âhiret (Ukbâ)

“Edebiyatta dâr-ı bekâ (ebedîlik yurdu) adıyla, dâr-ı fenâ’nın (yok olma yurdu); ukbâ adıyla da dünya’nın zıddı olarak ve çoğunlukla dünya ile birlikte kullanılır” (Pala, 2004: 12). Şebâbî, “Hak geldi, batıl yok oldu²⁴” âyetine atıfta bulunarak kıyamet kopup dünya hayatı son bulacağı zaman Allah’ı görmek ümidinin ahirete kalacağını söyler:

Hak gelince zâil oldu bâtılın hükmü fenâ

Tâ ezelden Hak göründü **ahirette** rü’yetim (Mün. 1/28)

Tasavvufî düşüncede mümin dünya hayatında Allah’tan uzak kalır. Dünya hayatı bu sebeple istenilen hayat değildir. Müminin yâri Allah’tır. Şebâbî, dünyada Allah’a kavuşamaması sebebiyle hep ahirete meyletmiştir:

Ukbâya meyledip de Şebâbî o günleri

Gün sayma yârdan ayrı bu dünyâyı görmedim (G. 48/7)

Dünya hayatında bir ömür zulüm gören ve fani hayatı zindana dönen Şebâbî, fani dünyadan bir an evvel göçüp sevinç ve neşeyle ahireti görmek istemektedir. Zira Allah yolunda olanlar için fani hayat zulüm gelir ve ahiret hayatına intikal etmek isterler:

Zindânsa bu dünyâ vü zulüm-dîde hayâtım

Rihlet ve meserretle şu **ukbâyı** göreydim (G. 50/5)

2.5.2. Âlem-i Ervâh

Ruhlar âlemi demektir. İnsanoğlu dünyaya gönderilmeden evvel ruhu yaratılmıştır. Âlem-i ervâhta olan ruh dünyaya gönderilir. Dünya hayatını yaşayan

²³Mü’min 40/39 : “Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı ancak (geçici) bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 521).

²⁴Bkz. İsrâ 17/81

insanın ömrü son bulduğunda kabre girer ve kabir hayatı başlar. İsrâfil (a.s.)’in sûra üflemesiyle mahşer günü yaşanır ve ahiret hayatı ile insan ruhu tekrardan âlem-i ervâha ulaşır.

Şair, dünya hayatında olduğu için mutlu değildir. Zira ruhu ait olduğu yer olan “âlem-i ervâh”taki huzuru ister:

Rûhumun meyli elest bezminde kaldı şüphesiz

Âlem-i ervâh içinde ol huzura hasretim (Mün. 1/18)

Şair, insanın ruhlar âleminde Allah ile yakın olduğunu ve Allah’a kesin olarak inandığını; ayrıca ruhlar âlemi, dünya hayatında vadesi dolan insanoğlunun ömür defterinin bir ön sözüdür:

Âlem-i ervâhda oldun Hakk-ile hakka’l-yakîn

Sonra doldu defter-i ömrün ona dîbâcedir (G. 54/3)

Şair, âlem-i ervâhtan uzak kalmanın Allah’ın takdiri ile gelen bir cefâ olması sebebiyle buna mecburen razı olduğunu söyler. Dünyada sevgiliyle olan ayrılığı ise istememektedir:

Bin cefâya kâil oldum Rabbimin takdiridir

Âlem-i ervâha hasret bir de senden ayrılık (Müf. 12)

2.5.3. Kıyamet

İnsanoğlunun “büyük gün”üdür. “Kalkma, doğrulma, dirilme, ayaklanma, evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zamandır” (Serinsu, 2009:205).

İsrâfil (a.s.)’in sûra ilk üflemesiyle yeryüzünde hiçbir canlı kalmayacaktır. İkinci üflemesiyle bütün canlılar Allah Teâlâ’nın emriyle dirilecek ve huzurda ayakta duracaklardır. O gün haşroluncak mahşer günüdür. “Boynuzsuz koçun boynuzlu koçtan hakkını alacağı zaman işte bu gündür” (Uludağ, 2017: 173).

Miraç’ta Hz. Muhammed’in Hak Teâlâ’dan ümmeti için af dilemesi ile dileğinin kabul edildiği ve kıyamet günü Hz. Peygamber’in ümmetiyle haşır-neşir edileceği dile getirilmiştir:

Ümmetinle seni birle haşr edem

Ol **kıyâmet** sâatinde neşr edem (Mev. 1/40)

Şair, dünyadaki davaların hesap gününe kaldığını ve dünyadan bir beklentisinin kalmadığını bu sebeple bir an önce kıyamet gününü arzuladığını ifade etmiştir:

Hail ü fasl olmaz bu dâvâ kaldı âhır demlere

Yok bu dünyâdan bir arzum **yevm-i kübrâya** belî (G. 24/5)

2.5.4. Cennet

Cennet, kıyamette hesabın görüldükten sonra sevabı çok olanların mükâfatlandırılmak için yaşayacağı sonsuz güzellik bahçesidir. “ ‘Gölgelik bahçe’ anlamında olup ahirette müminlerin gidecekleri yerdir” (Pala, 2004: 88). Takva sahibi olanların yaşayacağı ve birçok nimetten faydalanacağı bir bahçedir. Cennet, dünyanın ve bütün dünyevi sınavların gayesidir.

Dîvân şiirinde sevgilinin varlığının bulunduğu her yer cennettir. Şebâbî ise dîvânçesinde Hak Teâlâ’nın affına sığınarak cennete girmeyi ümit eder:

Çün azâbın hem şediddir hem serîdir ol hisâb

Hıfz edersin kemterîni matlabımdır **cennetim** (Mün. 1/24)

Şair, dîvânçesinde daha çok Hz. Peygamber’le cenneti ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda Tesnîm suyu ve Hz. Muhammed’in râyeti şairin umduğu şeylerdir. Hayali ise Hz. Muhammed’in sancağı altında Kevser havuzu çevresinde Peygamber ile sohbet etmektir:

Mâ-i tesnîm²⁵ râyet-i peygamberîdir beklenen

Hep hayâlim **Havz-ı Kevser** çevresinde sohbetim (Mün. 1/27)

Hz. Peygamber, Miraç’ta cenneti de cehennemi de görmüştür. O, cennetin katlarını veya kapılarını gezerken Allah’ın ona dileğini sormasına hatırlatma yapılır:

²⁵“Mâ-i Tesnîm: Tesnîm ırmağının suyu, Cennet suyu” (Devellioğlu, 2003: 1092).

Cennet-i Adn'i gezerken ol Kerîm

Sordu Allah ne dilersen ederim (Mev. 1/26)

Hz. Muhammed, Miraç'ta cenneti gezerken Allah'tan ümmetinin de bağışlanarak cennette kendisiyle haşır-neşir edilmeyi ve cennette yalnız olmamayı dilemiştir:

Cennetin hoş ben teferrüc eyleyim

Yalunuzca ben ya bunda neyleyim (Mev. 1/33)

Şair, Hz. Muhammed'in cennet bahçesinin bülbülü olduğunu söyleyerek; bütün bağ, bahçe lale ve sümbülleri ona feda eder:

Bülbül-i bâğ-ı cinânsın ey Resûl-i müctebâ

Lâle sünbül cümle ezhâr bâğ ile bûstân fedâ (N. 1/2)

Cennette Hz. Peygamber'in hizmetinde olamadıktan sonra Adn Cenneti'nin, Kevser Havuzu'nun, Hûri ve Gılman'ın bir anlamının olmadığını dile getirir:

Hizmetinde olmayınca varlığın ne hükmü var

Havz-ı Kevser Cennet-i Adn hûr ile vildân fedâ (N. 1/17)

Hz. Muhammed'in Medine'deki Ravza'sına (mezarından minberine kadar olan mübarek yer) uğramayan kabile ve yolcular olursa bütün mallarıyla ve bütün kervanlarıyla Hz. Muhammed'e feda olsun:

Uğramazsa **Ravza-ı** pâk-i Nebîye kâfile

Yolcusu hem malları hem büsbütün kârbân fedâ (N. 1/21)

2.5.5. Cehennem (Tamu-Nîrân)

“Âhirette, günâhkâr kulların gideceği azap yeri, tamu. Yedi kattır: cehennem, saîr, sakar, cahîm, hutame, lâzî, hâvîye veyâ derk-i esfel” (Devellioğlu, 2003: 130). İnkâr edenlerin ve inanmayanların ebediyen cezalandırılacağı; Allah'a iman edipte günah işleyenlerin geçici olarak adaletle cezalandırılacağı yerdir. Kur'ân'da yetmiş yedi âyette muhtelif şekillerde bahsedilmiştir.

“Kalbinde iman bulunan bir kimsenin işlediği günah ne kadar çok olursa olsun, günün birinde cehennemden çıkarak cennete girer” (Uludağ, 2017: 174). İnanmışlar için durum böyleyken; inkârcılar için sonsuz elim ve azap vardır.

Şebâbî, şiirlerinde cehennemden; nâr-ı cahîm, tamu, nîrân isimleriyle bahsetmiştir. Hz. Muhammed, Miraç’a yükseldiğinde Allah’tan ümmetinin affedilmesini diler. Çünkü Allah çok bağışlayan ve affı sonsuz olandır. Cenabı Hak, Server-i enbiyâ’nın isteğini kabul eder:

Çok günahkâr ümmetimçün korkarım

Onların hem sonlarından ürkerim

Yerleriyse onların **nâr-ı cahîm**

Yâ ilahî bu tefekkür çok vahîm

Afvedegör rahmetinle anları

İltibas eyle harîrden donları

Hak Teâlâ kırmadı ol serveri

Ol şefî ’i ol mürüvvet-perveri

Dedi oldu hem du’ân ki müstecâb

Hak ile beyninde yokdu bir hicâb

Affa şâyân ettim anları kamu

Yerleri olmaya asla hem **tamu** (Mev. 1/34-39)

Şebâbî, ruhunu ateşlere atan ve kendisine zulüm eden sevgiliye seslenerek mahşerde zalimlerin yerinin cehennem olacağını söyler:

Nâr-ı fitnen nefha-yı muhrik-dem etti rûhumu

Yevm-i mahşer kesb-i hakkı zâlimin **nîrân** olur (G. 10/2)

2.5.6. Dâreyn/ Dü-Cihân

Dâreyn/dü-cihân, mâsivâ âlemi ile ebedî âlemi kasteder. Dünya hayatında insanoğlu sınava tabidir. Sevapları ve günahları amel defterine yazılır. Amel defterinin hesabı ise ahiret hayatında görülerek mükâfat ile cezaların verilmesiyle sonsuz hayat yaşanır. Hz. Muhammet, ümmetinin şefaâtçısıdır. Allah’a ve sevgilisi Hz. Muhammed’e tam olarak inanmış olanlar, “göz nuru” olan yüce Peygamber’in her iki dünyada da şefaatine nail olacaklardır:

Ahmed-i muhtar ki nûr-i ayn bize

Hem şefia’l-muznibîn **dâreyn** bize (Mev. 1/15)

Geçici dünyanın yöneticileri ve sultanları beşerin kendi arasında düzenli ve adaletli yaşamalarını sağlamak için görevlidirler; fakat Allah, on sekiz bin âlemi Hz. Muhammed’in hürmetine yaratmıştır. Bu sebeple o her iki cihanın gerçek padişahıdır. Fani dünyanın bütün sultanları o sevgiliye feda olsun:

Hem sana lutfetti ol Hak on sekiz bin âlemi

Pâdişâh-ı **dü-cihânsın** bir nice sultan fedâ (N. 1/7)

2.5.7. Hûri-Gılman-Vildân-Melâik

“Hurî, cennet kızı. Gözlerinin akı karasından çok olan ceylân gözlü kız” (Pala, 2004: 212). Dîvân şiirinde sevgili güzelliği ve endamı ile hûrilere benzetilmiştir. Cennete girenlere eş olacak olan misk kokulu, inci tanesi, sadık kadınlardır. Kur’ân’da çeşitli âyetlerde²⁶ hûri ismi geçmektedir. Tasavvuf ehlinin niyeti cennette hûri değil Allah’a ve Hz. Peygamber’e kavuşmaktır.

“Tüyü ve bıyığı çıkmamış delikanlı anlamına gelen kelime cennet hizmetkârları yerine kullanılır. Güzellik ve sâfiyet timsâli olan gılmân’ın çocukken ölenlerden oluşacağı rivâyeti vardır” (Pala, 2004:167). Şebâbî, hûr ile gılmânı şiirlerinde tenasüplü bir şekilde kullanmıştır.

²⁶ Duhân 44/54: “İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir.” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 551).

Şebâbî, ayı ikiye ayırma mucizesine atıfta bulunarak cenneti fetheden Hz. Muhammed'e cennetin bütün hûri ve gılmânlarını feda eder:

Şakkolundu mûcizeyle ay iki yandan göğ

Hem musahhar oldu cennet **hûr** ile **gılmân** fedâ (N. 1/13)

Vildânın sözlükteki anlamları: “yeni doğmuş çocuklar; kullar, köleler; erkek ve kadın adı” (Devellioğlu, 2003: 1151). Cennet çocukları olan vildân, cennette hizmet edecek olanlardır. Kur’ân’da bazı âyetlerde²⁷ geçmektedir. Şair, cennette Hz. Muhammed’in hizmetinde ve yanında olamazsa Kevser havuzunun, Adn Cenneti’nin, hûri ve vildânın hiçbirinin kendisi için önlemleri olmayacağını anlatır:

Hizmetinde olmayınca varlığın ne hükmü var

Havz-ı Kevser Cennet-i Adn **hûr** ile **vildân** fedâ (N. 1/17)

Şair, darda kalanların yardımcısı yüce Allah’a bütün benliği ile baştan aşağı sığınmasına rağmen yine de cennet bahçelerindeki hûr ile gılmân mertebesine ulaşamadığından yakınmaktadır:

Yâ Gıyâse’l -müstegîsin derken oldum ser-be-pâ

Hem cinân u Kevser içre **hûr ü gılmân** olmadım (G. 16/2)

Sevgilinin bakışı âşığı kendinden geçirir. Sevgili âşığa cefalar çektirir, yüzüne dahi bakmaz. Şebâbî, sevgilinin kendisine bakış atma lutfunda bulunmasından sonra karanlık hayatının yok olduğunu; hayatının, içinde hûr ile gılmânların olduğu bir cennete dönüştüğünü ifade eder:

Bir nigâh ettin gazâlim yıkdın artık zulmeti

Cennete döndü hayâtım **hûr ile gılmânı** var (G. 41/5)

Şebâbî’ye göre hûri ve meleklerin olduğu cenneti istemek ve arzulamak müminin işi değildir. Ona göre cennetin özü insanın kalbinde Hakk’ı bulması ve onu sevmesidir:

²⁷İnsân 76/19: “Çevrelerinde, gördüğünde saçılmış inciler sanacağın, hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler dolaşır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 660).

Hûriyle melâikde ne buldun da şaşırdın

Kalbinde bulan Hakk'ı cinânın özü bunda (G. 51/3)

Şair, sevdiğini kendisine gönül eşi yapacak olan kişiye cennette hûrilerle ve Şebâbî (kendisi) ile zevk ü sefa içinde olması için dua etmiştir:

Cennette **hûr-i ıynle** Şebâbî'yle dost olup

Zevk eylesün o yâri bana dildaş eyleyen (G. 77/5)

2.5.8. Mahşer

“Bir araya gelinip toplanılan yer. Toplanma yeri. Bütün canlı varlıkların ölümünden sonra Allah'ın emriyle dirilip toplanacakları yer” (Pala, 2004: 295). Mahşer günü suçluların, günahkârların, inkârcıların, isyancıların, zulümkârların cezaya çarptırılacağı büyük toplanma günüdür. Sevgili âşığa cefa çektirendir. Onun bakışları, şairin gönlünü yakan fitne ateşidir. Şair, mahşer günü zalimlerin yerinin cehennem olacağını söyleyerek kendisine zulüm eden sevgiliye gözdağı vermektedir:

Nâr-ı fitnen nefha-yı muhrik-dem etti rûhumu

Yevm-i mahşer kesb-i hakkı zâlimin nîrân olur (G. 10/2)

2.6. Kaza ve Kader

İmanın şartlarından biri de kader ve kazâya inanmaktır. Kader ve kaza Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Bunu Kur'ân âyetlerinde²⁸ de açıkça görmek mümkündür. Bu büyük kitap, gaybtan haber verdiği gibi evvelde olanları da içinde muhafaza eden Allah'ın yakınında bulunan kitaptır.

“Hükmetmek, muhkem ve sağlam yapmak, emretmek, yerine getirmek anlamlarındaki kaza Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi şeklinde tanımlanır” (Yavuz, 2001: 58). Kaderde yazılmış olanlar zamanı gelince kazâ olur. Kader ve kaza bu manada birbirini tamamlar ve asla çelişmezler. Kaderde bütün olayların, nesnelerin ve insanların özellikleri Allah'ın takdiri ile kayıt altına alınmıştır. Yağmurun yağacağı Allah tarafından emrolunmuş bir olaydır. Vakti

²⁸Hadîd 57/22: “Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 605).

geldiğinde rahmet toprakla buluşur. Meteoroloji uzmanlarının yağmurun ne zaman yağacağını bilmesi Allah'ın izni ile ilimle uğraşanlara malumdur. Uzmanlar yağmur yağacak dediği için yağmur yağmaz, kazâ hükmü gereği yağmur zaten yağacaktır.

Şair, sevdiği için yaşlar döker. Bu yaşlar adeta sel tufanını andırır. Aşığın gözyaşı dökmesi; mazluma ve inleyene de elem hissi Allah'ın kazâ hükmündendir:

Giryem gibi âhım da şerer-bâr-ı sadâdır

Mazlûm u nevâkâra elem **hükm-i kazâdır**

Seylâb-ı dü çeşmimde diyenler bu ne tûfan

Eşk-bâr olur âşık ki revâdır hem sezâdır (Kıt. 1)

Merhameti olmayan sevgili zulüm edendir. Sevgili, âşığa fazlaca cefa ve zulüm gösterir. Bu sebeple âşık, esaret zincirine bağlanmıştır. Esaret zincirine bağlı olmak sanki kazâ hükmüdür:

Münkâd oluruz hükme kulun kârı rızâdır

Mahkûm-ı müebbed ki be-takdîr-i cezâdır

Zindân ki o kalbinde terâhumdan eser yok

Zencîr-i esârette zulüm **hükm-i kazâdır** (Kıt. 3)

Zillet, hor görülmedir. Şair kendisine zilletin takdir edilmesine hüzünlenmez. Zira o kadere rıza gösteren ve kadere iman edendir. Kadere iman etmek de zilletleri aciz kılar:

Bu zilletler bana takdir edilmişse **kaderdir** hep

Ki **takdire** rızâ benden tezellüller de âcizdir (G. 32/5)

2.7. Sûreler ve Âyetleri

Kur'ân'da 114 sûre ve 6236²⁹ âyet vardır. Yalnız Tevbe sûresinin başında besmele yoktur; diğer bütün sûreler besmele ile başlar. Âyet: “Alâmet, işâret, delil, mu'cize” demektir. (Uludağ, 1991: 69). Sûrelerin her bir bölümüne verilen isimdir.

²⁹“Her ne kadar halk arasında Kur'ân'daki âyet sayısının 6666 olduğu yönünde yaygın bir söylem varsa da doğrusu bu rakamın 6236 olduğudur” <https://kurul.diyanet.gov.tr/> Erişim tarihi: 06.03.2021.

Şebâbî, dîvânçesinde âyetler oldukça fazla kullanılmıştır. Şairin sanatkârlığının ustalığı yanında Kur’ân’a da hâkim olduğu yaptığı iktibaslarla çok açık bir şekilde görülür. Zira şair, vezne uygun söylemek maksadıyla âyetleri kısmen ama müstahsen tarzda kullanarak sanatına ve dinî ilimlere hâkimiyetini ortaya koymuştur.

2.7.1. Necm Sûresi 53/62, 53/9

En-Necm 53/62: “Haydi Allah’a secde edin ve O’na kulluk edin” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 589). Şair, on sekiz bin âlemin sığınağı, Müheymin olan Allah’ın âyette geçen “va’budû” emrine atıfta bulunarak niyetinin “Allah’a kulluk etmek” emrini insanlara yaymak olduğunu söyler:

Yâ Müheymin on sekiz bin âlemin hem melcei

Cümle halka **va’budû** emrin beyandır niyetim (Mün. 1/2)

En-Necm 53/9: “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 586). Hz. Muhammed, Miraç’ta Sidretü’l-Müntehâ’ya kadar Cebrâil ile çıkar. Cebrâil daha ileriye geçemeyeceği için Hz. Peygamber Refref ile Kâbe-kavseyn yolunda yolculuk yaparak “ev ednâ”ya ulaşır.

Şair, Miraç gecesinde Allah Teâlâ’nın Habib’ini yakınına davet etmesi olayını hatırlatarak bunu, insan aklının anlamakta zorlanacağını söyler:

Kâbe-kavseyn oldu tahkîk bil dahi

Nice oldu anlamazsın ey ahî (Mev. 1/22)

Sidre’yi geçerek Kâbe-kavseyn ile Rabb’e yakınlaşan Hz. Muhammed’e bütün gökler feda edilir:

Kâ’be kavseyn lutfolundu Rabb’e oldun hem karîn

İ ’tilây-ı Sidre’de buldun karâr âsmân fedâ (N. 1/24)

Yâr-ı gâr olan Hz. Ebubekir’e “Korkma!” diyen Ahmed-i Muhtar’a Kâbe-kavseyn bağışlandı. Allah’ın varlığına sığınan Peygamber, bu sayede Hak Teâlâ’ya en yakın oldu:

Gâr içinde Bekr-i Sıddık’a dedi kim lâ tahaf

Kâ’be kavseyn bahşolundu hâsıl oldu kurbiyet (N. 2/14)

2.7.2. Bakara Sûresi 2/20, 2/163

Bakara 2/20: “Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek. Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar. Allah dileyseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi. Şüphesiz **Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 5). Allah her şeye gücü yetendir. Şair ancak Allah’ın güç vermesi ve izin vermesiyle takatinin olabileceğini anlatır:

Hem **alâ külli şey**’lere kudret senindir ey ilâh

Güç verirsem kuvvetim var yoksa yoktur tâkatim (Mün. 1/10)

Bakara 2/163: “**Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır.** O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân’dır, Rahîm’dir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 30). Allah eşi ve benzeri olmayandır. O, tek olan İlâh’tır. İnsanoğlu O’nun birliğinden yaratılmıştır. Bu sebeple insanın yaratılış fitratı yalnız Allah tarafından bilinir:

Sen **ilâhün vahid** oldun lâ şerîkun lâ nazîr

Vahdetinden halk olunduk sence mâlûm fitratim (Mün. 1/11)

2.7.3. En’âm Sûresi 6/163, 6/153

En’âm 6/163: “**O’nun hiçbir ortağı yoktur.** İşte ben bununla emrolundum. Ben müslümanların ilkiyim” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 163). Benzeri ve ortağı olmayan yalnız Allah’tır. İnsanın yaratılış gayesi de yalnız O, tek olan İlâh tarafından bilinmektedir:

Sen ilâhün vahid oldun **lâ şerîkun** lâ nazîr

Vahdetinden halk olunduk sence mâlûm fitratim (Mün. 1/11)

En’âm 6/153: “İşte bu, **benim dosdoğru yolum.** Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O’nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 161). İslâm’ın ve Hz. Muhammed’in yolunu tutan Allah’ın yolunu tutmuş olur. Bu yol Allah’ın emrettiği dosdoğru yoldur. Bu yolda olanların bedeni cehennemden kurtulur ve ruhu afiyet bulur:

Kim ki girdi ol **sırâta müstakîm** oldu yolu

Hem beden tahlîs olundu rûhu buldu âfiyet (N. 2/15)

2.7.4. Âl-i İmrân Sûresi 3/92, 3/104, 3/134, 3/185

Âl-i İmrân 3/92: “**Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz.** Her ne harcarsanız Allah onu bilir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 71). Şair bu sûrenin hikmetine nail olmak için Allah yolunda sevdiği şeyleri paylayacağını ancak bu şekilde yaparsa yardımının apaçık görüneceğini söyler:

Len tenâlû’l- birre hattâ tunfikû lafz-ı cemîl

Emrine münkâd olursam âşikârdır himmetim (Mün. 1/13)

Ey cömert olan Peyganber! Sen “En sevdiklerinden ver” emrine uyduğun için cömertlik ve iyilik sancağının sembolü oldun:

Len tenâlû kavline hep sâdık oldu ol kerîm

Hem sehâvet müş’iridir hem livâ-yı âtifet (N. 2/12)

Âl-i İmrân 3/104: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve **kötülükten men eden** bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 72). Allah, rahmetinin büyüklüğü için Hz. Muhammed’e “**Kalk da uyar**” demiştir. Şair de halkı doğru yola ve iyiliğe yöneltmek; kötülükten uzak durulması emrini yaymak için Allah’a yalvarır:

Rahmetinden kum fe-enzir ol Resûl’e sen dedin

Cümle halka yalvaruban **nehy-i münker** da’vetim (Mün. 1/17)

Âl-i İmrân 3/134: “Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, **öfkelerini yenenler**, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 76). Allah, Raûf’tur ve yarattığı kullarına merhameti sonsuz olandır. Şair de âyetteki insan olabilmeyi diler. Şâyet dileği kabul olursa hiddetini yenenlerden olacaktır:

Merhametten kullarınçün hem raûfsun sen dahi

Kâzımıyne’l-gayza uysak kaybolurdu hiddetim (Mün. 1/30)

Âl-i İmrân 3/185: “**Her canlı ölümü tadacaktır.** Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 83). Her nefis ölümü tadacaktır. Önemli olan dünyada kötü nefse mağlup olmamaktır. Şair dünyadaki nefisini körelterek dünya hayatına karşı manen öldüğünü söyler. Bu sebeple onu ölmüş biri olarak görebilirler; fakat henüz bedeni toprak ve kül olmamıştır:

Ölmedim ammâ ki öldüm **küllü nefsin zâika**

Mevtime hükmetmeler de hâksâr oldum demem (G. 2/4)

2.7.5. Fecr Sûresi 89/28

Fecr 89/28: “Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine **dön!**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 685). Dünya hayatı geçici ve aldatıcıdır. Nefis bu aldatmaya meyil vermemelidir. “Dön!” emri geldiğinde aldanmayan nefsin mükâfatı cennet olacaktır. Şair, Allah’ın “dön!” emri geldiğinde cennetlik kullar arasına girme davetinin hoş olacağını ve bu davetle dönüşünün ebedî cennet âlemine olacağını söyler:

İrcî emrin gelince fedhulî duymak ne hoş

Da’vetin hükmün duyunca şol makarra avdetim (Mün. 1/14)

Allah’ın ebedî âleme “dön!” emri geldiğinde herkes mahşer günü huzurda olacak; işte o vakit adaletle ölçü yapılarak zalim ile mazlum ayrılacaktır:

İrcî’î dendikde bir gün hâzır-ı Hazret olup

Ayrılır zâlimle mazlum adl-ile mîzân olur (G. 10/4)

2.7.6. Tevbe Sûresi 9/41

Tevbe 9/41: “Gerek yaya olarak, gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda **cihad edin.** Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 210). Hak Teâlâ insanlara sayısız nimetlerinden ikram etmiştir. İnsanın canı ve malı sadece bu rızıklardan ikisidir. İslâm’ın yayılması için Allah can ve mal ile cihat edilmesi emrini vermiştir.

Şair de bu âyete iktibasla İslâm ve devlet zorda kalırsa bu emre itaat ederek üzerine düşeni yapacağını bildirir:

Câhidû kavlin muberrâ kullarınçün ey Alîm

Dîn u devlet düşse dâra cân u başla savletim (Mün. 1/15)

2.7.7. İnşirah Sûresi 94/6, 94/1

İnşirâh 94/6: “Gerçekten, **güçlülükle beraber bir kolaylık vardır**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 690). Allah Hz. Muhammed’e (s.a.v) Tevbe Sûresi’nde zorluklardan sonra bir kolaylığın olduğunu, bildirmiştir. Şebâbî de Allah’ın bu sözü icabınca kendine gelerek fetretinin ortadan kalktığını anlatır:

Usri yusrâ kavline yüsrün bize Hak ni’meti

Her kolaylık zorla varsa yoksa vardır fetretim (Mün. 1/16)

İnşirâh 94/1: “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp **genişletmedik mi?**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 690). Allah Hz. Peygamber’in yükünü sırtından hafifletmiştir. İnsan da sıkıntı zamanında yalnız Rabb’ine sığınmalıdır. O’na yalvarmalıdır. Şair de nazar değmemesi ve yardım istenilmesi için “Nasr Sûresi”ni okunduğunu; ferah zamanda ise “Elem Neşrah” okunmadığını ifade eder:

Meclisde okurmuşsun “izâ câ”yı nazar-çün

Gam çekme ferâhında “**elem neşrah**” atılmaz (G. 80/3)

2.7.8. Müddessir Sûresi 74/2

Müddessir 74/2: “**Kalk da uyar**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 654). Allah, Hz. Muhammed’e “Kalk da uyar” demiştir. Şair de Allah’ın “Sizden, hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır³⁰” bu emrini yerine getirmek için insanlara yalvararak bu daveti yerine getirmeyi ister:

Rahmetinden **kum fe-enzir** ol Resûl’e sen dedin

Cümle halka yalvaruban nehy-i münker da’vetim (Mün. 1/17)

³⁰Bkz. Âl-i İmrân 3/104

2.7.9. Muhammed Sûresi 47/36

Muhammed 47/36: “Şüphesiz **dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir**. Eğer inanır ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, O size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı (tamamen sarf etmenizi) istemez” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 565). Oyun ve eğlenceden ibaret olan aldatıcı dünyada nefesine hâkim olanları Allah Teâlâ mükâfatlandırır. Yansımadan ibaret olan dünya şairin nefisini aldatırsa; mala ve mülke meyli ile geçersiz şöhretinin bu dünyadaki kötü sermayeleri olacağını anlatmıştır:

Lu’biyât u lehv-i dünyâ aldatırsa nefsimi

Mâl u mülke iltizâmım geçmez akça şöhretim (Mün. 1/19)

2.7.10. İsrâ Sûresi 17/81

İsrâ 17/81: “De ki: **Hak geldi, batıl yok oldu**. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 310). İslâm ile birlikte batıl olan yok olmuştur. Allah ve son Hak dinî İslâm ezelden vardır. Kişi Allah’ı hem bu dünyada hem de ahirette müşahade etmek ister. İsrâ 17/81. âyete iktibasla şairin rüyeti ahiret gününe kalmıştır:

Hak gelince zâil oldu bâtılın hükmü fenâ

Tâ ezelden Hak göründü ahirette rü’yetim (Mün. 1/28)

2.7.11. Alâk Sûresi 96/1

Alâk 96/1: “De ki: Yaratan Rabbinin adıyla **oku!**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 692). Şaire göre “Oku!” vahyi, Hz. Muhammed’in Hak peygamberi olmasına yeterli delildir; onun söyleyeceği her şey doğrudur ve diğer bütün delilleri ona feda eder:

Vahye mazhar olduğun gün “**ikra**” dendi ey Kerîm

Her ne dersen hak odur kim gayrı her bürhân fedâ (N. 1/9)

Cebrâil (a.s) ona görünerek “Oku!” vahyini bildirmesiyle Hz. Muhammed’e peygamberlik kisvesiyle bu yüce özellik ve görev verilmiş oldu:

Nâmus-ı ekber göründü “**ikra**” vahyoldu ana

Hem risâlet kisvesiyle şerh olundu keyfiyet (N. 2/16)

2.7.12. Enbiyâ Sûresi 21/35, 21/107, 21/69

Enbiyâ 21/35: “**Her nefis ölümü tadacaktır**. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 355). Dünya hayatının bir sonu vardır ve insanoğlu da muhakkak ki ölümü tadacak ve ahirete intikal edecektir. Gerçek ve ebedî hayat kıyamet ile başlayacaktır. O vakit ise insanın ruhu ait olduğu yere dönmüş olacak. Şair, bütün insaların ölümü tadacağına işaret ederek ölüme hazırlıklı olmamızı, kabirde insanla üç kulaç kefeninin ve amelinin kalacağını söyler. Bu sebeple insan salih amele sahip olmalıdır:

Küllü nefsin zâika dendiyse **mevte** hazır ol

Üç kulaç bezle ameldir sâlih olsun ta’atim (Mün. 1/29)

Enbiyâ 21/107: “(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet olarak gönderdik**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 362). Hz. Muhammed, bütün âlemlere, yaratılmışlara ve insanlara rahmet diye gönderilmiştir. Bütün keremler onun Ahmet ve Mahmut adıyla açığa çıkmıştır:

Rahmeten li’l-âleminsin ey Resûl-i müctebâ

Ahmed ü Mahmud adında zâhir oldu mekrûmet (N. 2/6)

Enbiyâ 21/69: “Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve esenlik ol, dedik” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 358). Ateşe atılan Hz. İbrahim’e ateşin gül ve gül bahçesi olması gibi Allah’a sığınan kimse Hû diyerek ateşe atlsa dahi Cebrâil onun elinden tutar:

Gül ü gülzâr oldu **âteş yakmadı İbrahim’i**

Hû deyip girsen de nâra Cebreîl elden tutar (G. 4/4)

2.7.13. Ankebût Sûresi 29/45

Ankebût 29/45: “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü **namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor**. Allah’ı

anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 441-442). Namaz müminin en büyük ibadetidir. Allah’ın huzuruna varmayı sağlar. İnsanı çirkin işlerden ve yasaklanan şeylerden korur. Şaire göre; namaz çirkin ve yasaklanmış işlere perdedir, her türlü derde dermandır:

Fuhşiyâta menhiyâta perde ol

Dermân oldu türlü türlü derde ol (Mev. 1/47)

2.7.14. Neml Sûresi 27/18

Neml 27/18: “Nihâyet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler’ dedi” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 416-417). Sevgiliye âşık olan âşıkların geda oluşu ile Hz. Süleyman ve karınca arasında oluşan ahbablığı ilişkilendiren şair, sevgili gözünde hafife alındığı için ağırlığının olmadığını dile getirir:

Fakrıyla **Süleymân’a neml** oldu gedâlar

Hıffetle anılsak da nice sıkletimiz yok (G. 1/5)

2.7.15. Nisâ Sûresi 4/158

Nisâ 4/158: “Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 112). Allah Hz. İsa’yı öldürmek isteyenlere karşı onu melekler vasıtasıyla dördüncü kat göğe yükseltmiştir. Şair, bu olaya telmihte bulunarak Hz. İsa’nın ilahi aşkın uç noktasına yükseldiğini; kendisinin ise hor görülme menzilinde (yeryüzü) kaldığını ve yükselme ümidinin de olmadığını anlatır:

Hazret-i İsa’de kaldı i’tilâ-yı evc-i aşk

Menzil-i zillette kaldık gayrı rif at kalmadı (G. 40/3)

Esasen Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir. Allah onu göğe yükseltmiştir. Dîvân şiirinde sevgilinin kirpikleri bir oktur. Sevgilinin bakışı ile oklar fırlatılmış ve âşığı vurmuş olur. Şair sevgilinin yan bakışının oklarıyla çarmıha gerilenin ve sinesinde derin yaralar açılanın kendisi olduğunu söyler:

Ağdı îsâ göklere kim değmedi bir mih ana

Tîğ-ı gamzen etti çarmih rahneler var sinede (Müf. 28)

2.7.16. Mü'minûn Sûresi 23/1

Mü'minûn 23/1: “Mü'minler, gerçekten **kurtuluşa ermişlerdir**” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 373). Dîvân şiirinde sevgilinin güzelliği, güzellik unsurları put ve putlara benzetilir. Şair, bir mümin olarak put gibi güzel sevgiliye âşık olduğu için “kad eflah”ın sırrına ulaşamamaktan endişelidir:

Kad eflahın lugâzi müfessirce âşikâr

Mü'minse âşıkım yâ bu esnâmı neyleyim (G.47/3)

2.8. Hz. Peygamber İle İlgili Kavramlar

Hız. Muhammed, bütün insanlığa gönderilmiş olan son peygamberdir. Bütün âlem onun hatırına yaratılmıştır. Hız. Âdem'den önce onun nuru yaratılmıştır. Şebâbî Dîvânçesi'nde Allah'ın habibi olan peygambere özgü kavramlar ise şunlardır: Hadîs, şefaât, vahiy, mucizât, sünnet, Miraç.

2.8.1. Hadîs

Hız. Muhammed'in Kur'ân'dan hareketle söylemiş olduğu sözlere ve fiillerine hadîs denir. Kutsî hadîsler, söz olarak Hız. Peygamber'e aittir; fakat mana olarak Allah'a dayalıdır. Bu sebeple kutsî hadîsler sahîh hadîslerdir. Şebâbî, şiirlerinde ağağıdaki hadîslerden iktibasla istifade etmiştir.

Lev-Lâke Lev-Lâk Le-Mâ-Halaktü'l-Eflâk: “Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım, meâlinde bir hadîs-i kudsîdir” (Yeniterzi, 1993:155). Kâinat, Hız. Muhammed hatırına yaratılmıştır. Hak Teâlâ, Hız. Muhammed'i bu hadîsle daha da ulvîleştirmiştir. Anlıyoruz ki bütün ins ile cin, her nevi canlı ve âlem o sevgili Peygamber'in hürmetine yaratılmıştır. Böyle yüceliğe haiz bir peygaberin şefaatine nail olmak da ümmetine nasip olmuştur. Ayrıca başka peygamberlere şefaât üstünlüğü verilmemiştir.

Levlâk, dîvân şiirinde dinî mefhumlarda şairler tarafından çokça tercih edilmiş bir kutsî hadîstir. Şebâbî de geleneğe bağlı kalarak daha ziyade naatlarda olmak kaydıyla müfret ve başka dîvân/dîvânçelerde sık görülmeyen mevlîd-i sagîr

bölümünde levlâk kutsi hadîsine kısmî iktibasla yönelmiştir. Şaire göre Allah, sonsuz ve üstün rahmetinden dolayı Hz. Muhammed’i “levlâk” sırrına ulaştırmıştır:

Hem ki Levlâk sırrına ermiş idi

Rahmetinden Hak anı vermiş idi (Mev. 1/5)

Şair, “levlâk” sözünün ve Kur’ân-ı Kerîm’in sırrına ulaşan Hz. Muhammed’e canlı ve cansız bütün varlıklar feda olsun, der:

Kavl-i levlâk sende mazhar sırr-ı Furkân-ı Hudâ

Cümle varlık canlı cansız âlem u insân fedâ (N. 1/8)

Bedenin ve ruhun hürriyet duygusuna ulaşması; levlâk sırrına ulaşan Hz. Muhammed’in varlığıyla ve sadece onu sevmekle mümkündür:

Gâhî **levlâk** sırrına mazhar olanlar anladı

Hem bedende hem de ruhda şenle kâim hürriyet (N. 2/7)

Ümmet, bir peygambere inanan kesimdir. Hz. Muhammed’in ümmeti İslâm’a inanan topluluk ve toplumlardır. “Ümmetim ah ümmetim” sözü Hz. Peygamber’in dünya ve ahiret hayatında ümmetinin mesut olmasını istemesindendir. Ümmetini çok önemsemesinin zuhur bulduğu bu söz ona Miraç’ta şefaate etme müjdesini getirmiştir. Şair de Miraç’ta şefaate etme müjdesine ve ümmetin Allah Teâlâ tarafından affolunmasına telmihte bulunmuştur:

Ümmetî vâ ümmetî der yaş dökerdi her zaman

Hürmetiyle afvolundu lağvolundu kemmiyet (N. 2/19)

Haksız yere bir Müslümanın malını almak ve mülkiyet hakkını sınırlamak haram kılınmıştır. “Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu yardımsız bırakmaz; onu tahkir etmez. Üç defa kalbine işaret ederek (şöyle demiştir): Takva şurdadır, şurda! Müslüman kardeşini hakir görmesi kişiye kötülük olarak yeter. Her müslümanın

namusu, kanı, malı ve onuru diğer müslümana haramdır³¹” Şair de bu söze iktibasla mülk edinme hakkının Hz. Muhammed tarafından tebliğ edildiğini söyler:

Mü’mine derdi **harâmdır bir diğer mü’mîn malı**

Böylece tebliğ kılındı kesb-i hakk-ı mülkiyet (N. 2/20)

“Ümmetimin en şereflipleri Kur’ân’ı ezberleyenlerdir³²” sözüne telmihte bulunan şair, yârin yanağını ve yüzünü ezberlemesine rağmen eline hiçbir şey geçmemiştir:

Hıfz-ı Mushaf eyleyenler eşref-i insân olur

Ezber ettim rûy-i yâri hîç ender hiç yine (Müf. 47)

2.8.2. Şefaât

“Şefâat, Allah’tan suçlu bir kimsenin bağışlanmasını dilemektir. Şefâat ile daha çok ahirette günahkâr mü’mînlerin, Hz. Peygamber ve öbür iyi kulların aracılığı ile Allah tarafından bağışlanması kastedilir” (Yılmaz, 1992: 148). Hak Teâlâ, Hz. Muhammed’i şefaâtçı kılmıştır. Bu sebeple de o “Şefî’u’l-müznibîn³³”dir. Allah’ın azametinin zuhur bulacağı ruz-ı cezada, müminler Hz. Muhhammed’den şefaât isteyeceklerdir. Ümmetten olup da Allah’a şirk koşmayanlar, zerre imanlarıyla dahi şefaatten istifade edecektir.

Şebâbî, şiirlerinde kul olmanın inancıyla Allah’a sığınır ve sık sık affedilmeyi diler. Ahmed-i Muhtar gözlerin nurudur ve dünya ile ukbada “günahkârların şefaâtçısıdır” :

Ahmed-i muhtar ki nûr-i ayn bize

Hem **şefîa’l-muznibîn** dâreyn bize (Mev. 1/15)

Dünyadaki dileğini Miraç’ta dileyen Hz. Muhammed, Allah’tan ümmetinin bağışlanmasını diler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, o serveri “Şefî’u’l-müznibîn” kılmıştır. Şair, Hz. Muhammed’in Miraç’ta ümmeti için endişe duyduğunu, onların cehennem ateşinde cezalandırılacağını tefekkür etmenin dahi vahim olduğunu;

³¹Müslim, Birr, 32.

³²et-Taberânî, Mu’cemu’l-kebîr, c. VIII, s. 291.

³³“Günahkârların şefâatçisi” anlamına gelir.

Allah'tan sonsuz rahmetiyle günahkâr olan ümmetini affetmesini dilemiştir. Bunun üzerine dileği kabul olunmuştur:

Dedi yâ mahbûb u yârim neyledin

Daha başka şey mi arzû eyledin

Ol zamanda ol mübârek inledi

Hak Teâlâ ol dem dinledi

Söyle ey fahr-i cihânım neyleyim

İzzetimçün anı derhal eyleyim

Yâ Muhammed saklama benden anı

Bilürem ki pek severim ben seni

Ol zamanda ol Habîb etti kelâm

Ol kelâmda bak ki neydi uş merâm

Cennetin hoş ben teferrüc eyleyim

Yalunuzca ben ya bunda neyleyim

Çok günahkâr ümmetimçün korkarım

Onların hem sonlarından ürkerim

Yerleriyse onların nâr-ı cahîm

Yâ ilahî bu tefekkür çok vahîm

Afvedegör rahmetinle anları

İltibas eyle harîrden donları

Hak Teâlâ kırmadı ol serveri

Ol şefî 'i ol mürüvvet-perveri

Dedi oldu hem du'ân ki müstecâb

Hak ile beyninde yokdu bir hicâb

Affa şâyân ettim anları kamu

Yerleri olmaya asla hem tamu

Ümmetinle seni birle haşr edem

Ol kıyâmet sâatinde neşr edem

Hürmetiyle secdeye vardı hemân

Bağ-ı cennet güllerin derdi hemân (Mev. 1/28-41)

Şebâbî, ahvalinden endişe duyarak acz içinde olduğunu ve kendisine şefaât edilmesini dilemiştir:

Kul Şebâbî acz-ile geldi sana

Lutfedip de hem **şefâat** kıl ona (Mev. 1/49)

“Ümmetim ümmetim” diye yaş döken Hz. Muhammed’in hürmetine sayısız insan affedildi:

Ümmetî vâ ümmetî der yaş dökerdi her zaman

Hürmetiyle afvolundu lağvolundu kemiyet (N. 2/19)

2.8.3. Vahiy

“Vahy: bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi” (Devellioğlu, 2003: 1133). Vahiy, Allah ile insan arasındaki iletişimidir.³⁴ Bu iletişimde gönderici Allah; alıcı peygamberler; mesaj vahiy; kanal ise Cebrâil’dir. Bu iletişim sonucu Kur’ân-ı Kerîm nâzil olmuştur.

Hiz. Muhammed’e gelen ilk vahye değinen şair, tam bir güven ve teslimiyet içinde Hiz. Peygamber’in her dediğinin hak olduğunu ve başka delillere gerek olmadığını dile getirmiştir:

Vahye mazhar olduğun gün **“ikra”** dendi ey Kerîm

Her ne dersin hak odur kim gayrı her bürhân fedâ (N. 1/9)

Cebrâil görünerek Allah’ın “Oku!” emrini vahyettiği o server, peygamberlik kisvesi ile yüce nitelik kazanmıştır:

Nâmus-ı ekber göründü **“ikra”** vahyoldu ana

Hem risâlet kisvesiyle şerh olundu keyfiyet (N. 2/16)

Bütün nebiler âleme doğruları tebliğ etmek için vahye ulaşmıştır. Bazı peygamberlere de kutsal kitaplar indirilmiştir. Şair, aşk kitabının ise kendisine ait olduğunu sevgiliye bildirir:

Hep nebiler **vahye** erdi âleme tebliğ için

Aşk kitâbın bana dahi olduğun bilmez misin (G. 66/3)

2.8.4. Mucizât

Sözlükte mucize: “tansık, tansuk, dîni teyit maksadıyla ve Allah’ın emriyle peygamberler tarafından yapılan ve halkı hayrette bırakan hârikulâde işler, hareketler, haller” manasına gelir (Devellioğlu, 2003:661). İstılahta peygamberlerin

³⁴Şûrâ 42/51: “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 539).

resul ve nebi oluşlarını ispat için göstermiş oldukları tabiatüstü olaylardır. Tabiatın kanunlarına ise âdetullah denir. “Allah’ın âdeti ve sünneti değişmez. Sadece peygamberler için çok ender ve istisnâî bir hâl olmak üzere geçici bir süre için tabiat kanunları tesirlerini icra etmekten alıkonulur” (Uludağ, 2017: 149).

Muziceler insan aklının ve kavrayışının üstündedirler. İnsan kavrayışının üzerinde olan mucizeler Allah Teâlâ’nın kudret ve emrinin peygamberlere sirâyetidir de denebilir. Kureyş kabilesinden bir takım kişiler Hz. Muhammed’den mucize göstermesini isterler. O da gece vaktinde parmağını aya uzatarak ayı ikiye bölerek yere indirmiştir. Buna “şakk-ı kamer” mucizesi denir. Şebâbî, bu mucizeye telmihte bulunarak ayın ikiye bölünmesi sonrası Hz. Peygamber’in hizmetine geçen cennetin huri ve gılmânlarını ona feda eder:

Şakkolundu **mûciz**eyle ay iki yandan göğ

Hem musahhar oldu cennet hûr ile gılmân fedâ (N. 1/13)

2.8.5. Sünnet

Kur’ân-ı Kerîm’den sonra Müslümanların önemseddiği en önemli hususlardan biri de sünnettir. “İyi ahlâk, âdet, yol. Terim olarak, Hz. Peygamber’in söz ve hareketleriyle Müslümanların yapmasını emir ve işaret buyurdıkları hususlardır” (Pala, 2004: 415). Sünnet, Hz. Peygamber’in itikadî yoludur. Sünnet, Resûlullah’ın vefatından sonra müminleri aynı istikamette birleştirmek adına kesif bir ehemmiyet arz etmiştir. Müslümanların sünnetten yüz çevirmeleri ömürlerini ziyana sürükler. Sünnet ile ömrü ihya etmek ruhun ve amelin kazancı olur.

Şair de sünnetten sapmanın ziyan getireceğini bildiği için sünnetten kıl kadar dahi sapmışsak yazıklar olsun, diyerek Hz. Peygamber’in sünnetinin bağına kupkuru kalmış imanları feda eder:

Sünnetinden kıl kadar sapdıksa veyl yâ veyl bize

Ehl-i sünnet akdine hem kupkuru îmân fedâ (N. 1/22)

2.8.6. Miraç ve Sidre Makamı

Kur’ân’da “esrâ” kelimesi ile ifade edilmiştir. “Esrâ” gece yolculuğu manasına gelmektedir. İstilahî olarak Recep ayının 27. gecesinde Hz. Muhammed’in

Mescid-i Haram'dan alınarak Mescid-i Aksa'ya götürülmesi ve oradan da Hak Teâlâ'nın emri ve Cebrâîl (a.s.) vasıtasıyla göklerin katlarını gezerek “kâbe kavseyn ev ednâ” mertebesine ulaşmasıdır.³⁵ Hz. Muhammed cismen ve ruhen Allah'ın huzuruna iki yay arası mesafeden daha az mesafe ile yaklaşmıştır. Cenâb-ı Hak'tan vahiyleri doğrudan almış ve ümmeti için şefaet etme yetkisi hâsıl olmuştur. Beş vakit namaz da müminin Miraç'ı olarak Hz. Peygamber'e müjdelenmiştir.

Miraç, Hz. Peygamber'in resûllüğüne en büyük delillerden biridir. Edebiyatta özellikle na'tlarda mutlak bahislerden biridir. Müstakil bir tür olarak da Miraç-nâme veya Miraciyye olarak bu sahih hadîse, derinlemesine konu olur.

Allah'ın, Hz. Muhammed'i huzurunda görmek istemesi sebebiyle onu cismi ve canı ile huzuruna yükseltmesini; “kâbe kavseyn”in gerçekleşmesi olayını Şebâbî şu dizelerle anlatır:

Bir gün ana dedi Allah yâ kerîm

Sen yanımda ol ki arzû eyledim

Çekdi aldı cismi ile anı hem

Hiç yanılma anda idi cânı hem

Kâbe-kavseyn oldu tahkîk bil dahi

Nice oldu anlamazsın ey ahî (Mev. 1/20-22)

Şair, göğün katlarına yükselirken yüz binden fazla peygamberin Hz. Muhammed için hazır olduğunu ve Hz. Peygamber'in bütün nebileri gördüğünü anlatır:

Yüz bin artuk hep nebîler hâzır hep

Ol mübârek bunlaradır nâzır hep (Mev. 1/25)

³⁵İsrâ 17/1: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 301).

Allah Teâlâ, Miraç'da ümmet için namazı farz kılarak ümmete hediye etmiştir. Namaz müminin başına taç olmuştur:

Ümmetinçün secde **mîrâc** eyledim

Hem salâtı size sertâc eyledim (Mev. 1/45)

Sidretü'l-müntehâ, Cebrâil'in bulunduğu kat olup "sidrenin sonu" demektir. Hz. Muhammed, Miraç'ta göğün bütün katlarına yükselerek en sonunda Sidretü'l-müntehâ'yı da geçip "iki yay arası uzaklıktan daha kısa bir mesafe"yle Allah'a yaklaşmıştır. Allah'ın en yakınına ulaşan Hz. Peygamber'in, diğer peygamberlerden ve meleklerden daha yüce görülmesinin de delilidir.

Sidre'yi geçerek Kâbe Kavseyn'in lutfolunmasıyla Allah'a yakınlaşan Hz. Muhammed'e şair, bütün gökleri feda eder:

Kâ'be kavseyn lutfolundu Rabb'e oldun hem karîn

İ'tilây-ı Sidre'de buldun karâr âsmân fedâ (N. 1/24)

2.9. Dört Halife

Halifelik, Hz. Muhammed'den sonra sırasıyla Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali'nin İslâm âleminin yöneticiliğini yapmasıdır. Bu şahsiyetler çehâr-yâr ismi ve "dört dost/yâr" manası ile de bilinir. Bu dört halifenin dönemine de "Hulefâ-yı Râşidîn" denir. Dîvânçede dört halifeye derin sevgi ve saygı duyan Şebâbî, Hz. Ebûbekir'den "Bekr-i siddîk"; Hz. Ömer'den "Hattaboğlu"; Hz. Osman'dan "Zi'n-nûreyn" ve Hz. Ali'den "Haydar-i Kerrâr" olarak bahsetmiştir. Bütün tarihleri, şiirleri ve destanları bu "dört sevgili"ye feda eder:

Bekr-i siddîk Hattaboğlu hem ki **Zi'n-nureyn** ola

Haydar-i Kerrâra târih şi'r ile destân fedâ (N. 1/18)

Şair dört halifeye derin sevgi ve saygı duymasının yanında yine de bütün ümmetin göz nuru olan ve ümmetinden üstün tuttuğu Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'i, Hz. Muhammed'e feda eder:

Muktedâ-yı ümmetindir mesned-i şer'indiler

Bekr-i Siddîk Hattaboğlu şevk ile **Şeyhayn** fedâ (N. 1/31)

Hız. Muhammed'e ilk iman eden, ona sadık kalan ve hicrette ona yol arkadaşlığı etmiş olan halife Hız. Ebûbekir'dir. Bu sebeple ona mağara dostu manasına gelen "Yâr-ı Gâr" denmiştir. Bu dostluk ve hicrette meydana gelen hadîse âyetle³⁶ de sabittir.

Gâr içinde **Bekr-i Sıddık**'a dedi kim lâ tahaf

Kâ'be kavseyn bahşolundu hâsıl oldu kurbiyet (N. 2/14)

2.10. Ehl-i Beyt ve Sahâbeler

Hız. Muhammed'in ailesine "ehl-i beyt" ve onu gören, sohbetinde bulunan ve onunla sohbet edenlere de sahâbe denir.

2.10.1. Ehl-i Beyt

Hız. Muhammed'in ailesidir. "Peygamberimizin ev halkına verilen ad. Kendisi, damadı Hız. Ali, kızı Fâtıma ve torunları Hasan ile Hüseyin'den ibarettir" (Pala, 2004: 136). Hız. Peygaber'e sevgi ancak onun ailesini de sevmek ve saymakla tamamlanabilir. Ehl-i beyti sevmek de kutsîlik arz eder. Hız. Muhammed, Kur'ân'da tebliğ karşılığında inananlardan sevgi ister: "İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: 'Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, yakınlık ve dostluk bağları içinde sevgiden başka bir ücret istemiyorum.' Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 536-537). Allah'ın Hız. Peygaber'e "tebliğ karşılığında sevgi iste" emri yalnız Hız. Muhammed'in kendisini değil onun çok muhabbet beslediği "ehl-i beyt"ide kapsar.

Ehl-i beyt, dîvân şiirinde konu olarak oldukça fazla işlenmiştir. Şair de Hız. Muhammed'e derin sevgi duymanın yanında ailesine de sevgi beslemektedir. Şair, Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da susuz bırakılarak şehit edilmesi olayına telmihte bulunarak Allah'ın Resûl'ünün göz nurunun Kerbelâ çölünde kavrulduğunu; bu

³⁶ Tevbe 9/40: "Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber" diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 209).

sebeple çöllere su düşmemesini Allah’tan dileyerek bütün susamışları Hz. Hüseyin’e feda eder:

Kerbelâ’da Hak Resûlün **nûr-ı aynı** kavrulur

Çöllere su düşmesin ki teşne vü atşân fedâ (N. 1/19)

Eğer kavrayabilirsek “ehl-i beyt” ümmete bir hediyedir. Değerini bilmeyenler de bilmesin. Bütün cahiller âlimlere feda olsun:

Ehl-i beyti bir vedâ ümmete bilsek eğer

Bilmeyenler bilmesinler âlime nâdan fedâ (N. 1/20)

2.10.2. Sahâbe

Sahâbe, Hz. Muhamed’i görenler ve sohbet edenler ya da yalnız gören, sohbetine katılanlardır. “ ‘Bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak’ anlamındaki sohbet kökünden türeyen sahâbe sâhibin çoğuludur. Sahâbenin tekili sahâbîdir” (Efendioğlu, 2008: 491).

Şair, Bedir Savaşı’nda canlarını feda eden sahâbenin her birine değil bir kul; şah ile padişahları feda eder:

Hem **sahâben** bezl-i cân ettikleri yevm-i Bedir

Her birine kul nedir ki şâh ile şâhân fedâ (N. 1/11)

Her sahâbenin içtihatının müminlere yol gösterici olduğunu söyleyen şair, Ahmed-i Muhtarın yolunu kendine istikamet edinerek bu yolda bütün izanları feda eder:

Her **sahâben** ictihâdı rehberü tevfik bize

Şer’-i Ahmed istikâmet derk ile iz’an fedâ (N. 1/23)

2.11. Diğer Dinî Şahsiyetler

Klasik Türk şiirinde kahramanlıkları, bilgelikleri ve cesaretleriyle meşhur olmuş olan şahsiyetlere çokça telmihte bulunulmuştur. İlâhi aşkla kavrulan şahsiyetler ise ayrı bir öneme haizdir. Zira onların kalbi Hak Teâlâ’nın nuru ile şereflenmiştir. Şebâbî, dîvânçesinde Hak yolunda gidenlere telmihte bulunmuştur.

2.11.1. Bâyezid-i Bistami

“Asıl adı Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân’dır. Velîlerin büyüklerinden olup Hanefî mezhebinden idi. İran’ın Bistam kasabasında doğmuştur. Vefatı 874 tarihindedir” (Pala, 2004: 60). Nefis ile mücadelesi ile tanınan bir mutasavvıftır. Nefsinden sıyrılan insanın Allah’a yakın olacağı inancı ile yaşamıştır. Bir kimse diğer insanlara karşı müşfik ise onun Rabb’e yakınlığını savunur. Riyazat ehlinde olan Bâyezid-i Bistami “fena fillah” mertebesine layık hayat sürmüş ve Allah’ın varlığında yok olmuştur. İlahî aşkın şarabından kana kana içmiş yine de doyamamıştır. Tasavvufun sıkıntısını, ağırlığını tercih etmiş ve bu kapıdan geçerek nefisinden yılanın gömlek değiştirmesi gibi sıyrılmış bir zat-ı muhteremdir.

Şebâbî, Bayezid’le ehl-i dil olan Hallâcî Mansûr’un öldürülmesi olaylarına telmihte bulunarak, Hak dedikçe vahdetin sırrının tevhit olduğunu gönlüne seslenerek anlatır:

Bâyezid’le ehl-i dil Mansûr niçün ber-dâr olup

Hak dedikçe vahdetin hep sırrı tevhîddir gönül (G. 3/5)

2.11.2. Kul Nesîmî

17. yüzyılda yaşamış ve asıl adı Ali’dır. 14. yüzyılda yaşamış Hurufilik tarikatına mensup Seyyit Nesimi ile karıştırıldığı için hakkında pek fazla bilgiye rastlanılmaz. Allah yolunda olan mutasavvıflardan biri olarak görülür. Alevi/Bektaşî inancına dayalı nefesleri ve şiirleriyle tanınmıştır. Osmanlı Devleti’ne karşı İran’ın yanında yer almıştır. Aleviliğe mensup olanlarla birlikte Celali İsyanları’na katılmış ve daha sonra öldürülmüştür.

Şebâbî, Nesîmî’nin inancı yolunda gördüğü zulümlere hep tebessüm ettiğini; Hak yolunda çektiği acılara gülmeyi cinnetten yaptığını zannetmenin Nesîmî’ye iftira olacağını anlatır:

Kul Nesîmî zulm olurken hep tebessüm eyledi

Fikr edip de etme bühtân sanma cinnettir gönül (G. 3/6)

2.11.3. Mevlanâ

1207’de Afganistan’ın Belh (Mezar-ı Şerif) şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Bahaeddin Veled’dir. Asıl adı Muhammed Celâleddin’dir. Mevlanâ 6 yaşındayken ailesiyle Belh şehrinden ayrılmış Karaman’a gelmiştir. Gevher Hatun ile evlendikten sonra Konya’ya göç etmiştir. Konya’da Şems-i Tebrizî ile tanışmış dinî/tasavvufî sohbetler ile ilmine ilim katmıştır. Şems’in Konya’dan ayrılmasından sonra hüznâ gark olan Mevlanâ, tasavvufa ve ilahi şiire fazla alaka göstermiştir. 17 Aralık 1273 yılında ebedi âleme intikal etmiştir.

Oğlu Sultan Veled tarafından Mevlevîlik tarikatı kurulmuştur. Bin bir gün çile çekenler Mevlevî libası giyer ve tarikat ehline mensup olurlar. Anlayışıyla erdemiyle dünyada tanınmış bir mutasavvıf, şair ve feylesoftur. Şebâbî, şiirlerinde Hz. Mevlanâ’ya ve Mevlevîlik’e ayrı hususiyetle yaklaşmıştır. Şair, Şebâbî mahlasının anlamı olan “gençliği” Mevlanâ’nın nefesinin kerametine bağlayarak bu sayede genç ve zinde kalınacağını ifade etmiştir:

Çün Şebâbî nâmına kim ilticâ ettik hele

Pîr-i monlâ nefhasıyla inhitâtta geç gönül (G. 15/7)

2.11.4. Hz. Hızır/Hıdır

Halk arasında efsane olarak en çok bahsedilen velî veya peygamber olduğuna inanılan zat-ı muhteremdir. Hızır, “yeşerme, yeşillik” manasına gelen bir kelimedir. Hz. Musa ile olan sabır göstermeye dair serüveni bilinen Hızır (a.s.), Kur’ân’da da “kullarımızdan bir kul” tanımlamasıyla âyet³⁷ olarak geçmektedir.

“Efsaneye göre Hızır, arkadaşı İlyas ile birlikte İskender-i Zülkarneyn’in maiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek zulumat ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çalışmışlar. Uzun bir maceradan sonra Hızır ile İlyas bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıkları yerken Hızır’ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlarda suyun âb-ı hayat olduğunu sanarak kana kana içmişler” (Pala, 2004: 204). İskender’e âb-ı hayat suyunu aramaya çıkması, ölümsüzlük suyunu içerek ölümsüz olması, Hz. Musa’ya

³⁷Kehf 18/65: “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 323).

sabır ve ilim öğretmeni olarak kılavuzluk etmesi, zorda kalanlara yardım için yetişen mutasavvıf olarak görülmesi, dîvân şiirinde âşıkların aşk yarasına, derdine çare olması münasebetiyle istiareler ve telmihlerle Hz. Hızır (a.s.) mevzu edilmiştir.

Şebâbî de derdine dermanın sadece Hz. Hızır (a.s.) olduğunu, geriye kalan acıma ve merhametlerin kendi derdine aciz kalacağını söyler:

Hızır erse olur ancak bana dest-yâr bu gerçektir

Gerisi hep yalan billâh terâhumlar da âcizdir (G. 32/9)

2.11.5. Hallâcî Mansûr

Hallâcî Mansûr, İran’da Beyzâ şehri bölgesinde dünyâya gelmiştir. Devrin kıymetli mutasavvıflarından olan Mansûr, hocası et-Tüsterî ile Bağdat’a geçmiştir. Orada Amr b. Osman el-Mekkî ile Cüneyd-i Bağdâdî’den feyz alacağı sohbetlere katılmıştır. Hac için gittiği Hicaz ve Mekke’de nefis terbiyesi ve istiğfar için çile çekerek ibadet etmiştir. Birçok bölgede İslâm’a davet için emek sarf etmiş, insanların İslam çatısı altında toplanmasına katkı sağlamıştır.

“Ene’l Hak/Ben Hakk’ım” sözü onun öldürülmesine sebep olmuştur. Hallâcî Mansûr, fena hâlinde söylediği bu söz ile Allah olduğunu iddia ediyormuş gibi algılanmış ve uzuvları birbirinden ayrılarak idam edilmiştir. “H. 24 Zilkade 309/ M. 26 Mart 922 tarihinde Bağdat’ta önce kırbaçlandı, vücudu parçalanıp, burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra darağacında idam edildi. Baş kesilerek Dicle üzerindeki köprüye dikildi, gövdesi yakılıp külleri nehrin sularına savruldu” (Üstüner, 2014: 355).

“Ben hakikatim” demek isteyen Hallâcî Mansûr, bir mutasavvıf olarak kendisine haiz olan sırları ifşa sebebiyle dîvân şiirinde konu edilmiştir. “Hallâc’ın asılmasının hikmetini öğrenmek isteyen sufilerden biri, o darağacının altına giderek akşamdan sabaha kadar namaz kılar. Sabah olunca hatiften bir ses gelir: Onu, esrârımızdan bir sırra vâkıf kıldık ama o bunu ifşa etti. Padişahların sırrını fâş edenin cezası işte budur!” (Üstüner, 2014: 357).

Şebâbî, Bayezid’le ehl-i dil olan Hallâcî Mansûr’un öldürülmesi olaylarına telmihte bulunarak, Hak dedikçe vahdetin sırrının tevhit olduğunu gönlüne anlatır:

Bâyezid'le ehl-i dil Mansûr niçün ber-dâr olup

Hak dedikçe vahdetin hep sırrı tevhîddir gönül (G. 3/5)

Ehl-i dil olan Hallâcî Mansûr'u asılarak öldü zannetme. O, ölümle hayat bularak canlara da can katmaktadır:

Sanma ber-dâr oldu ancak ehl-i dil **Mansûr** velî

Mevtle buldu ol hayâtı cânlara cânlar katar (G. 4/6)

2.11.6. İbrahim bin Edhem

Asıl adı İbrahim bin Edhem bin Mansûr bin Yezîd bin Câbirü't-Temîmî olan mutasavvıf, Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Belh'in sultanı olup zengin ve ihtişamlı hayata sahiptir. Onun tasavvufa yönelmesi ve dünya malını, şanı ve şöhreti terk ederek hakiki sultanlığı Allah yolunda bulmuş olması şöyle rivâyet olunur: "Rivâyete göre bir gün ovada bir ceylân peşinden koşarken sahrada bir karganın eli ve ayağı bağlı bir adamı, ağzına yiyecek getirerek beslediğini görür. Adam kervan soyguncuları tarafından bu hâle getirilmiş, Allah da ona kargayı gönderip rızık sebebi yapmıştır. Bu olaydaki hikmeti kavrayınca tâc ve tahtından vazgeçip dervişliğe soyunmuştur" (Pala, 2004: 133). İbrahim bin Edhem maldan, mülkten, tacından vazgeçerek salih bir kul ve derviş olmayı seçmesi bakımından dîvân şiirine konu olunur.

İbrahim bin Edhem'in Allah aşkına kavuşmak, Allah'ın kendisini yaratmasının sırrına erişmek için şanı, parayı, tacı ve tahtı bırakmakla esas sultanlığı bulduğunu belirten şair, cömertliğin özünde de bunun olduğunu söyler:

Edhem de bırakmışdı para şan ve libâsı

Sultanlığı bulduysa sehânın özü bunda (G. 51/5)

2.12. Dine Has Sözler

Âyet ve hadislerden sonra en çok başvurulanlar arasında dine has sözler gelir. Günlük hayatta insanların fikirlerini ve söylemlerini karşı tarafa inandırıcı kılmak için çokça başvurdukları dinî sözler şöyledir: Billâh, hamdülillâh, vallâh/vallâhi, hâşâ... Bu sözleri dîvân şairleri de şiirlerini süslemek, ilahî aşklarını tescil etmek için sık sık kullanmışlardır.

2.12.1. Hamdülillâh

Sözlükte “iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme” mânasına gelen **hamd** isim ve masdar olarak kullanılır” (Topaloğlu, 1997:442). Kur’ân’da Fâtîha Sûresi’nde³⁸ de geçer. Hamd, şükür etmeyi de içine alan ve yalnız Hak Teâlâ’ya yapılan övgü ve minnettarlıktır. Âlemin tövbe ve istiğfarının, insanların dualarının kabul edilmesinin mukaddimesi ve anahtarıdır. Şebâbî de rihlet davulu çaldığı zaman bu davate hemen icabet edeceğini; Allah’a dönüş sırasının kendine geldiği için hamdedeceğini söyler:

Kûs-ı rihlet urduğunda hem icâbet beklenir

Dersin ol gün Hakk’a ri’cat **hamdülillâh** nevbetim (Mün. 1/26)

“Şâir-i Sâhîr” bütün âlemin zulme maruz kaldığı, bir tebessümün dahi hayal olduğu bir vakitte Hz. Muhammed’in adaletin somut delili olarak âleme gönderilmesi üzerine Allah’a hamd eder:

Zulme mâruz cümle âlem bir tebessüm ki muhâl

Hamdülillâh şendin artık ol müşahhas ma’delet (N. 2/5)

Ramazân hilâlinin görülmesi ile kurtuluş ümidi yeşeren Şebâbî, sağlık içinde Allah’ın rahmet ve bağışlama gölgesine sığındığı için hamdeder:

Gurresinden ol hilâlin bulduk ümmîd-i halâs

Hamdülillâh âfiyetle sâye-i Gufrân’dayız (G. 13/2)

2.12.2. Billâh

“Allah için” anlamına gelir (Devellioğlu, 2003: 106). Doğru söz söylenildiğine istinaden kullanılan ifadedir. Kur’ân’da Kehf sûresinde³⁹ de geçer. Şebâbî de derdine derman olacak olanın sadece Hızır (a.s.) olduğunu geriye kalan acıma ve merhametlerin kendi derdine aciz kalacağını billâh lafzıyla Allah’a ant içerek söyler:

³⁸Fâtîha 1/2-4 : “Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah’a mahsustur” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 1-2).

³⁹Kehf 18/39-40: “Bağına girdiğinde ‘Mâşaallah! Kuvvet yalnız Allah’ındır’ deseydin ya! Eğer benim malımı ve çocuklarımı kendininkilerden daha az görüyorsan, belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir. Seninkinin üzerine de gökten bir afet indirir de bağ kupkuru ve yalçın bir toprak hâline geliverir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 1-2).

Hızır erse olur ancak bana dest-yâr bu gerçektir

Gerisi hep yalan **billâh** terâhumlar da âcizdir (G. 32/9)

2.12.3. Vallâhi

“Allah için, Allah hakkı için mânâsına gelen büyük yemin” (Devellioğlu, 2003: 1136). Sevgiliye kavuşmak ümidi ile kavrulan Şebâbî, sevgiliyle bir ömür boyunca bin defa görüşmek yerine bir defa görüşmenin dahi kendisine yeteceğini Allah’ı şahit göstererek ifade eder:

Bir ömürde bin kez olsa istemem vallâhi ben

Bir mülâki olsa cânım kâilim hem bin kata (G. 26/3)

Sevgilinin sadık bir kölesi, hizmetkârı olan Şebâbî, kendisi hakkında vefasız diye atılan iftiranın aslının olmadığını; tutarlı bir âşık olduğunu Allah’a yemin ederek söyler:

Kim derse arkasında vefasızdı bendene

Vallâhi aslı yoktu salâbetli âşıkım (G. 28/4)

2.13. İbadetle İlgili Unsurlar

Zâriyât Sûresi 51/56: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 581). Hak Teâlâ, insanlardan ve cinlerden ibadet yapmalarını emretmiştir. Allah, Zâriyât Sûresi’nde bir nevi insanları yaratmasının amacını belirtmiştir: İnsanların kulluk etmeleri.

İnsanoğlu, yaratılma gayesini iyi idrak etmeli ve yaratılmışlığın vermiş olduğu şerefe layık olarak Allah’a hamd edip ibadet etmelidir. Aksi hâlde Rabb’e karşı gelinmiş olunur.⁴⁰ İslâm’ın beş şartı (kelime-i şهادet, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek) ile amel, dua, tavâf da ibadet unsurları sayılır. Şebâbî’nin, şiirlerinde amel, namaz, hac, dua ve tavâf ibadetlerine rastlanılır.

⁴⁰Bakara 2/21: “Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 5).

2.13.1. Amel

“Fiil, iş, eylem, hareket, davranış. (Tas.) Şeriat ve tarikat gereği olarak yapılan her işe ve tâata amel denir. Amel dînî, ahlâkî ve ruhî fiillerin hepsini kapsar (Uludağ, 1991: 46). Bütün âlemi yaratan Allah, insanı da kulluk etmesi için yaratmıştır. Kulluğun ibadet unsurlarından biri de ameldir. Yaratılmış olan insan acz içindedir ve her daim Cenab-ı Hakk’a ihtiyaç duyar. Allah yarattığı kullarının şekil ve sûretinden ziyade amellerine bakar. Kalbin salih amel ile bezenip bezenmemesine bakar. Dünyanın bir amel sınavı olduğu da Kur’ân-ı Kerîm’de apaçık ifade edilmiştir.⁴¹

Şair, bütün insanların ölümü tadacağına işaret ederek ölüme hazırlıklı olmamızı, kabirde insanla üç kulaç kefeninin ve amelinin kalacağını söyler. Bu sebeple insan salih amele sahip olmalıdır:

Küllü nefsin zâika dendiyse mevte hazır ol

Üç kulaç bezle **ameldir** sâlih olsun ta’atim (Mün. 1/29)

2.13.2. Namaz

Allah’ın Miraç’ta Hz. Muhammed’e bildirdiği; müminlere göndermiş olduğu hediyedir. Namaza Kur’ân’da salât denir. Namaz, insanın yaratılış gayesi olan Allah’a ibadet ve kulluk etmenin tacıdır. Mümin için kurtuluş, namazı vaktinde kılmaktır. Cuma günü kılınan namaz ise ayrı bir öneme haizdir.⁴² Allah, kendisini zikreden kullarını rızıklandırır; onların nimetlerden istifade etmelerini sağlar.⁴³

Ümmetinin bağışlanmasını yüce Allah’tan dileyen Hz. Muhammed, Miraç’ta ümmetine şefaet etme müjdesini almıştır. Şair, bu hususa atıfta bulunarak şefaet müjdesini alan Hz. Muhammed’in hürmetten secdeye vararak cennet güllerini derdiğini dile getirir. Namazın insanlara Allah tarafından gönderilen bir hediye

⁴¹Kehf 18/7: “İnsanların hangisinin daha güzel amel yaptığını deneyelim diye şüphesiz biz yeryüzündeki şeyleri ona bir zinet yaptık” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 315).

⁴²Cum’a 62/9: “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 623).

⁴³Cum’a 62/10: “Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah’ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 623).

olduğunu, kıymetinin zamanında kılınması ile bilineceğini anlatan şair, namazın erkân ile kılınması gerektiğini ve böylelikle Rabb'in rızasının alınabileceğini belirtir.

Şebâbî, ümmet için secdenin Miraç olduğunu ve namazın da Müslümanların başına taç olarak konduğunu, namazın hayâsızlıkla kötülük yapmaktan insanı koruduğunu, onu dosdoğru kılanlarınların istediklerine erişebildiğini söyler. Çünkü namazın Hakk'ın rahmetinden bir damla olduğunu, her günah ile mâsivâyâ örtü olduğunu şair şu beyitlerle beyan eder:

Hürmetiyle **secdeye** vardı hemân

Bağ-ı cennet güllerin derdi hemân

Ümmetiçün bir **hediye** istedi

Lutf-ı Hak'dan bir atıyye istedi

Ol hediye **beş vakittir** sen de bil

Kıymeti san kim nakittir sen de bil

Kim ki kıldı bu **namâz** erkân ile

Râzı oldu hükmüme bin cân ile

Ümmetiçün **secde** mîrâc eyledim

Hem **salâtı** size sertâc eyledim

Bu **nemâz** ki ne mübârek şey ola

Kılsa anı cümleden hâcat bula

Fuhşiyâta menhiyâta⁴⁴ perde ol

Dermân oldu türlü türlü derde ol

Bil ki Hakk'ın rahmetinden katre ol

Her günâh u mâsivâyâ sûtire ol (Mev. 1/41-48)

Yaratan Allah dışında tapılan ve secde edilenler, puta tapma inancı gereğidir. Dîvân şiirinde sevgili puta teşbih olunur ve ona tapan da âşıktır. Şebâbî'ye göre ise doğru olanın, kulun Allah'a secde etmesidir. Kendisine ta'zîm edilmesini isteyen sevgiliyi küfür putu olabileceği hasebiyle şair şüphede kalır:

Vâcib oldur kim ilâha **secde** eyler kulları

Sen dilersin sana ta'zîm ya bût-i küfrân mısın (G. 43/5)

2.13.3. Hac

İslam'ın beş şartından biri de hac ibadetidir. Hac, ahiretin hilatı olan ihramı giyerek mâsivâdan tecerrüd etmektir. Bu ibadeti yerine getirene de hacı denir. Esasen hâli vakti yerinde olanlara farzdır. “Divân şiirinde âşık, sevgilisinin bulunduğu yeri Kâ'be edinir ve onun mahallesinde hac ve tavâf eder” (Pala, 2004: 180). Şair, hac kervanıyla hacca gittiğini duyan bütün halkın (sevgili hariç) kendisini karşılamaya gelmesinin bir anlam ihtiva etmeyeceğini bildirir:

Kârbân-ı hacc-ı beyte azimette olduğum

Duydun da gelmedinse ben âvâmı neyleyim (G. 47/6)

2.13.4. Dua

“Allah'a yalvarma, niyaz. Dua bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah'ı medih ve senâ yollu; kulun âcizliğini ve ihtiyacını ifade eden sözlerle istemektir” (Pala, 2004: 124). Dîvân şiiri geleneğinde âşık sevgiliye kavuşamadığı için ıstırap içindedir. Gerçek âşık, aslında sevgiliye kavuşmayı da istemez. Hatta Hak Teâlâ'ya ızdırabının artması için dua eder. Hak âşığı olanlar kesret âleminde biran evvel

⁴⁴Ankebût 29/45: “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötü lükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 441-442).

ahirete gitmeyi isterler. Çünkü orada en sevgili olan Allah’a kavuşmak tek istemdir. Şebâbî, darda kalanların yardımcısı olan Allah’a bütün benliğiyle sığınmasına rağmen cennet bahçeleri içerisinde hûr ile gılmân olamadığını söyler:

Yâ Gıyâse’l -müstegîsîn derken oldum ser-be-pâ

Hem cinân u Kevser içre hûr ü gılmân olmadım (G. 16/2)

Şebâbî, sevgilinin her nazına ve cefasına razı gelen bir yapıda iken sevgilinin zulmünün ağırlaştığı noktada Allah’tan utanıp zulme son vermesi gerektiğini; yoksa edeceği bedduanın kabulünde Allah ile duası arasında perde kalmayacağını söyler. Dîvânçede sevgiliye en çok hiddetlendiği bu beyitte, sevgiliyi duasıyla Allah’a havale edeceğini bildirerek tehdit ettiği söylenilebilir:

Zulmün yetişir zâlim edeb eyle Hudâ’dan

Mazlûma hicâb olmaz elim kalksa **du’âya** (Müf. 53)

2.13.5. Tavaf

Hac ibadetinde Kâ’be’nin etrafını yedi defa dönmeye tavâf etmek denir. Dîvân şiiri geleneğinde âşık sevgilinin semtini tavâf eder. Şair, Kâbe tavâf edilirken koşmanın uygun düşmeyeceğini; Allah yolunda gidilirken de ağır ve ağırbaşlı olan kişiye molla denileceğini söyler:

Vakârınla yürü yoldan ağır ol molla desinler

Tavâf eylerken ol beyt-i Huda’yı hem şitâb olmaz (G. 39/2)

2.14. Diğer İtikadî Kavramlar

İnanç, insanoğlunun önemli bir ihtiyacıdır. Kişi, inandığı şeye bağlanır ve vicdanının sesine kulak verince ferahlık yaşar. İtikadî hükümler de insanların inancı ve vicdanı ile ilgili bir olgudur. “İtikadî hükümler: Amel, fiil ve hareketle ilgili olmayan, sadece inanç ve vicdanla alakalı olan hükümlere denir. İtikadî hükümler kalbin tasdiki ve dilin ikrarı olmaları itibarıyla fiiller ve amellerdir. Kalbin amelleridir” (Uludağ, 2017: 18). Allah’a, kitaplara, meleklerle, peygamberlere, ahiret gününe ve kader ile kazaya inanmak dinin temel itikadî hükümleridir.

İtikadî hükümler bütünlük arz eder ve hepsine birden inanmak gerekir. Allah'ın varlığına inandığımız gibi ahirete, peygamberlere, kadere, kutsal kitaplara ve meleklerle de inanmak gerekir. Bu hükümler zamana ve mekâna göre değişmezler. İmanın şartları kat'i itikadî hükümler iken bunlardan ziyade itikadî hükümler de vardır. Şebâbî'nin şiirlerinde ruh, rahmet, merhamet ve iman ile ilgili diğer itikadî hükümlere rastlanmaktadır.

2.14.1. Rûh

“Canlılığı sağlayan şey. Duygu ve tutkuların merkezidir. Kötülöklere meyilli olan ruha nefis denir. İnsanlardaki ruh ölümsüzdür. Cemâdî, nebâtî, hayvânî ve insânî olmak üzere dört çeşit ruh vardır” (Pala, 2004: 379). İnsan rûhu “elest bezmi”nde Cenâb-ı Kibriyâ'ya kulluk edeceğine ve Allah'ın yaratıcı olduğuna dair şahitlik etmiştir. Bu akit, bedene bürünen rûhun dünyadan tekrar hakiki âleme dönmesi ile insanoğluna hatırlatılacak ve rûhun ne derece Allah'a layık kulluk ettiğinin hesabı sorulacaktır.

Şebâbî, tesadüfî, geçici olan beden ile kalıcı, hakiki olan temiz rûhun Rabb'in işi ve eseri olduğunu; toprak olacak olan bedenin ise kesretin işareti olduğunu ifade eder:

A'razım hem emr-i Hak'tır cevher-i pâk **rûhumuz**

Şol beden ki toprak oldu anla birdir kesretim (Mün. 1/12)

İlk yaratılan rûh Hz. Muhammed'in tertemiz rûhudur. Günahkâr ve asi olan ümmetin teselliye ise yalnız Hz. Peygamber'in varlığında bulunduğu anlatılır:

Rûh-ı pâk-i sermedîsi halkedildi en kadîm

Biz günahkâr asi ümmet sende buldu tesliyet (N. 2/9)

Kesret âleminde yaşayan şair, rûhunun hâlâ “elest bezmi”nde kaldığını düşünerek rûhlar âlemindeki huzura hasret kaldığını söyler:

Rûhumun meyli elest bezminde kaldı şüphesiz

Âlem-i ervâh içinde ol huzura hasretim (Mün. 1/18)

2.14.2. Rahmet ve Merhamet

Rahmet sözlükte şu manadadır: “Acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama” (Devellioğlu, 2003: 874). Allah; Rahmân ve Rahîm’dir. O, merhametinin yüceliğini göstermek için kullarını yaratmış ve nimetlendirmiştir. Kâinatın bütün nimetleri Hak Teâlâ’nın merhameti sayesinde. Rahmân Allah’ın esmâsından biridir ve Bakara Sûresi’nde⁴⁵ açıkça belirtilmiştir.

Rahmet, Hz. Muhammed’in sıfatlarındandır. O, âlemlere rahmet⁴⁶ olarak gönderilmiş şefaet ve merhamet elçisidir. Hz. Peygamber’in varlığı her nevi yaratılmışa rahmet ve kurtuluştur. Cahiliye Devri, insanlığın karanlık devirlerindendir. Şair, Hz. Muhammed’in rahmetin son halkası ve karanlığın ortasına düşen merhamet cemresi olduğunu söyleyerek insanlığın onunla tamamen erdiğini belirtir:

Zulmetin tâ ortasına cemre düştü: **Merhamet**

Rahmetin son halkasıydı ekmele oldu ünsiyet (N. 2/1)

2.14.3. İman

“İnanma, inanç. İslâm dinini kabul ve tasdik etme. Peygamber’in dinine kesin olarak bağlanma” (Pala, 2004: 232). İman, insanların en temel gereksinimi olup dinin batını yüzüdür. Allah’a iman, meleklerle iman, kutsal kitaplara iman, peygamberlere iman, kaza ve kadere iman, ahiret gününe iman altı yüce iman şartıdır.

Sevgili, güzelliği ile kesreti ve putu andırır. Onun zülfü, beni, kaşı, kirpiği, dudağı ve endamı âşıkı yolundan ederek, mâsivâyâ gark eder. Sırrı müfessirlerce bilinen “kad eflâh⁴⁷”a göre bir mümin olan Şebâbî, put gibi güzel olan sevgiliye aşkı yüzünden müminliğinin tehlikeye düşeceği konusunda endişelenmektedir:

Kad eflahın lugâzi müfessirce âşikâr

Mü’minse âşıkım yâ bu esnâmı neyleyim (G.47/3)

⁴⁵Bakara 2/163: “Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân’dır, Rahîm’dir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 30).

⁴⁶Enbiyâ 21/107: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 362).

⁴⁷Mü’minûn 23/1: “Mü’minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 373).

2.15. Din İle Alakalı Diğer Unsurlar

Şebâbî Dîvânçesi'nde din ile alakalı diğer unsurlar şunlardır: Kul, günah (cürm), günahkâr, ehl-i sünnet, Müselmân, yevm-i şek, nüshâ (muska), Şeytan/ İblis.

2.15.1. Kul

Kul; bende, köle manasına gelir. Allah'a kulluk müminin gayesi olmalıdır. “Dervişler ve müridler şeyhlerine kul olmayı büyük bir şeref sayarlar. Fakat asıl maksat ve en büyük şeref, yüce Allah'a tam anlamıyla kul olmaktır” (Uludağ, 1991: 296). Şebâbî, kulluk etmenin tek hüneri olduğunu söyleyerek Allah'a kulluğun önemine dikkat çeker:

Bâri u Gaffâr u Kakhâr yâ Alîm u zü'l-celâl

Kulluk etmek sen ilâha bildiğim tek san'atim (Mün. 1/3)

Dîvân şiirinde sevgili güzelliğiyle ve âşığı peşinde koşturmasıyla puta benzetilir. Vacip olan insanların Allah'a kulluk etmesidir. Sevgili, kendisinin yüceltilmesini istemesi yönüyle kâfir putuna benzetilir:

Vâcib oldur kim ilâha secde eyler **kulları**

Sen dilersin sana ta'zîm ya büt-i küfrân mısın (G. 43/5)

Tasavvufta müritlerin sultanı şeyhleridir. Şeyhe kulluk en büyük keyiftir. Müminin ise sultanı Allah'tır ve gayesi yalnız Allah'a kulluktur. Dîvân şiirinde ise âşığın sultanı sevgilidir. Âşık, sevgiliye kuldur, köledir. Şebâbî, haddini bilerek kul olana kulluğun yakışacağını; kişinin sultanını bilip sayması kadar üstün anlayışın olamayacağını söyler:

Bu Şebâbî bilir haddin **kula** kulluk yaraşır

Kişi sultânını bilmek gibi iz'ân ola mı (G. 67/5)

2.15.2. Günah (Cürm)

Günah ya da cürm, insanın işlediği dinî suç, bilerek veya bilmeyerek yapılan hatadır. Erişkin olanların işlenen günahlardan suçlu görülmesi gerekir. Sıbyanın işleyeceği dinî suç, günah olarak görülebilir; fakat bundan dolayı suçlanamazlar. “Kutsalın söz konusu olduğu her yerde kutsalla ilgili emir ve yasaklar manzumesinin

bulunması da tabiidir. Günah, bu emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlâkî ve vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur” (Harman, 1996: 178). Şebâbî, kendisine seslenerek günahlarını bilmesi gerektiğini bu sebeple Allah’a karşı boynunun kıl gibi ince olması gerektiğini söyleyerek insanlara da arkasından gıybet yapmamalarını tenbih eder. Zira gıybet, insana zarar veren günahlardandır:

Ey Şebâbî bil **günahın** boynun olsun kıl gibi

Korkun Hak’tan arkamızdan söylemen hiç gıybetim (Mün. 1/33)

Şebâbî, cürmünün büyüklüğü ve fazla olması sebebiyle Allah’a yalvarması gerektiğini; Habîb olan Hz. Muhammed’in hürmetine Şebâbî, mekânının cennet olmasını diler:

Ey Şebâbî yalvar Hakk’a lâ-cerem **cürmün** büyük

Ol Habîb’in hürmetine hem mekânın cennet et (N. 2/21)

İnsanlar kendi hatalarını görmezden gelirler; fakat başkalarının ufacık hatasında ise o kişilere iftiradan dahi geri kalmazlar. Şebâbî de bu durumu aşağıdaki beyitle şöyle izah eder: Kişi işlediği günahları kendi günahı olduğu için hoş görür; ama gözündeki merteği görmez ve başkalarının bir çöpüne dahi bühtan eder.

İşleriz her **cürmü** lâkin hoş gelir kendimize

Merteği görmez gözünde bir çöpe bühtân eder (Müf. 5)

2.15.3. Günahkâr

İnsanoğlu hayat serüvenini günahlarıyla yaşar. Dine aykırı işlediği hatalar, suçlar günahları meydana getirir. Günahı işleyen kişi ise dinen günahkârdır. Sosyal yaşamda toplumsal kuralları çiğneyene de suçlu denir ki onun da hukukta cezası vardır. Hukukta suçlular, suçları nispetinde cezalandırılırlar ve bu durumdan kurtulamazlar. Sonsuz bağışlayıcı olan Allah’ın günah işleyeni tevbe etmesi şartıyla affetmesi mümkündür.

Şair, Miraç’a telmihte bulunarak günahkâr olan ümmetinin sonlarından Hz. Muhammed’in korktuğunu dile getirir:

Çok **günahkâr** ümmetimçün korkarım

Onların hem sonlarından ürkerim (Mev. 1/34)

İlk yaratılan rûh Hz. Muhammed'in tertemiz rûhudur. Günahkâr ve asi olan ümmetin teselliği ise yalnız Hz. Peygamber'in varlığında bulunduğu anlatılır:

Rûh-ı pâk-i sermedîsi halkedildi en kadîm

Biz **günahkâr** asi ümmet sende buldu tesliyet (N. 2/9)

2.15.4. Ehl-i Sünnet

Sünnet, Hz. Peygamber'in İslâm'ın kaidelerini anlaması ve ona göre yaşayıp davranmasıdır. Ehl-i sünnet ise "Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamber'imizin sahih hadîslerinden başka rehber edinmeyen arı Müslümanlara verilen ad" (Pala, 2004: 136). Esasen bu görüşteki topluluğa "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" denir. Ehl-i sünnet olanlar, yalnızca Hz. Peygamber'in yaşadığı gibi yaşamaya çalışır ve çeşitli mevzularda yorum yapmak yerine Kur'ân'da emrolunanlara göre davranır.

Müminin amacı Hz. Peygamber'in sünnetine sımsıkı sarılmak olmalıdır. Şair de sünnetten sapmanın ziyan getireceğini bildiği için kıl kadar dahi sapmışsak yazıklar olsun diyerek, Hz. Peygamber'in sünnetinin bağına kupkuru kalmış imanları feda eder:

Sünnetinden kıl kadar sapdıksa veyl yâ veyl bize

Ehl-i sünnet akdine hem kupkuru îmân fedâ (N. 1/22)

2.15.5. Müselmân

Arapça s-l-m kökünden türemiş olup İslâm'a sarılmış olan manasını taşır. Şairler, dîvân şiirinde Müslüman lafzını vezne uydurmak maksadıyla Müselmân şeklinde söylemiştir. Sevgili, dîvân şiiri geleneğinde beni, saç, zülüfleri, bakışları, güzelliği ile kâfire ve kâfir putuna benzetilir. Bu unsurlar Müslüman olan âşığı dinden çıkarabilir, onun itikadını tarumar edebilir. Sevgili de Şebâbî'nin gönül mülkünü Cengiz Han gibi tarumar etmiş ve şairi güzellik putlarıyla samimi ederek Müslümanlıktan çıkarmaya çalışmıştır:

Cingiz mi girdi mülke târumâr olmuş âmân

Bütlerle ünsiyetli **müselmân** eder beni (G.56/3)

2.15.6. Yevm-i Şek

Şüpheli gün demektir. Şaban ayının yirmi dokuzundan sonra havanın bulutlu olması hasebiyle Ramazan hilalinin görülememesi olayıdır. Zira hilalin görülmesi ile Ramazan ayının ilk günü olduğu anlaşılır. Ramazan hilali, Müslümanlara orucu ve mağfireti müjdelere.

Şebâbî de yevm-i şekte Ramazan ayının girdiği haberini müjdeleyen bir münadi beklediğini söyleyerek o mübarek gecenin parlak hilali olmayı istemiştir:

Yevm-i şekte bir münâdî bekledim gelsin deyû

Müjdesi ıyda muvâfık mâh-ı tâbân ben olam (G. 64/4⁴⁸)

2.15.7. Nüşâ (Muska)

Sözlükte “yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret; gazete ve dergilerde sayı; muska” manalarına gelir (Devellioğlu, 2003: 848). Hastalıklardan korunma, kötülüklerden korunma, nazardan korunma, mutlu olma, eşleri birbirine sevdirmek veya birbirinden ayırma, aileye fesat düşürme gibi amaçlara istinaden yazılan dua, büyü veya âyetlerin üçgen biçimde katlanarak söz konusu kişinin kolu veya boynunda taşınan hamâildir. Dîvân şiirinde sevgilinin güzelliği muska etkisi gösterir. Şair, sevgiliye seslenerek niçin hasta olduğunu sormamasını, elinden tutup yanına diz çekmesini söyler. Aşk derdinden iyileşmesi için iki okuyup üflemesi ya da bir muska yazması da yeterlidir:

Niçin oldun deme hasta tut elimden çöküver

İki üfle ya da **nüşâ** yazıversen yakışır (G. 78/3)

2.15.8. Şeytan/İblis

İnsanları yoldan çıkarmak için izin almış olan habîs rûhtur. Hz. Âdem yaratılıncaya kadar adı Hâris olan itibarlı bir melektir. Hz. Âdem’in topraktan

⁴⁸Şebâbî Dîvânçesi’nin 184. Sayfasında yer alan 64. gazelin beyit numaraları dîvânçede yanlış yazıldığı için ilgili gazeldeki beyitler tekrardan numaralandırılarak çalışmada kullanılmıştır.

yaratılmış olduğunu gerekçe göstererek ona secde etmemesi üzerine Hak Teâlâ onu lanetlemiştir. O da insanları azdırmak ve Hak yolundan saptırmak üzere sûr üfleninceye dek Allah'tan izin istemiştir. Kendine uyanlar ile kıyamet günü ebedi ızdırapta kahrolacaktır. “Dîvân şiirinde rakîb, şeytana benzetilir. Meleklerle bir arada bulunamayışı, dua edildiğinde kaçıışı, sevgilinin nurunu çalmaya çalışması, ramazan ayında elinin bağlanması, hamamları ve pis yerleri mekân edinmesi vs. yönlerden ele alınır” (Pala, 2004: 431).

Şeytanın hilesi dilberin bağı yanında hiçbir şeydir. Şebâbî gönlüne seslenerek fitnelerden uzak durmasını ve tek başına yaşamasını öğütler:

Mekr-i iblis nerde kaldı dilberin bendi kavî

Münferid ol fitnelerle ittihâddan geç gönül (G. 15/2)

2.16. Diğer Dinlerle İlgili Unsurlar

2.16.1. Büt (Put)

Büt; sanem, put manasına gelir. Kâfirlerin taptığı heykellerdir. Hz. İbrahim'in putları kırması kıssası akla gelir. Mekke'nin fethiyle Kâ'be'de ve Mekke'nin yakınlarında bulunan Uzza, Hübel ve Lat gibi büyük putların yanında onlarca put da yok edilmiştir.

“Divân edebiyatında sevgiliye istiâre yoluyla büt ve sanem denilir. Buradaki put daha çok kilise duvarlarındaki mozayik işlemeli tasvirler yerine kullanılır ve sevgilinin o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir. Sevgilinin beni ile kâkülü putperest olarak bilinir” (Pala, 2004: 78-79). Sevgili güzelliği ile âşığın aklını başından alır. Âdeta o güzelliklere puta taparcasına tapar. Bu durumda âşık dinden çıkmış olur. O sebeple fitne olan sevgilinin güzelliğine kapılmamak dinden sapmamak gibi görülebilir.

Hz. Muhammed'in sayesinde Kâ'be içine dikilmiş putların hepsi yerle bir olmuştur. Şair, bütün putları Hz. Peygamber yoluna feda eder:

Kâ'be içre bir nice **büt** rekz olunmuş bî-sebeb

Hâke yeksân oldu hepsi bin **büt-i tersân** fedâ (N. 1/12)

Allah dışında tapılan ve secde edilenler, puta tapma inancı gereğidir. Şebâbî'ye göre ise doğru olan, kulun Allah'a secde etmesi olduğunu belirterek kendisine ta'zîm edilmesini isteyen sevgilinin küfür putu olabileceği hasebiyle şüphede kalır:

Vâcib oldur kim ilâha secde eyler kulları

Sen dilersin sana ta'zîm ya **büt-i küfrân** mısın (G. 43/5)

Sevgili, Şebâbî'nin gönül mülkünü Cengiz Han gibi tarumar etmiş ve şairi güzellik putlarıyla samimi ederek Müslümanlıktan çıkarmaya çalışmıştır:

Cingiz mi girdi mülke târumâr olmuş âmân

Bütlerle ünsiyetli müselmân eder beni (G.56/3)

Şair, büyük putlar Lat, Uzza ve Hübel'in devrinde sürdüğü hüküm gibi sevgilinin de hüküm sürdüğünü söyler:

Lât u Uzzâ hem Hübeller hep büt-i tersâ dahi

Sen de kendin böyle devrân sürdüğün bilmez misin (G.66/4)

2.16.2. Sûmnât

Puthane manasına gelen sûmnât, Hindistan'ın batısında bulunan Somnat şehrinde adını alır. "Hindistan'ın Gucerâd bölgesinde eski bir Hint tapınağı. Hindliler burada mâbudları Sivâ'ya adanmış putlar önünde ve ayın tutulduğu günlerde âyin yaparlarmış" (Pala, 2004: 409). Somnat'a sefer düzenleyen Gazneli Mahmud, buradaki putları parçalattırıp en büyük putları Siva/Şiva'yı da parçalara ayırarak Gazneye gönderir. Böylece küfür putları batıl olur.

Sevgili, güzelliği ile puta teşbih olunur; fakat sevgilinin güzelliğine vurulmak puta tapınmak gibidir. Bu da müminliğe aykırıdır. Sevgiliye olan aşkına karşın inancı ağır basan Şebâbî, Sûmnât'a yüz sürenler Allah'ın eşi, benzeri, ortağı yoktur deseler bile sevgili gibi bir Hıristiyan putuna kulluğunun zulüm olduğunu dile getirir:

Sûmnât'a yüz sürenler bî-şerîkdir Hak dese

Ey sanem tersâyî bütsün kulluğum zulmet bana (G. 19/7)

Sevgilinin güzelliği küfür putuna benzetilir. Bu puta tapanlar ise Sûmnât'a yüz sürenlerden kabul edilir. Şair, Sûmnât'a yüz sürenlerin Kâbe'ye gidemeyeceğini hatta Beytullah'a bir güvercin dahi konsa ondan şüphe duyulması gerektiğini söyler:

Sumnât'a yüz sürenler Ka'be'ye kanda vara

Bir kebûter konsa Beytullâh'a sû-i zan gerek (G. 37/6)

2.16.3. Rahip

Rahip, Hıristiyan din adamıdır. Halk hikâyelerinden Aslı ile Kerem'de Aslı'nın babası da rahiptir ve kızını Kerem'e vermek istemediği için kızının izini kaybettirir. Bu olaya da telmihte bulunan şair, Gazneli Mahmud gibi Sûmnât'taki bütün putları kırmak ve onlara şimşekler vurmak ister. Esasen o put gibi güzel sevgiliyi bulmak için de bunu yapmak ister. Sevgilinin izini süren şair sevgiliye seslenerek iz sürerken rahiplerin kendini aldatmasına izin vermemesini söyler:

Sûmnât ile bütler kiram esnâma şimşekler uram

Râhiplere senden soram râz-olmagıl gümrâh edem (G. 65/4)

2.17. Dinî Mekânlar

Şebâbî Dîvânçesi'ndeki dinî mekânlar İslâmiyet'te mühim olan mekânlardır.

2.17.1. Kâ'be

Mekke'de bulunan Kâ'be, Allah'ın evi ve Müslümanların kiblegâhıdır. Hz. Âdem'den beri var olduğu bilinir. Beytullâh, Beyt-i Huda, Harem ve Ka'betullâh gibi adlarla dîvânçede ismi geçer. "Kâ'be, Mekke civarındaki dağlardan alınan siyah taşlarla binâ edilmiştir. İbrahîm peygamber ile oğlu İsmâil peygamber tarafından bugünkü yerine inşa edilmiş olup cahiliye devrinde tamir görmüştür" (Pala, 2004: 245). Mekke, fethiyle Cahiliye Devri'nden kalma putlardan temizlenmiştir.

Tasavvufta gönül de Kâ'be'ye benzetilmiştir. Zira Allah'ın tecellisi insanın gönlünde zuhur eder. Dîvân şiirinde ise sevgilinin yurdunda dolaşmak ve yüzünün güzelliğini seyre dalmak Kâ'be'yi tavaf etmek gibidir. Hz. Peygamber'in sayesinde Kâ'be içine dikilmiş putların hepsi yerle bir olmuştur. Şebâbî, bütün Hıristiyan güzellerini Hz. Peygamber yoluna feda eder:

Kâ'be içre bir nice büt rekz olunmuş bî-sebeb

Hâke yeksân oldu hepsi bin büt-i tersân fedâ (N. 1/12)

Şair, Sûmnât'a yüz sürenlerin Kâbe'ye gidemeyeceğini hatta Beytullah'a bir güvercin dahi konsa ondan şüphe duyulması gerektiğini söyler:

Sumnât'a yüz sürenler **Ka'be'**ye kanda vara

Bir kebûter konsa **Beytullâh'a** sû-i zan gerek (G. 37/6)

Kâ'be tavâf edilirken koşmanın uygun düşmeyeceği gibi Allah yolunda gidilirken de ağırbaşlı olunursa kişiye molla denileceğini söyler:

Vakârınla yürü yoldan ağır ol molla desinler

Tavâf eylerken ol **beyt-i Huda'yı** hem şitâb olmaz (G. 39/2)

Gönlünü ankaya benzeten Şebâbî, en yükseklerle uçmuşken sevgiliyi görünce Kâ'be'yi görmüş güvercin gibi ansızın zemine inivermiştir:

Ederken i'tilâ burca kanatlanmış bir ankayla

Harem görmüş kebûter mi zemine indi bu gönlüm (G. 60/3)

Hiz. İbrahim, putları kırdığı için Kâ'be'nin dostudur. Kalp de Allah'ın tecellisinin olduğu yerdir, Kâ'be olarak görülür. Şebâbî, bunu bilmesine rağmen kalbini kıran sevgiliye sitemde bulunur:

Ol Halîl ki büt-şikendir **Ka'betullâh** dostudur

Cilvegâh-ı Hakk iken kalp kırdığın bilmez misin (G. 66/5)

2.17.2. Kerbelâ

“Kerbelâ, Hiz. Hüseyin'le ailesinin ve yakınlarının topluca şehit edildiği yerin adı olmasının dışında bu elîm vak'ayı ifadelendiren pek çok şair ve edip tarafından âdeta bir remiz ve mazmuna dönüştürülerek “vak'a-i dilsûz-i Kerbelâ, haber-i Kerbelâ” gibi adlarla da anılan acıklı bir konunun adıdır” (Uzun, 2002: 274). Hiz. Ali'nin iki oğlu vardı: Hasan ve Hüseyin. Hiz. Hasan, zehirlenerek öldürülmüştür. Hiz. Hüseyin ise, Yezid tarafından Kerbelâ'da etrafı çevrilerek susuz bırakılmıştır. Buna rağmen Hak için savaşmıştır. Kafası gövdesinden ayrılarak beraberindeki

yetmiş iki kişi ile şehid edilmiştir. Kerbelâ, Alevi-Bektaşî geleneği ve Şîî mezhebi başta olmak üzere bütün İslam âlemini asırlardır yasa boğan bir hadisedir.

Edebiyatta önemli yer tutan Kerbelâ hadisesi, maktel-i Hüseyin ve mersiyeler ile hafızalarda canlı tutulmaya çalışılmıştır. Hz. Hüseyin; Hz. Peygamber'in göz nurudur. O göz nuru ki Kerbelâ'da susuz bırakılmıştır. Bu sebeple Şebâbî, çöllere su düşmemesini dileyerek bütün susuz kalmışları muhterem Hüseyin'e feda eder:

Kerbelâ'da Hak Resûlün nûr-ı aynı kavrulur

Çöllere su düşmesin ki teşne vü atşân fedâ (N. 1/19)

2.18. İsyankârlar ve İnkârcılar

İnsanların yaratılış gayesi Allah'a kulluktur. Yaratan, insanı ibadet gayesi üzerine var etmiş olup bunun için de en şerefli mahlûkat yapmıştır. İbadet için yeterli niteliklerle yaratılan insan, Hak Teâlâ tarafından mâsivâda sınava tabidir. Bu sınava tabi tutulan insan yine de yalnız bırakılmamıştır.⁴⁹

Allah'ın varlığı ve birliği üzerine alınan nefesin dahi delil olmasına rağmen, Cenâb-ı Hakk'ın yüce varlığına, elçilerine inanmayan ve onları inkâr eden kavimler ile lanetli kişiler olmuştur. Mu'nîm olan Allah'ın nimetlerine karşılık büyüklenen kavim liderleri onca delil ve ispata rağmen şirk koşmuşlardır. Nimetlerinden istifade ederek nahvet hâlinde bulunan bu inkârcılar helâk olmaktan ve çetin bir azaba gark olmaktan kurtulamamışlardır.⁵⁰ Şebâbî Dîvânçesi'nde Âd kavmi ve hükümdârı Şeddâd'dan bahsedilmiştir.

2.18.1. Âd Kavmi ve Şeddâd

Âd, Hz. Hud'un peygamber olarak gönderildiği kavimdir. Bu kavim, Allah'ın bol rızık ve nimetler ihsan ettiği kavimdir. Bu nimetlerin vermiş olduğu kibirle bu kavim sapıklık ve sapkınlık içinde olup Hud peygambere inanmayarak Allah'tan yüz çevirmişlerdir. Taşı ve kayaları yontmayı iyi bilen Âd kavmi; putlar yapan, putperestliği de yaygın hâle getiren kavimlerin başında gelir.

⁴⁹Kıyâme 75/36: "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı zanneder" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 658).

⁵⁰İnsân 76/27-28: "Şunlar (inanmayanlar) dünyayı tercih ediyorlar ve çetin bir günü arkalarına atıyorlar. Onları biz yarattık ve eklemelerini (birbirine) biz bağladık. Dilediğimizde (onları yok eder) yerlerine benzerlerini getiririz." (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 661).

Bu kavmin hükümdarı ise Şeddâd'dır. Kibir ve şirk gafletinde bulunması hasebiyle sefer sırasında beraberindekilerle helâk edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen bu kavim⁵¹ Yemen sınırlarında hayat sürmüş daha sonra alevli, kara bir rüzgâr bulutu ile Hak Teâlâ tarafından helâk edilerek cezalandırılmıştır.

Âşığî sevgiliye karşı koruyan Şebâbî, âşığın gönlünün karmakarışık olmasına rağmen Âd kavmi gibi isyankâr olmadığını ama sevgilinin kibrinden ve âşığa zulmünden dolayı Şeddâd'a benzediğini söyler:

Âşığın gönlü müşevveştir ki sanma Âd olur

Kande görsem ol nigârı bir aceb Şeddâd olur (G. 17/1)

⁵¹A'râf 7/65-72: "Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' dedi. / Kavminin ileri gelenlerinden inkâr edenler dediler ki: 'Şüphesiz, biz seni akıl kıtlığı içinde görüyoruz. Biz senin mutlaka yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz.' / Hûd, şöyle dedi: 'Ey kavmim! Bende akıl kıtlığı yok. Aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.' / Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçıyım.' / 'Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikir (vahy ve öğüt) gelmesine şaşıntınız mı? Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibarıyla daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.' / Onlar, 'Sen bize tek Allah'a ibadet edelim, atalarımızın ibadet edegeldiklerini bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı bize getir' dediler. / Hûd, 'Artık size Rabbinizden bir azap ve öfke inmiştir. Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmediği, yalnızca sizin ve babalarınızın uydurduğu birtakım isimler (düzmece tanrılar) hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse (başınıza geleceği) bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!' dedi. / Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayan ve iman etmemiş olanların ise kökünü kestik" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 172-174).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEBÂBÎ DÎVÂNÇESİ'NDE TASAVVUFÎ UNSURLAR

3.1. Nefis

“Arapça *nefese* kökünden türeyen nefis/nefis, bir şeyin varlığı/kendisi, kişi, can, ruh, bir şeyin bütünü/gerçeği, kan, insan cesedi, beden, herhangi bir şeyin özü, iç yüzü ve cevheri, azamet, izzet gibi çok çeşitli anlamlarda kullanılan bir kelimedir” (Üstüner, 2014: 217). Salih amel ve halis nefis ile ahiret gününe hazırlanmak önem arz eden itikatlardır. Kur’ân-ı Kerîm’in Fecr Sûresi’nde⁵² nefsin halis ve salih oluşuna dikkat çekilerek kıyamet gününde hoşnut olunmuş nefisle Hak Teâlâ’ya dönülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Nefis insanoğlunun düşmanıdır. Düşmanın saldırısına maruz kalan ruh kararır ve mağlup olur. İnsan her daim nefsiyle mücadele hâlinde olmalıdır. Nefse karşı kabul edilen yenilgi kişinin dünya hayatını zindana çevirdiği gibi ebedi âlem olan ahirette de cehennem azabı çekmesine sebep olacaktır. Nefsin yedi mertebesi vardır:

- 1- Nefs-i Emmâre
- 2- Nefs-i Levvâme,
- 3- Nefs-i Mülhime,
- 4- Nefs-i Mutmainne,
- 5- Nefs-i Râziyye,
- 6- Nefs-i Merdıyye
- 7- Nefs-i Kâmile

Mertebeinin en altında bulunan nefis-i emmâre en tehlikeli nefis olup insanın ahirete kadar mücadele vereceği nefistir. Sufî, bu nefisten sıyrılarak yedinci

⁵²Fecr 89/27-30: “(Allah, şöyle der:) ‘Ey huzur içinde olan nefis!’ Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! “(İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 685).

mertebeye kadar ulaşmayı ister. Bunun için heva ve hevese gem vurabilmek en önemli basamaktır. Şair, gereksiz kibrinin nefs-i emmâreden kaynaklandığını söyleyerek bundan kurtulmayı Allah'ın yüce dergâhından diler:

Yâ İlâhî bârgâh-ı izzetinden hâcetim

Nefs-i emmâremden olsa hiç gereksiz nahvetim (Mün. 1/1)

İnsanı kötüleyen levvâme olan nefse iltifattan vazgeçilerek dünya malının kişiyi kendi bağlamasına müsaade edilmemelidir:

Levm edelden **nefs-i levvâm** iltifâttan geç gönül

Bend edelden mâl-i dünyâ inkıyâddan geç gönül (G. 15/1)

Şair, Allah'a seslenerek kendisindeki derdi lütuf ve ihsan bildiğini; rindim diyebilmek için nefis ve utancını taşa çaldığını ifade eder:

Yâ ilâhî böyle derdi lutf u ihsân bilmişem

Nefs ü ârı taşa çaldım ben de rindânım diyem (G. 58/4)

Şebâbî, ezelden ilahi aşkın sadık kölesi olunmasına rağmen nefisteki iddia ve kibrin yok olmadığını anlatır:

Tâ ezelden râh-ı aşka bende olduk da yine

Nefsimizden iddi'â-yı kibr ü nahvet gitmedi (Müf. 20)

3.2. Tevhid

Tevhid, Cenâb-ı Hakk'ı bir ve yüce görmektir. Allah'ın ihtişam ve sonsuz ilim ile kudretinin gereğini bilmek tevhidin mihverini oluşturur. Sufî için kesret ağyardır. Hakikat olan ise Allah'ın yâr oluşudur. Hak âşığı kalbin menbaından tehlîl okuyandır. Tehlîl okumak Allah'a şirk koşmamanın ve O'na yüz çevirmemenin temel şartıdır.

Şebâbî, “Ey Müslüman” diyerek seslendiği fitne sevgilinin “Lâ ilâhe” dediğini çok duymasına rağmen kendisine yapılan zulmün hiçbir dinde yeri olmadığına değinerek sevgiliye sitemde bulunmuştur:

Lâ ilâhe dediğin çok duymuşum ol fitnetin

Ey müselmân böyle zulmün hükmü kangı dindedir (G.18/6)

Dünyanın bütün makamlarının geçiciliğini gören Şebâbî de malını, mülkünü virân eyleyerek tehlîl halkasından başına taç kondurmuştur:

Taht-ı vajgûn olduğundan mülkü virân eyledim

Savt-ı tehlîl halkasından tâcdâr oldum bugün (G.38/2)

3.3. Bezm-i Elest

Sohbet meclisi anlamına gelen Farsça terkiptir. Allah'ın âdemoğullarından aldığı söz ve onlarla rûhlar âleminde yaptığı mîsâktır. Kur'ân'da⁵³ Hak Teâlâ rûhlara: “Elestü bi-Rabbiküm” “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorunca, rûhlar, “Kâlu Belâ!” (Evet, dediler!) dediler. Böylece büyük ahd ü peymân gerçekleşmiş oldu.

“Tasavvufta, kulda mevcut olan iyi hallere gerçekte sahip olup olmadığını fiilen göstermesi için Hakk'ın, onu denemesi bu maksatla sıkıntıya sokması ve azap çektirmesi manasında kullanılır. Kulun Allah'a yakınlığı, ondan gelen her türlü eziyet ve sıkıntılara samimi bir şekilde katlanması nisbetinde belli olur” (Üstüner, 2014: 96). Âlem-i ervahta söz veren insan, kesret âlemine gönderilerek itikadı sınanmaktadır. Tasavvufta mühim olan misaka bağlı kalarak rûhlar âlemine galip dönmektir.

Kesret âleminde yaşayan şair, rûhunun hâlâ “elest bezmi”nde kaldığını düşünerek rûhlar âlemindeki huzura hasret kaldığını söyler:

Rûhumun meyli **elest bezmi**nde kaldı şüphesiz

Âlem-i ervâh içinde ol huzura hasretim (Mün. 1/18)

“Kâmil mürşid huzurunda verilen ahd ve ikrar elest bezminde verilen ahd ve misâkı tasdik ve tecdidden ibârettir” (Uludağ, 1991: 30). Dolayısıyla müridin şeyhine

⁵³ A'râf 7/172: “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 187).

ahd ü peymânı onu bu dünyanın aldaticılığına karşı koruyarak “bezm-i elest”teki ahde sadık kalınmasını da garantiye alır.

Şebâbî, gönlün arındığını sandığını hâlbuki baştan ayağa isyanda olduğunu bu yüzden de Allah’a verilen sözü, herkesin unuttuğunu söyleyerek insanoğlunun sözüne sadık kalmadığını dile getirir:

Sîne-sâf olduk sanırdık ser-be-pâ isyândayız

Ahd ü peymân kande kaldı cümlemiz nisyândayız (G. 13/1)

3.4. Tevbe

Arapça t-v-b kökünden türemiş olan tevbe “Tövbe işlenmiş bir günah veyâ suçun bir daha işlenmeyeceğine dâir verilen söz” (Devellioğlu, 2003: 1100). Kulun gafletten uyanarak kötü ahvâlinden vicdanî olarak pişman olması neticesinde gönülden yaptığı af dileme ve Rabb’e yönelmedir. Mürit, yaptığı yanlışlardan ve işlediği günahlardan tevbe-i nasûh etmelidir. Bu tevbe de ancak Allah’ın izni ile kişiye nasip olur. “Tasavvuf ehli, kişinin kendisini tevbekar olarak görüp buna değer vermesinden tevbe etmesi anlamına gelen ‘Tevbe, tevbeden tevbedir.’ Sözü nü düstur edinmişler ve en güzel olanın müşahadeye erişince tevbeyi terk etmek olduğuna inanmışlardır” (Üstüner, 2014: 154). Kur’ân-ı Kerîm’de de kurtuluşun tevbeyle mümkün olacağı ve Allah’ın tevbeleri bağışlayıcı olduğu bildirilir.⁵⁴ Şair, binlerce tevbe, esef, ah ile vah edince günahları bağışlayan Allah’ın kendisini de affedip etmeyeceğini sorar. Zira şair, hâlâ mâsivâ bendinden kopamamıştır:

Eylesem binlerce **tevbe** vâh esefdir âh ü vâh

Afveder mi Rabb-i tevvâb mâsivâ bendindeyim (Müf. 17)

Önceki beyitte ümitsizlik içinde olan şair, bu beyitte ise ümitvardır. Allah’ın rahmetinden ümit kesilmemesini; O’nun bütün günahları bağışlayan Gafûr olduğunu söyler. Eğer tevbe ederse cennet elbisesi kendisine de nasip olacaktır, inancını taşır:

Kesmen ümmid rahm-i Hak’tan afveder hem ol Gafûr

Tevbe kılsam şol cinândan Hak nasîbi hil’atim (Mün. 1/32)

⁵⁴Nûr 24/10: “Allah’ın size lütfu ve merhameti olmasaydı ve Allah tövbeleri kabul eden, hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı, hâliniz nice olurdu?” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 384).

3.5. Nûr

Nûr, ışık, parlaklık veya aydınlık manasına gelir. Dîvân şiirinde sevgilinin yüzü nûra; sevgilinin zülûfleri de zulmete benzetilir. Zulmet, nûrun tezatıdır. Tasavvuf anlayışına göre olarak Hak Teâlâ her şeyden evvel Nûr-ı Muhammed'i yaratmıştır. Sonrasında cenneti, cehennemi, gökleri, yeryüzünü, on sekiz bin âlemi ve insanları yaratmıştır.

Şair, Allah'ın nûrunun Hz. Muhammed'in alnına konulduğunu ve yasak meyve hadisesine telmihte bulunarak Hz. Âdem'in dahi Hz. Muhammed'in adını anarak af dilemesine değinir:

Nûr-ı Rahmân alnına konmuş idi

Hazret-i Âdem dahi anmış idi (Mev. 1/6)

Hz. Âdem'in; Hz. Muhammed'in nûru hürmetine Allah'tan af dilemesi üzerine Cenâb-ı Hak onun nûrunu kâfi görüp Hz. Âdem'i dinledi:

Nûr-ı Ahmed kâfi oldu anladı

Hak Teâlâ ol sebepten dinledi (Mev. 1/11)

Ahmed-i Muhtar olan Hz. Muhammed, bütün insanlığın gözünün nûrudur. O, her iki âlemde günahkâr müminlerin şefaathisidir:

Ahmed-i muhtar ki **nûr-i ayn** bize

Hem şefia'l-muznibîn dâreyn bize (Mev. 1/15)

3.6. Âb-ı Hayat/ Âb- Hayvân

Farsça isim terkibi olup ölümsüzlük ve sonsuz hayat suyudur. Âb-ı Hızır, âb-ı zindegânî, âb-ı İskender, âb-ı bekâ, âb-ı câvidân, bengi su, çeşme-i hayât, çeşme-i hayvân gibi isimleri de vardır. “Bu su şarkda karanlık bir yerde bulunur. Hızır ve İlyas bu çeşmeden içtiklerinden ölümsüzlüğün sırrına ermişler. İskender-i Zülkarneyn bu suyu bulmak için Hızır'ı kılavuz yaparak günlerce zulûmetler (karanlıklar) içinde yürümüş, bir noktada Hızır gözden kaybolmuş, İskender yolunu şaşırmış ve perişan bir halde geri dönmüş” (Uludağ, 1991: 15-16).

Kur’ân’da da dolaylı olarak Hz. Musa’nın Hz. Hızır olduğu sanılan kişi ile görüşeceği yerde âb-ı hayât suyunun olduğuna; hatta Hz. Musa’nın yanında bulunan gencin yemeleri için taşıdığı balığın canlanarak denize girmesine değinilmiştir.⁵⁵ Dîvân şiirinde sevgilinin dudağı ve sohbeti âşığa âb-ı hayât iken; tasavvufta pirin sözleri müritlere âb-ı hayâttir. Tasavvufta harabat ehli, dünya malından ve varlığından kendini uzaklaştırarak, ilahi cezbeye kendini adanmış teslimiyet içinde yaşayan ehildir. Şebâbî de kendini harabat ehlinden sayıp gönlüne seslenerek elest bezminde vahdet şarabını içtiğini ve harabat ehlinin mükâfatının da âb-ı hayât olduğunu söyler:

Lezzet-i dürdü telezzüz eyledik biz tâ-ezel

Kısmet-i ehl-i harâbat **âb-ı hayvândır** gönül (G. 12/3)

İlahi aşk şarabını yudumlamak isteyenlere kadeh vasıtası görerek bunu sunan şair, ölüm fikriyle neşelenen dervişlere de âb-ı hayvân olduğunu söyler:

Bâde sundum âşıkâna kûze oldum dem-be-dem

Mevtle handân dervişâna **âb-ı hayvân** olmuşuz (G. 30/2)

3.7. Şükür

Cenâb-ı Hak, yarattıklarına oldukça zengin nimetler sunmuştur. İnsanoğlu istifade ettiği nimetlerden dolayı minnettarlığını dile getirmelidir. Bu da Allah’a şükretmekle mümkündür. Şükür; kalben, ibadeten ve zikren yapılır ki salih bir mümin üçüyle de Allah’a teveccüh etmelidir. Kur’ân’da bazı sûrelerde şükür ile ilgili Allah’ın emirleri yer almaktadır.⁵⁶ İnsanoğlu, zor zamanlarda şevvâ etmemeli, şükretmelidir. Zira Hak Teâlâ, zor durumda dahi şükredenlerin nimetini artıracaklarını Kur’ân’da açıkça belirtmiştir.⁵⁷ Tasavvufta şükür, dünya nimetlerine karşı kanaatkâr olmak; ilahi aşkı yaşamakta ve iyilik yapmakta azimkâr olmaktır. Şükredene ise şâkir denir.

⁵⁵Kehf 18/60-65. âyetlerde mevzu anlatılır.

⁵⁶Bkz. Bakara 2/152, Âli İmran 3/145, İbrâhim 14/7

⁵⁷İbrâhim 14/7: “Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 275).

Allah günahkâr olan insanları bağışlamak vesilesiyle mükemmel yaratılışlı Nebî'yi insanlara ikram etti. Şair, aciz bir kul olmakla birlikte Allah'ın ikramı sayesinde şükür içindedir:

Rahmetinden etti ikrâm ol Nebiyy-i ekmeli

Acz içindeyiz ve lîkîn dâimâ **şükrândayız** (G. 13/3)

Şebâbî, Allah'ın verdiği bir nimete dahi binlerce şükürün yetersiz kalacağını; sıhhatle geçen bir ömrün şükürünü eda edebilmenin ise mümkün olmadığını söyleyerek şükür ve Allah'a teslimiyetin önemine dikkat çeker:

Bir ni'mete bin **şükrüm** olur bence yetersiz

Sıhhatle geçen ömre kulun **şükrü** ne mümkün (Müf. 39)

3.8. Ahlakla İlgili Kavramlar

Tasavvuf ehlinin sahip olması gereken en önemli kazanımlardan biri de ahlaklı olmaktır. Ahlak, insanların fitratında var olan; fakat insanoğlunun gayreti ile ortaya çıkan veya acizliği ile ortaya çıkamayan manevi meziyetlerdir. Genel olarak güzel ve kötü ahlak olarak ikiye ayırabiliriz. Güzel ahlakın timsali Hz. Muhammed ve onun sünnetidir. Müminin gayesi güzel ahlaka sahip olmak için yüce Peygamber'i örnek almak olmalıdır. Kötü ahlak ise İblis'in yapıp öğrettikleridir. Mümin nefsanî duygulardan arınmak için çaba sarf ederse kötü ahlaktan da uzak durmayı başarabilir. Bunu için bir dergâha, bir mürşide ihtiyaç duyulabilir. Zira insan, acizliği sebebiyle tek başına tasavvufî ahlaka ulaşmakta zorlanabilir; bu sebeple de ahlakî kazanımdan vazgeçebilir.

Şebâbî Dîvânçesi'nde kibir (nahvet), açgözlülük (tûl amel), gıybet, kîl ü kâl (dedikodu) ve sehâvet (cömertlik) gibi ahlakî unsurlara rastlanır.

3.8.1. Kibir (Nahvet)

“Büyüklik, kendini büyük görme, başkalarını küçük görme, mütevâzî olmama” (Uludağ, 1991: 292). Nahvet kelimesi de kibir manasında kullanılır. Nahvet, nefs-i emmârenin parçasıdır. Sufî, bu kötü ahlakı ezmek için çaba sarf eder. Riyazet; nahveti bastırarak, ezecek yollardan biridir.

Büyüklik muhakkak ki Allah’a mahsustur. İnsanoğlu, çekemediği veya güçsüz gördüğü kimselere kibir göstermeye çalışır. Hâlbuki büyüklik Hak Teâlâ’daki sonsuz kudret ve merhameti akla getirir. Affediciliği, rızıklandırıcılığı onun büyüklüğündendir. Buna mukabil insanoğlunun varlıklı olması, Şeddâd gibi kibre kapılmasına sebeptir. Kibir de merhametsizliğe, zulme, aşağılamaya ve hayvanî güdülere sebep olur. Kur’ân’da kibir hakkında âyet⁵⁸ de bulunur.

Şebâbî, gereksiz kibrinin nefs-i emmâreden kaynaklandığını söyleyerek bundan kurtulmayı Cenâb-ı Allah’ın yüce dergâhından diler:

Ya İlâhî bârgâh-ı izzetinden hâcetim

Nefs-i emmâremden olsa hiç gereksiz **nahvetim** (Mün. 1/1)

3.8.2. Açgözlülük (Tûl Amel)

“Tûl-i emel hiç ölmeyecek gibi insanın dünya için çalışması, kasr-ı emel ölecekmiş gibi ahiret için çalışmasıdır. Sûfiler; insanın ileriye, bir adım ötesini düşünmesini istemezler. Onlar İbn vaktir, hâl ehlidir” (Uludağ, 1991: 493). İnsanoğlu, Allah’ın ihsanı olan dünya nimetleri için tûl-i emel (sonu gelmez hırs ve arzular) besler. Hâlbuki ömür, kısa bir sergüzeştten ibarettir. Bunun farkında olan sufiler mâsivâ âleminin şöhret, makam ve aldaticılığına gönlünü kaptırmamak için ahiret odaklı kasr-ı emel cihetinde yer alırlar.

Şebâbî, tûl-i emel (sonu gelmez hırs ve arzular) ile kulların gözlerinin kör olduğunu, zamanın geçiciliğini göremediğini ve yılların ömrü tüketmesi sonucu zamanının dolduğunu hissetmektedir:

Tûl emel istekleriyle kulların hep kör gibi

Ömrümüzden gitti yıllar sanki bitti müddetim (Mün. 1/31)

Açgözlülük, insanın hiç ölmeyecekmiş gibi kendini dünyaya adanması neticesinde kuvvetle ortaya çıkan zayıf ahlakî bir unsurdur. Aldatıcı dünya için

⁵⁸ A’râf 7/146: “Yeryüzünde haksız yere büyüklik taslayanları âyetlerimden uzaklaştıracağım. (Onlar) her âyeti görseler de ona iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Ama sapıklık yolunu görseler onu (hemen) yol edinirler. Bu, onların, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan hep gafil olmaları sebebiyledir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 182).

açgözlülük yapanlara talihi fağfur kadehlerle sunsalar dahi bu iltifata razı gelmez, daha fazlasını isterler:

Sunsalar insâna tâli' kâse-yi fağfur ile

Kâil olmaz iltifâta vüs'atın tâcîz eder (Müf. 25)

3.8.3. Gıybet/ Kıl ü Kâl (Dedikodu)

Gayb kökünden gelen gıybet, dedikodu demektir. Bir kimsenin eksik veya hatalı yönlerini ve davranışlarını arkasından konuşmaktır. Yüzüne karşı kişinin noksanlıklarının incitici ve ağır şekilde söylenmesi de şetmdir. Şetm de mümine yakışmayan kusur kabul edilir. Kıl ü kâl de dedikodu, çekiştirme manasındadır. Dinen haram kılınmıştır. Kur'ân'da Hucurât sûresinde⁵⁹ de açıkça yasaklanmıştır.

Şebâbî, kendine seslenerek günahını bilip Allah'a karşı boynunun kıl gibi ince olmasını ve insanlara da arkasından gıybetini yapmamalarını tenbih eder:

Ey Şebâbî bil günahın boynun olsun kıl gibi

Korkun Hak'tan arkamızdan söylemen hiç **gıybetim** (Mün. 1/33)

Şair, arkasından dedikodusunun yapıldığını ve hatta kendisine iftira atıldığını söyler. Zira sevgiliye karşı Şebâbî'nin kayıtsız kaldığının söylenmesi doğru değil bühândır:

Kıl ü kâlîm eylemişler lâf ile ardım sıra

Yâre bigâne demişler hak mıdır bühân mıdır (G. 35/4)

3.8.4. Sehâvet (Cömertlik)

Yüce Allah'ın kullarında görmek istediği aklakî unsurlardan biri de sehâvettir. Hz. İbrâhim, bu yönüyle bilinir. Hatta tasavvufta sofrâ gülbanglarında Halil İbrâhim bereketi istenir ve Hz. İbrâhim anılır. Sufî, ifrat ve tefritin ortasında yer alan cömertliği kendine şiar edinir.

⁵⁹Hucurât 49/12: "Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahıdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 572-573).

Ey cömert olan Peygamber! Sen “En sevdiklerinden ver⁶⁰” emrine uyduğun için cömertlik ve iyilik sancağının sembolü oldun:

Len tenâlû kavline hep sâdık oldu ol kerîm

Hem **sehâvet** müş’iridir hem livâ-yı âtîfet (N. 2/12)

3.9. On Sekiz Bin Âlem

Mutasavvıflara göre âlem küçük ve büyük olmak üzere genel olarak ikiye ayrılır. Küçük âlem insan olarak görülürken; büyük âlem kâinat olarak kabul edilir. Bunun tam tersi durum da mutasavvıflarca kabul görmektedir. Zira Allah, insanın gönlünde yer edindiği için insan âlem-i kübrâdır. Bütün yaratılmışlar âlemi on sekiz bin olarak görülür. “Dokuz felek; anâsır-ı erbaa (hava, su, toprak, ateş), mevâlid-i selâse (bitki, hayvan, cansız), insan ve insan-ı kâmil” (Üstüner, 2014: 228). On sekiz âlemin her biri kendi içinde çokluğa sahiptir. Bu çokluğun bin unsur olduğu varsayılarak on sekiz bin âlem meydana gelmiştir. Şair, on sekiz bin âlemin sığınağı Müheymin olan Allah’ın âyette geçen “va’budû” emrine atıfta bulunarak niyetinin “Allah’a kulluk edilmesi” emrini insanlara yaymak olduğunu söyler:

Yâ Müheymin **on sekiz bin âlemin** hem melcei

Cümle halka va’budû emrin beyandır niyetim (Mün. 1/2)

Cenâb-I Hakk, on sekiz bin âlemi Hz. Muhammd’e lutfetti. İki cihanın da padişahı olan Peygamber’e bütün sultanların canı feda olsun:

Hem sana lutfetti ol Hak **on sekiz bin âlemi**

Pâdişâh-ı dü-cihânsın bir nice sultan fedâ (N. 1/7)

3.10. Vahdet

Allah’ın birliği ve tek oluşudur. Dervişin gayesi vahdet sırrına ulaşmak için Allah yolunda marifet ve mezuniyet kazanmaktır. Allah eşi ve benzeri olmayandır.

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/92: “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 71).

O, tek olan İlâh'tır.⁶¹ İnsanoğlu O'nun birliğinden yaratılmıştır. Bu sebeple insanın yaratılış fitratı yalnız Allah tarafından bilinir:

Sen ilâhün vahid oldun lâ şerîkun lâ nazîr

Vahdetinden halk olunduk sence mâlûm fitratim (Mün. 1/11)

3.11. Kesret

“Çokluk-birlik. Bir olan hakkın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görünmesi kesret, bu çokluğun hakîkî bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak sadece Hakk'ı görmeye vahdet denir” (Uludağ, 1991: 285). Bütün varlıkların kaynağı Hak Teâlâ'dır. Vahdet olan O'dur. Kesret ise O'nun zuhur bulmuş hâlidir. Ancak tasavvufta mühim olan kesrette vahdeti bulmaktır. Kesret, dünyanın geçiciliğidir ve hatta dünyanın bir oyun olmasıdır. Sufî, bunu bilerek yaşar ve kesret âlemine dalmaz.

Şebâbî, tesadüfî ve geçici olan beden ile kalıcı olan temiz rûhun Rabb'in eseri olduğunu; toprak olacak olan bedeninin ise kesretin işareti olduğunu ifade eder:

A'razım hem emr-i Hak'tır cevher-i pâk rûhumuz

Şol beden ki toprak oldu anla birdir **kesretim** (Mün. 1/12)

3.12. Tecelli

“Görünmek, açığa çıkmak ve zuhur etmek gibi anlamları olan tecelli tasavvufta gayba ait nurların kalbe doğması ve görünmeyenin kalpte görünür hale gelmesi demektir” (Üstüner, 2014: 198). Cenâb-ı Hak isim ve sıfatlarıyla insanın gönlüne tecelli eder. Aklını ve rûhunu tecelligah olan gönle çeviren derviş, tecellinin nûru ile nûrlanır ve gayb şuhûda erer. Allah'ın tecellisine mazhar olan Hz. Musa, tecelliye dayanamayarak bayılır.⁶² Şebâbî, Allah'ın kudretinin sonsuzluğu karşısında

⁶¹Bakara 2/163: “Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 30).

⁶²A'râf 7/143: “Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, ‘Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım’ dedi. Allah da, ‘Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.’ dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, ‘Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim’ dedi” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 181-182).

kendi aklının da tıpkı tecelliye dayanamayarak parçalanan dağ gibi darmadağın olduğunu söyler:

Hem **tecellî** sırrına mazhar oluptur ol Kelîm

Kudretin bu dehşetinden vâyelendi hayretim (Mün. 1/21)

İlim öğrenmek dış görünüşte rütbe ve makam-mevki merdivenlerini çıkmak olarak görülebilir. Hâlbuki ilmin asıl gayesi Allah'ın gönüllere tecelli eden nurunu parlatmak, ortaya çıkarmak olmalıdır:

İlmi tahsîl nerdübân-ı mansıb olsa zâhiren

Hem **tecellî-gâh-ı Hakk'**ı müncelî kılmak hüner (Müf. 22)

3.13. Mâsivâ

“Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi ‘Mâsivallah’ kelimesinin kısaltılmışı olarak ‘Allah’tan gayrı sayılan şeyler” anlamında kullanılır. Mâsivâdan geçmek, kendini Allah’a vermektir. Sûfîlere göre gönülde, Tanrı’dan başka bir şey bulunmaz. Gönülünde başka sevgi olan kişi mâsivâdan kurtulmuş sayılmaz. Dervişliğin aslı ise mâsivâyı terk etmektir” (Pala, 2004: 298). Dünya malı ve hayatı mâsivâyâ aittir. Gönül mâsivâyâ meylettğinde Allah'ın o gönülde tecelli etmesi zordur. Mutasavvıf gönlünü mâsivâdan arındırarak Allah'ın teveccüh göstermesini ve tenezzül etmesini bekler.

Şebâbî, mekândan tenezzüh olan Allah'ın bütün mülklerin sahibi olduğunu; kendi ağırlığının ise dünya malı ve mâsivâdan ibaret olduğunu söyleyerek acz içinde olduğunu belirtir:

Mâlike'l-mülk lâ-mekânsın cümle varlık hep senin

Mâl ü dünyâ **mâsivâdır** vardır andan sıkletim (Mün. 1/22)

Şair, mâsivâ âleminde yaşayan bir fani olarak işlediği günahlardan binlerce defa tövbe ederek Allah'ın affına nail olabilmeyi ummaktadır:

Eylesem binlerce tevbe vâh esefdir âh ü vâh

Afveder mi Rabb-i tevvâb **mâsivâ** bendindeyim (Müf. 17)

3.14. Uzlet

“Uzlet günaha girmemek, daha çok ve daha ihlâslı ibadet etmek amacıyla toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak demektir” (Üstüner, 2014: 175). Mutasavvıf, uzletten başlayarak halvete ulaşmayı amaçlar. Uzlet köşesine çekilmek ve Allah’a ibadet etmek istenilen durumdur; ama asıl önem arz eden ihtilâta olup uzlete çekilmektir. Zira toplum içinde bulunup da rûhu, kalbi Allah Teâlâ’ya ibadet için inzivaya çekmek mutasavvıfların asıl niyetidir.

Allah; enbiya ve evliyaları insanlara yol gösterici olarak yaratmıştır. Herkese bir “yâr-ı gâr” verilmediğine göre bu beklentide olan şair, neden uzlete çekildiğini sorgular:

Enbiyâ vü evliyâyı rehber ettin kullara

Herkese bir yâr-ı gâr yok yâ nedendir **uzletim** (Mün. 1/25)

Kendine seslenen Şebâbî, aşkı küçümsememek gerektiğini ama uzleti seçerse Hakk ile dost olacağını tenbih eder:

Ey Şebâbî haddini bil aşkı tezyîf eyleme

İhtiyâr-ı uzlet eyle Hak sana hem yâr olur (G. 63/6)

3.15. Lütuf

Allah, dilediğinde kullarına lütufta bulunur. Günahtan kendini muhafaza etmeye çalışan derviş bir müddet sonra Allah’ın lütfunu ister ve duada bulunur. Zira Allah “el-Lâtîf”tir. “Tarîkat Allah’ın kendilerine lutf ile muâmele etmesini ve ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmasını istedikleri zaman ‘Yâ Lâtîf’ zikrine devam ederler” (Uludağ, 1991: 309). Şebâbî, ahvalinden endişe duyarak acz içinde olduğunu ve kendisine şefaât edilmesini dilemiştir:

Kul Şebâbî acz-ile geldi sana

Lutfedip de hem **şefâat** kıl ona (Mev. 1/49)

3.16. Tasavvufi Tipler

3.16.1. Evliyâ

“Ermişler, erenler, kerâmet sahibi kişiler. Evliyâ kelimesi çoğul olduğu halde tekil anlamında da kullanılır. Bu kişiler hayatlarını riyâzet ve mücâdelelerle geçirip kendilerini ibâdet ve tâata adarlar. Kendilerine gaybdan haber verme, durumu keşfetme gibi kerâmetler de verilen evliyâyâ bazen evliyâullah da denilir” (Pala, 2004: 143). Mutasavvıfın amacı ibadeti ile evliyâullah mertebesine yükselmektir. Bunun için namaz, ibadet ve imana dair gereklilikler her koşulda yerine getilmelidir. Zira geçmişte de var olan, günlük dünyevî işler tâat ve ibadete engel olmaktadır, bahanesi giderek yaygınlaşan kusurlardandır.

Peygamberler ile düzenli ve ihlâslı ibadet eden kullar evliyâlardandır. Bu zatlar, Allah’ın dostu ve sadık kullarındandır.

Bütün peygamberlerin ve evliyâların serveri ise Habîb olan Hz. Muhammed’dir. Şebâbî, yokluğunda sevginin de yok olduğu Hz. Muhammed’e bütün yâr ve dostları da feda eder:

Enbiyânın **evliyânın** serverisin ey Habîb

Yokluğunda sevgi yoktur yâr ile yârân fedâ (N. 1/14)

3.16.2. İnsân-ı Kâmil

“İnsân-ı kâmil Hak ile halk arasında bir köprü vazifesi görür. Gerçek insân-ı kâmil olan Hz. Peygamber ile onun vârisi olan insân-ı kâmilin bir özelliği de Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmış olması bakımından ahlâkî kemale sahip bulunmasıdır. İnsân-ı kâmil şariat, tarikat, hakikat ve mârifet itibariyle tam ve ergin olan kişidir” (Aydın, 2000: 331). İbn Arabî tarafından tasavvufî literatüre girmiş olan bu kavram, Cenâb-ı Hakk’ın ter türlü tecellisine sahiptir. Bu mertebede bulunan insan Allah’ın sûretini temsil eder. Sufînin gayesi bu ulvi mertebeye haiz ve layık olmaktır.

“Şâir-i Sâhir”, İnsân-ı kâmil olana Allah’ın dost olacağını; Hakk’ın olmadığı güllük gülistanlık mekânın dahi bir dikenlik gibi olduğunu dile getirir:

İnsan-ı kâmil olunca Hak sana bil yâr olur

Hak’sız olan her mekânda gül gülistân hâr olur (G. 23/1)

3.16.3. Post-nişîn

Tasavvufta post bir makamdır. Pir veya şeyh olan dinî önder posta oturur. Post-nişîn, tarikat şeyhidir. Şebâbî, bu dünyaya muğbeçe diye geldiğini; fakat hiç pîr-i mûgân olamadığını söyler. O, ilahi aşk şarabının tortusuna dahi hasret kalmasına rağmen dergâhın da ilk post-nişînidir:

Muğbeçe geldik bu dehre pîr-i mûgân olmadık

Dürde hasret kaldık ammâ **post-nişîn-i evveliz** (Müf. 15)

3.17. Ham-ı Zülf

“Kıvrım kıvrım olmuş saç. Örülü saç. İlâhî esrar” (Uludağ, 1991: 207). İlâhî sırra ulaşan şair, bunu yârin zülûflerine tutunmaya benzeterek hoşça demler, güzel zevkler ve güzel düşüncelerle kötülüklerden uzaklaştığını söyler:

Ham-i zülf-i nigâra bend olaldan hoşça demlerle

Zihî ezvâk zihî ezkâr berî olduk denâetten (G. 6/6)

3.18. Mevlevî

Mevlevîyye tarikatı Mevlânâ Celâleddin-i Rumî’ye (ö.672/1273) bağlı olan bir tarikattır. Oğlu Sultan Veled tarafından kurulmuş Sünnî bir tarikattır. Ney, semaya kalkmak, raks bu tarikatın önemli unsurlarıdır; fakat Mevlânâ’nın semaya kalktığı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bir tarikatın raks ve çalgı ile bir arada sunulması akla yatkın olmasa da Mevlevîlik’te bu unsurlar vecde kapılmayı sağlayan unsurlar olarak görülür. Sema, Kibele inancındaki bir dinî ritüel ile de benzerliğe sahiptir: “Cybele (Kibele) inancında rahiplerin her yıl mart ayında flüt eşliğinde eteklerini savurarak dönüp cezbe haline geçmeleri sema ile büyük benzerlik gösterir. Yine Cybele ile ilgili olarak arz’ı temsil eden ve tasvirî olarak sağ elini yardım için uzatmış, sol eliyle de fakirlere yiyecek dağıtan Tanrı Opsun’un bu tasviri Mevlevî semainı hatırlatır” (Kırkılıç, 1996: 305).

Şebâbî, Mevlevî yolunda açıkça görülmekten dahi sakındığını şu dizelerle dile getirir:

Teselsülde dem-i aşkı tezekkür eyledik her an

Tarîk-ı Mevlevîyyeyle masûn olduk bedâhetten (G.6/3)

3.19. Firâk

Vahdet makamından ayrı kalmaktır. Firâk, sâlikin âlem-i ervahtan kesret âlemine düşmesidir. “Sûfiler: ‘el-Firâk! el- Firâk!’ der ve hicrandan yakınırılar” (Uludağ, 1991: 180). Şair; hep ayrılık hep ayrılık mı, vuslatın namı bile geçmeyecek mi, diyerek gönlünün bir hayli kederlendiğini; gönül cilasının da olmadığını söyleyerek vahdeti arzuladığını ifade etmiştir:

Hep firâk mı hep firâk mı yok mu vuslat nâmı hiç

Pür-küdûrettir bu gönlüm yok cilâsı el âmân (G.9/4)

3.20. Cezbe

“Celbetme, çekme. İlahî inâyetin gereği olarak Cenâb-ı Hakk’ın, kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine yaklaştırması” (Uludağ, 1991: 117). Allah’ın cömertliğinin sınırı yoktur. Şebâbî de Rahmân’a yakın olanlardan olmayı ummaktadır:

Ey Şebâbî lutfuna pâyân mı vardır Rabbimin

Öyle ümmid eyleriz ki **cezbe-i Rahmân’dayız** (G. 13/6)

3.21. İnbisât ve İnkibâz

“İnbisât- inkibâz. Ferahlık-sıkıntı halleri. (Tas.) Kulu açılma ve neş’e halinde olması inbisât, tutuk ve üzgün olması inkibâzdır. İnkibâz kulun Hak ile resmî, inbisât samimi olması halidir. İnkibâz halinde edeb gözetilir. İnbisât halinde manevî bir keyf ve neşe içinde bulunan kul son derece tabî bir vaziyette bulunduğundan kalbine ne gelirse onu söyler, hislerini serbestçe ifâde eder” (Uludağ, 1991: 247). Dünya sıkıntıları tertemiz yaratılışlı rûhunu bunalıtığında; şair, inkibaza Hû diyerek inbisâta ulaşmasını gönlüne tenbih eder:

Kabzederse dâr-ı dünyâ rûh-ı pâk-bünyâdım

İnkıbâza Hû deyip de **inbisâttan** geç gönül (G. 15/6)

3.22. Melâmîlik

Kendilerinin kınanması için çeşitli fiillerde bulunarak büyülenme nefsinden arınmak üzerine kurulmuş bir meşreptir. Tarikattan ziyade bir dinî yaşam felsefidir, denilebilir. Melâmîlik neşesine sahip olan zatlar, meşreplerini Kur’ân’da Mâide sûresi 5/54. âyetteki “(Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar⁶³” ifadeye dayandırır.

Melâmet meşrebinin başsüvarisi olarak kendini tanımlayan Şebâbî, sevgiliye yüzsuğu dökerse (şerefinden fedakârlık edecek derecede yalvarıp yakarırsa) ayıplanarak kendisine iftira edilip edilmeyeceğini sual eder:

Âb-ı rû etsem o yâre tab’ıma bühtan mıdır?

Hem **melâmet** meşrebinde şeh-süvârım âh vay (G. 20/6)

3.23. İlm-i Ledün

Hak Teâlâ cihetinden gelen insân-ı kâmil olanın kalbine bahşedilen bilgidir. Kehf Sûresi’nin 65. âyetinde⁶⁴ Hz. Hızır olduğu sanılan kişiye Allah’ın izni ile “ilm-i ledün” öğretilmiş ya da bahşedilmiştir. Bir nevi Hak Teâlâ’dan gelen ilhamdır. Zira tasavvufa göre Allah’tan gelen bilgi aracılı ve aracısızdır. Aracısız olan bilgi ilham veya ilm-i ledün iken; aracılı bilgiler ise melekler ve peygamberler aracılığı ile gönderilir.

Hakir bir kul olan şair, anlam veremediği bir şekilde kendisinde ilm-i ledünün hâsıl olduğunu bu sırrı öğrenmeye kimsenin aklının ermeyeceğini söyler:

Nasıl **ilm-i ledündür** ki bulunmuştur bu kemterde

Bu esrâra akıl ermez tecessüsler de âcizdir (G. 32/3)

İlm-i ledün’e ulaşmak amacında olan insana Allah’ın sözü ve emirleri yeter. Zira O’nun söyledikleri ve yarattıkları tek gerçektir:

⁶³Mâide 5/54: “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. Onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah’ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 127).

⁶⁴Kehf 18/65: “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 323).

Hakdır ne yarattınsa İlâhî ne dedinse

İnsanla **ledün ilme** merâmın özü bunda (G. 51/2)

3.24. Ayne'l Yakîn

Allah'ın nûrunun salikin gönlüne düşmesi ile her şeyin apaçık görülmesi ve bilinmesine ayne'l yakîn⁶⁵ denir. Salik, özellikle Allah'ın birliğinin ve mutlakîyetinin kesinliğini anlar, on sekiz bin âlem üzerinde müessir olduğunu görür. Hz. İbrâhim, Allah'ın mutlak kudretini ilme'l-yakîn olarak bilirdi; fakat ayne'l-yakîn olarak (görerek) da bilmek istedi. Bu mevzu Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara 2/260. âyette⁶⁶ geçmektedir.

Bu dünyada hüznün Şebâbî'ye ayne'l-yakîn ile tecrübe olmuştur. Hüzne karşın Allah'a tevessül eden şair bütün vesilelerin Yaratana karşısında aciz kaldığını anlatır:

Şebâbîyem bu âlemde hüznün **ayne'l-yakîn**imdir

Vesilem ittihâz ettim tevessüller de âcizdir (G. 32/10)

3.25. Hakka'l Yakîn

Tecrübe edilerek elde edilen sabit bilgidir. Şair, insanın rûhlar âleminde Allah ile yakın olduğunu ve Allah'a kesin olarak inandığını söyler. Ayrıca rûhlar âlemi, dünya hayatında vadesi dolan insanoğlunun ömür defterinin bir ön sözüdür:

Âlem-i ervâhda oldun Hakk-ile **hakka'l-yakîn**

Sonra doldu defter-i ömrün ona dîbâcedir (G. 54/3)

3.26. Kurbet

Elest bezminde Allah'a kulluk edeceğine dair verdiği sözü tutmak maksadıyla İslam kaidelerine uygun şekilde yaşaması insanoğlunu Hakk'a yaklaştırır. Kurbet veya kurbiyet bu manevi yaklaşma manasına gelir. Dervişin gayesi kurb-ı

⁶⁵ Tekâsür 102/7: "Summe le terevunneha aynel yakin" âyetinde ayne'l-yakîn lafzı geçmektedir. Tekâsür 102/7: "Yine andolsun, onu gözünüzle kesin olarak göreceksiniz" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 699).

⁶⁶Bakara 2/260: "Hani İbrahim, 'Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' demişti. (Allah ona) 'İnanmıyor musun?' deyince, 'Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için' demişti. 'Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir' " (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 52).

mesafedir. Ahde vefa gösteren derviş Hakk’a; Hak da dervişe yakınlaşır. Zira Allah Kur’ân’da şöyle buyurmuştur: “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız” (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 52).

Kurbiyet hâsıl olan kulun gözüne dünya malı zerre kadar görünmez. Mümin olana dünya malı eksilse gerçekten bir eksiklik sayılır mı? :

Kurbiyet hâsıl olunca zerre gelmez aynına

Mâl-i dünyâ eksik olsa hakk-ile noksan mıdır (G. 35/2)

3.27. Zikr

Cenâb-ı Allah’ı yâd etmektir. O’nu düzenli bir şekilde anmak, kalben ve lâfzen Allah’tan başka ilah olmadığını söylemektir. “Tarikat ehlinin belli kelime ve ibâreleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edeb dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleri; vird, hizip. Münferiden zikr, zikrullah” (Uludağ, 1991: 539).

Şebâbî’nin aklı ve fikri sevgili yüzünden Mecnûn gibi karmakarışıktır. Bu ahvâliyle Hakk’a layık ne zikri ne de tâati kalmamıştır:

Akl ü fikrim oldu teşvîş Mecnun’a mânend edip

Neyleyim ki Hakk’a lâayık **zikr** ü tâat kalmadı (G. 40/6)

3.28. Rind

“Dünya işlerini hoş gören kişi. Çoğulu rindândır. Rind acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat felsefesi böyle olan kişilere rind denilir ve rindlik divân şiirinde bir mazmûn olarak ele alınır” (Pala, 2004: 377). Mâsivâdan vazgeçmiş, el çekmiş kişidir. Toplumun kendileri hakkında ne dediklerine ve kendilerini kınamalarına aldırmazlar. Bu yönleriyle melâmî olarak da görülürler.

Şebâbî, Allah’a seslenerek kendisindeki derdi lütuf ve ihsan bildiğini; rindim diyebilmek için nefis ve utancını taş a çaldığını ifade eder:

Yâ ilâhî böyle derdi lutf u ihsân bilmişem

Nefs ü ârı taş a çaldım ben de **rindânım** diyem (G. 58/4)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNÎ-TASAVVUFÎ UNSURLAR DIŞINDA KALAN TARİHÎ-EFSANEVÎ ŞAHSİYETLER İLE EFSANELER VE KOZMİK UNSURLAR

4.1. Tarihî-Efsanevî Şahsiyetler İle Efsaneler

Türk tarihinde anlatılagelen tarihî-efsanevî şahsiyetler ile divançede yer alan efsaneler dinî ve tasavvufî unsurların dışında bu bölümde ele alınmıştır.

4.1.1. Ferhâd ile Şîrîn

Ferhâd ile Şîrîn, İran mesnevîlerinin önemli efsânevî halk kahramanlarındandır. Ferhâd, Bihzâd adlı bir ressamın oğludur. Şîrîn ise Ermen hükümdarının kızlarından biridir. Bu aşk hikâyesi kısaca şöyledir: Kendisine âşık olduğunu öğrenen Şîrîn, Ferhâd'dan Bî-sütûn dağına delerek sarayına kadar su veya süt ulaştırmasını ister. Mühendis olan Ferhâd, aşkıdan dolayı dağı delmeye başlar. Dağın içine Şîrîn'in resmini de çizer ve uzun zaman alan dağı delme çabasında Ferhâd çizdiği resimlerle dağda yaşamaya alışır ve oradan dış dünyaya çıkmaz. Bu arada başka bir hükümdâr olan Hürmüz'ün oğlu Hüsrev de Şîrîn'e âşık olur. Tuhaftır ki Hüsrev'in babası Hürmüz, Şîrîn'i Ferhâd'a almak için Şîrîn'in ablası ile savaşır. Ferhâd'a Şîrîn'in öldüğüne dair yalan haber verilmesi üzerine Ferhâd, canına kıyar. Bunu duyan Şîrîn de hançer ile Ferhâd'ın cansız bedeni başında kendi canına kıyar.

Bu efsane birçok açıdan dîvân şiirine konu olmuştur. Kendini Ferhâd gibi gören Şebâbî, dağları deldiğini ve meskeninin de Bî-sütûn dağı olduğunu söyler. Âşığın Ferhâd gibi olması için Şîrîn'e kavuşma gayreti göstermesi gerekir:

Kûhkenim hem ben Şebâbî **bî-sütûndur** meskenim

Vasl-ı Şîrin gayretinden âşıkın **Ferhâd** olur (G.17/7)

Âh edip inlemek âşık namının gereğidir. Ferhâd namını taşımanın az lütuf olmadığına değinmiştir şair:

Âh edip inlersin amma âşıkın tavrı budur

Az lutuf mu sandın anı **nâm-ı Ferhâd** şendedir (G.18/7)

Şebâbî kendine seslenerek aşkıyla Ferhâd'ı gölgede bırakmadıktan sonra kuru bir nâmın hiçbir değeri olmayacağını belirtmiştir:

Ferhâd'ı gölgelerde Şebâbî komaz isem

Aşkıyla şöhratinde kuru nâmı neyleyim (G.47/7)

Bî-sütûn dağında Ferhâd olabilmek için Şebâbî, bütün acı ve sıkıntılara bin can ile razıdır:

Ey Şebâbî sen bu çevre bin canınla râzısın

Bî-sütûn-ı aşk içinde kendimi **Ferhâd** edem (G.55/7)

Ferhâd ile Şîrîn'i aşk kitabının faslı olarak say! Aşk boştur, diyenlerden nefretle uzaklaş:

Ferhâd ile Şîrîn'i hitâb faslı sayıp da

Aşk boştu diyenlerle teneffür ede gör sen (G.70/4)

4.1.2. Leylâ ile Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn, Arap halk hikâyesi kahramanlarıdır. Mecnûn'un Arap şair Kays olduğu söylenir. Kays, Leylâ'nın aşkından çöllere düşer ve Mecnûn diye anılmaya başlar. Bu sebeple Leylâ'nın babası kızını Mecnûn olduğu için Kays'a vermez. Bu beşerî aşk bir zaman sonra Mecnûn'un da duasıyla İlahî aşka dönüşür. Leylâ, Mecnûn'un kendisini tanımaması üzerine üzüntüden ölür. Bunun üzerine Leylâ'nın mezarı başında Allah'a ölmek istemesi üzerine ettiği duası kabul olan Mecnûn da orada can verir. Müstakil bir hüviyette ilk defa Gencelî Nizamî tarafından kaleme alınmıştır.

Şebâbî, âşıklar benim bu efsanevî hikâyemle Leyâ'yı utandırsalar da Mecnûn'a göre bu aşka ben daha layık bir âşığım, der:

Leylâ'yı şerme salsa hikâyemle bî-dilân

Mecnûn'a nisbetimle liyâkatli âşıkım (G.28/6)

Şebâbî, zincirle birbirine bağlanmış kölelerin söz hakkı olmadığından, Leylâ'yı tahayyülle safâya alışmıştır:

Zencîr-i teselsülde kulun kavli hebâdır

Leylâ'yı tahayyülle safâya biz alıştık (G. 31/3)⁶⁷

Leylâ'yı anıp ağlarken Mecnûn'u unutma! Aşkın babası olan Mecnûn'a bütün kalbinle teşekkür et! :

Leylâ'yı anıp ağla vü **Mecnûn'u** unutma

Kalbinle ebü'l-aşka teşekkür ede gör sen (G.70/3)

4.1.3. Yûsuf ile Züleyhâ

Bu kıssa, Mısır azizinin eşi Mağrib melikesi Züleyhâ ile Yûsuf arasındaki aşkı ve Hz. Yûsuf'un köle iken Mısır'a sultan oluşunu anlatan Kur'ân kaynaklı hadisedir. Yûsuf Sûresi'nde⁶⁸ detaylıca anlatılmıştır.

Hz. Yûsuf, o zamanlarda Züleyhâ'nın ne çektiğini bilir miydi acaba? Ey sevgili! Sen benden ne istersin? Hayatım zindana döndü:

Züleyhânın o demlerde bilir mi çektiğin **Yûsuf**

Ya benden ne dilersin sen hayâtım döndü zindâna (G. 42/3)

Hz. Yûsuf, sevgiliye tahammül göstererek neler çekti? Suçlu da olsa o fettân olan Züleyhâ'yı görmek isterdim:

Dildâra tahammülde ya **Yûsuf** ne eyledi

Mücrimse o fettânı **Züleyhâ'yı** göreydim (G. 50/4)

4.1.4. Kârun

Lidya kralı Krezüs olduğu söylenen Kârun, zenginliği ve cimriliği ile tanınmıştır. Zenginliğinden dolayı kibrine mağlup olmuş, İsrailoğulları'na zulmetmiştir. Dünya malı çil çil altından da olsa sevgiliye olan aşkıdan Şebâbî'nin

⁶⁷Şebâbî ile gerçekleştirdiğim mülakatta fovori beytinin (G. 31/3) olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁸12/Yûsuf Sûresi "Kur'ân'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sûre budur" (Altuntaş ve Şahin (haz.), 2011: 254).

gözü dünya malını görmez. Sevgilinin aşkı olmadıktan sonra Kârun'un mülkü verilse bile Şebâbî'ye eksik gelir:

Çil çil altınlar da olsa mâl-i dünyâ neyleyeyim

Kârun'un mülkü verilse çün gelir killet bana (G.19/2)

4.1.5. Cengiz Han

Meşhur Moğol hükümdarıdır. Dîvân şiirinde Cengiz, Cingiz, Tingiz gibi isimlerle anılır ve târumâr etme, yağmalama, yıkma, zalimlik, barbarlık gibi fiilleriyle telmih olunur. Sevgilinin güzellik unsurlarının her biri Cengiz Han'ın kötü fiillerine teşbih edilir. Dîvân şiiri geleneğinde sevgili; âşığın gönlünü fetheder ve onu Moğol İmparatoru Cengiz Han gibi yakar, yıkar. Sevgili, Şebâbî'nin gönül mülkünü târumâr etmiştir. Bununla da yetinmeyip put gibi güzelliğiyle Şebâbî'yi etkileyerek sanki putlarla ünsiyetli biri olmaya zorlar:

Cingiz mi girdi mülke târumâr olmuş âmân

Bütlerle ünsiyetli müselmân eder beni (G.56/3)

4.1.6. Hıtâ

Bugünkü Moğolistan ve Mançurya bölgelerinde kalan Hatâ adlı Moğol kabilesinin yaşadığı bölgenin adıdır. “MS X. asırdan itibaren Moğolların ‘Hatâ’ adlı kabilesi bu bölgede yaşadığından bu adla anılmıştır. ‘Hıtâ’ veya ‘Huten’ şekilleriyle de kullanılan bu kelime özellikle âhû ve misk ile birlikte anılır. Misk âhûlarının bu bölgede çok oluşu ve misk'in diğer ülkelere buradan nakledilişi Hatâ'nın değerini artırır” (Pala, 2004: 197). Misk kokusu dünyanın en güzel kokularından kabul edilir. Elbette ki sevgilinin saçının kokusu da misk ile anbere teşbih olunur. Bahar çiçeklerinin kokusu bize etki edebilir mi? Sevgilinin anber kokulu saçından dolayı Hıtâ anberini dahi unuttuk:

Te'siri olur mu bizde ezhâr-ı bahârın

Gîsû-yı mu'anberle **Hıtâ'ya** biz alıştık (G.31/8)

4.1.7. Câm-ı Cem

İran hükümdarlarından Cemşîd'in kadehine “câm-ı Cem” denmiştir. Şarabı bulan hükümdardır. Yedi maden ile kaplanmış bu kadeh, şarap dolarak dudaktan dudağa devredermiş. Ayrıca dünyanın her yanını gösteren bu sihirli kadeh dîvân şiirinde gönlü temsil eder. Kadeh devrederken sevgilinin leblerinin değmesi de âşık için oldukça önemlidir. Zira âşık, kadehteki şarapla değil; sevgilinin kadehteki dudak izine kavuşmakla kendinden geçer.

Lutfeyle ki câm-ı Cem'deki peymâne durmasın! Senin dudağın değmeden devreden o ikramı ben ne yapayım ki? :

Lutfeyle **câm-ı Cem'deki** peymâne durmasın

Devretse leblerinsiz o ikrâmı neyleyim (G.47/5)

4.1.8. Yâkût-ı Bedahşân

Bedahşân, Afganistan'da bulunan bir yerdir. Yakutuyla bilinen bir memlektir. Yâkût-ı Bedahşân taşı kırmızı renkte bulunması yönüyle de sevgilinin dudağını çağrıştırır. Dîvân şairleri kırmızı rengi dolayısıyla yâkût taşını şaraba benzetirler ve genellikle yâkût-ı Bedahşân ile şarap kelimelerini bir arada kullanırlar. Şebâbî, şairlere ilham olan Cemşîd'in bulduğu şarabı, Yâkût-ı Bedahşân'ı ve câm-ı Cem'i merakından görmeyi arzular:

Şâirlere ilhâm ola gelmiş o şerâbı

Yâkût-ı Bedahşân'ı ve sahbâyı göreydim (G.50/6)

4.1.9. Hümâ

Hümâ, talihi açık olanların kuşudur. Başına konduğunu sultan yapan devlet kuşudur. “Hümâ, dîvân şiirindeki sevgiliyi andırır. Sevgili de hangi âşığına iltifat ederse o, devlete ermiş olur” (Pala, 2004: 216). Şair ise aşağıdaki beytinde sevgilinin kibrinden yakınır. Hümâ dahi bir gün bir çöle konabilir ama bulutlar üzerinde uçanlar dağların kıymetini bilmezler diyen Şebâbî, kibirlenmemek gerektiği yönünde tenbihte bulunur:

Şebâbîyâ **hümâ** olsa beyâbâna konar bir gün

Sehâb üzre uran pervâz cibâlin kıymetin bilmez (G.34/5)

4.1.10. Sîmurg ve Kaf

Sîmurg, otuz kuştan renk veya alamet barındırdığı için yeşil rengin hâkim olduğu, konmaz, yemez/içmez, ele geçirilmez efsanevi bir kuştur. Yine bir başka efsanevi unsur olan Kafdağı'nda yaşar. Anka kuşu olarak bilinse de halk arasında Hümâ kuşuyla da karıştırılır.

Cahil olan Kafdağı'nda Sîmurg'u görse güvercin zanneder. Ey garip! O sebeple cahille sohbeti bırakarak Allah lafzıyla meşgul ol :

Sîmurg'u Kaf da görse güvercin sanır onu

Cahille sohbeti ko kavih-hû ol ey garîb (G. 62/3)

4.1.11. İrem Bağı

Yalancı cennetin adıdır. Hükümdar Şeddâd tarafından cennet bahçesi özelliklerine benzetilmek sûretiyle yaptırılmıştır. Bugünkü Suriye veya Yemen'de olduğu sanılmakla birlikte Cenâb-ı Hakk'ın gazabıyla yerin dibine geçmiştir. Dîvân şiirinde sevgilinin güzellik unsurları İrem Bağı'na teşbih olunur.

Canlara güzellik bahşetmiş, İrem de sanki mekânı olmuştur. O sevgiliye baştan aşağı güzelliğin timsali desek yakışmaz mı? :

Letâfet-bahş-ı cân olmuş **İrem** sanki mekân olmuş

Serâpâ hüsn ü ân olmuş diyebilmek yakışmaz mı (G. 52/2)

4.2. Kozmik Unsurlar

Dîvân şairleri iyi eğitim almış, aydın ve çok yönlü sanatkârlardır. Dolayısıyla astronomi de onların ilgi dünyalarının bir parçasıdır. Yıldızlar, gökyüzü, ay, güneş, yağışlar insanoğlunun gözlerini yukarı dikmesini sağladığı gibi şairlerin şiirlerinin bir parçası hâline gelmesini de sağlamıştır. Kozmik unsurlar, dîvân şiirinin ana unsurlarından olup şairin bahsetmekten geri durmadığı unsurlardır. Zira benzetme unsurları olarak kullanılarak sevgilinin güzelliğine dikkat çekilmek istenmiştir.

4.2.1. Kevkeb/Sitâre

Sitâre ve kevkeb yıldız manasına gelir. Galtân ise yuvarlanan, dönen, hareketli manasına gelen bir sözcüktür. Şebâbî, yıldız gibi parlak ve güzel olan sevgiliyi bir müneccim gibi gönlünün gözlemlediğini; fakat sevgilinin kendi sokağında bir görünen bir kaybolan hareketli, yuvarlanan bir yıldız misali olduğunu dile getirir:

Bir müneccim oldu gönlüm hep **sitâre** gözlerim

Kûy-i yârda var ya yoksun **kevkeb-i galtân** mısın (G.43/6)

4.2.2. Müşterî ve Nâhid

Âlem, dokuz felekten ibarettir. Gökyüzü biliminde bunların ilk yedi feleği yedi gezegen olarak bilinir. Müşterî; Jüpiter diye bildiğimiz ve altıncı sırada olan felektir. Nâhid ise Zühre ya da Venüs gezegeni olup üçüncü felek olarak kabul edilir. Hârût adlı sihir meleğinden gökyüzüne çıkmayı öğrenen İranlı güzel Zühre'nin adı verilmiştir. Sevgilinin parlayan güzelliğiyle Müşterî ve Nâhid yıldızlarını gölgede bıraktığını; züflünün her bir teline gökyüzünü süsleyen küçük yıldızlar misali âşıkları asmak gerektiğini söyleyen şair, sevgiliye güzelleme yapmıştır:

Müşterî vü **Nâhidi** hep gökte zâil eyledin

Züflünün her bir teline asmaya merdân gerek (G.37/2)

4.2.3. Mirrih

Mirrih ya da Merih, beşinci felekten olup Mars gezegenidir. Gökyüzünün sert ve asi gezegeni Mirrih'tir. Feleklerin "Kızıl Kumandan"ıdır. Mirrih ile gökyüzünde devreden (tur atmak, dolaşmak) ve bütün felekleri seyreden şair, ağıyardan ayrı kalamadığını; fakat sevgiliyi de ayrı bir yere koyduğunu söyler:

Mirrih ile devr eyledim eflâki hep seyr eyledim

Yalnız seni gayr eyledim ağıyarı da dil-hâh edem (G.65/3)

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÎVÂNÇEDEN ÖRNEKLER

5.1. Münâcaat

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1- Yâ İlâhî bârgâh-ı izzetinden hâcetim

Nefs-i emmâremden olsa hiç gereksiz nahvetim

2- Yâ Müheymin on sekiz bin âlemin hem melcei

Cümle halka va'budû emrin beyandır niyyetim

3- Bâri u Gaffâr u Kahhâr yâ Alîm ü zü'l-celâl

Kulluk etmek sen ilâha bildiğim tek san'atim

4- Yâ Kebîr ü yâ Habîr ü yâ Halîm ü yâ Azîm

Ol latîf ism-i celâlin dildeki hoş lezzetim

5- Yâ Hasîb ü yâ Celîl ü yâ Kerîm ü yâ Mücîb

Hâlıkın mahlûka rabtı varlığından nisbetim

6- Hüsn-i mutlak aksedince cümle halka yâ Vedûd

Gül gülistân oldu her yer müntehâdır sidretim

7- Yâ Veliyy ü yâ Metîn ü yâ Hamîd ü yâ Kavî

Kulluğum ümmetliğim lutfun benimçün devletim

8- Sen ganîsin hem kerîmsin kullara lutfun kesîr

Ben fakîrim aczimi bildim bu olsun servetim

9- Kâdir-i mutlak olunca âlemin hükmü nedir

Haddimi bilmek esasdır ref' olundu izzetim

10- Hem alâ külli şeylere kudret senindir ey ilâh

Güç verirsem kuvvetim var yoksa yoktur tâkatim

11- Sen ilâhün vâhid oldun lâ şerîkun lâ nazîr

Vahdetinden halk olunduk sence mâlûm fitratim

12- A'razım hem emr-i Hak'tır cevher-i pâk rûhumuz

Şol beden ki toprak oldu anla birdir kesretim

13- Len tenâlü'l- birre hattâ tunfîkû lafz-ı cemîl

Emrine münkâd olursam âşîkâdır himmetim

14- İrcî emrin gelince fedhulî duymak ne hoş

Da'vetin hükmün duyunca şol makarra avdetim

15- Câhidû kavlin müberrâ kullarınçün ey Alîm

Dîn u devlet düşse dâra cân u başla savletim

16- Usri yüsrâ kavline yüsrün bize Hak ni'meti

Her kolaylık zorla varsa yoksa vardır fetretim

17- Rahmetinden kum fe-enzir ol Resûl'e sen dedin

Cümle halka yalvaruban nehy-i münker da'vetim

18- Rûhumun meyli elest bezminde kaldı şüphesiz

Âlem-i ervâh içinde ol huzûra hasretim

19- Lu'biyât u lehv-i dünyâ aldatırsa nefsimi

Mâl ü mülke iltizâmım geçmez akça şöhetim

20- Men edince hep tıkanı yollarım kudret hani

Vehmedip var zannederdim oysa yokmuş kuvvetim

21- Hem tecellî sırrına mazhar oluptur ol Kelîm

Kudretin bu dehşetinden vâyelendi hayretim

22- Mâlike'l-mülk lâ-mekânsın cümle varlık hep senin

Mâl ü dünyâ mâsivâdır vardır andan sıkletim

- 23- Âlemin rızkın verirsin hadd u pââyân yok sana
Sen Samedsin ey penâhım hep seninçün hizmetim
- 24- Çün azâbın hem şediddir hem serîdir ol hisâb
Hıfz edersin kemterîni matlabımdır cennetim
- 25- Enbiyâ vü evliyâyı rehber ettin kullara
Herkese bir yâr-ı gâr yok yâ nedendir uzletim
- 26- Kûs-ı rihlet urduğunda hem icâbet beklenir
Dersin ol gün Hakk’a ri’cat hamdülillah nevbetim
- 27- Mâ-i tesnîm râyet-i peygamberidir beklenen
Hep hayâlim Havz-ı Kevser çevresinde sohbetim
- 28- Hak gelince zâil oldu bâtılın hükmü fenâ
Tâ ezelden Hak göründü ahirette rü’yetim
- 29- Küllü nefsin zâika dendiyse mevte hazır ol
Üç kulaç bezle ameldir sâlih olsun tâ’atim
- 30- Merhametten kullarınçün hem raûfsun sen dahi
Kâzımıyne’l-gayza uysak kaybolurdu hiddetim

31- Tül emel istekleriyle kulların hep kör gibi

Ömrümüzden gitti yıllar sanki bitti müddetim

32- Kesmen ümmid rahm-i Hak'tan afveder hem ol Gafur

Tevbe kılsam şol cinândan Hak nasibi hil'atim

33- Ey Şebâbî bil günahın boynun olsun kıl gibi

Korkun Hak'tan arkamızdan söylemen hiç gıybetim

5.2. Mevlid-i Sagîr

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Hak teâla arzu etti serveri

Âmineydi ol habîbin mâderi

2- Arş u kürsî olmadan ol var idi

İns ü cinne ol latîf serdâr idi

3- Hak tealâ ekmel etti cümleden

Muştulandı ol cihâna gelmeden

4- Sureti hem sîreti çok hûb idi

Lâ yezâle ol kerîm mahbûb idi

5- Hem ki Levlâk sırrına ermiş idi

Rahmetinden Hak anı vermiş idi

6- Nûr-ı Rahmân alnına konmuş idi

Hazret-i Âdem dahi anmış idi

7- Ol Safiyullah ki Âdem inledi

Bak ki Allah anı niçün dinledi

8- Yâ İlâhi afvedersin beni sen

Bilirim ki çok seversin anı sen

9- Ortak ettin adına anın adın

Ol Habîbi yanına ala kodun

10- Gice gündüz ah idip hep ağladı

Her du'âya anın adın bağladı

11- Nûr-ı Ahmed kâfi oldu anladı

Hak Teâlâ ol sebepten dinledi

12- Ol saatte yarlıgandı ol Nebî

Yarlıgangıl sev Habîbi sen dahi

13- Hem saâdet mülküne ol tâc idi

Ümmeti her dem ana muhtâc idi

14- Ah nolaydı görebilsek biz anı

Hiç yeter mi övmeye bin söz anı

15- Ahmed-i muhtar ki nûr-i ayn bize

Hem şefîa'l-müznibîn dâreyn bize

16- Yâ nice övem seni diller ile

Kokuna sır ermedi güller bile

17- Dü cihânın serveridir ol Habîb
Bahtımızın yâveridir ol edîb

18- Ümmetiyçün gece gündüz ağladı
Ol mübarek ciğerin hep dağladı

19- Ya İlâhî bana vergil ümmetim
Dedi ola anlar için himmetim

20- Bir gün ana dedi Allah yâ kerîm
Sen yanımda ol ki arzû eyledim

21- Çekdi aldı cismi ile anı hem
Hiç yanılma anda idi cânı hem

22- Kâbe-kavseyn oldu tahkîk bil dahi
Nice oldu anlamazsın ey ahî

23- Arş u kürsî arz olundu ana hem
Cân katıldı ol mübârek câna hem

24- Bî-mekânî gördü cânân cânını
Buldu gevher ol mekânda kânını

25- Yüz bin artuk hep nebîler hâzır hep
Ol mübârek bunlaradır nazır hep

26- Cennet-i Adn'i gezerken ol Kerîm
Sordu Allah ne dilerseñ ederim

27- Yâ İlâhî çok da hoşça söyledin
Hem beni lutfunla ihyâ eyledin

28- Dedi yâ mahbûb u yârim neyledin
Daha başka şey mi arzû eyledin

29- Ol zamanda ol mübârek inledi
Hak Teâlâ anı ol dem dinledi

30- Söyle ey fahr-i cihânım neyleyim
İzzetimçün anı derhal eyleyim

31- Yâ Muhammed saklama benden anı
Bilürem ki pek severim ben seni

32- Ol zamanda ol Habîb etti kelâm
Ol kelâmda bak ki neydi uş merâm

33- Cennetin hoş ben teferrüc eyleyim

Yalunuzca ben ya bunda neyleyim

34- Çok günahkâr ümmetimçün korkarım

Onların hem sonlarından ürkerim

35- Yerleriyse onların nâr-ı cahîm

Yâ ilâhî bu tefekkür çok vahim

36- Afvedegör rahmetinle anları

İltibas eyle harîrden donları

37- Hak Teâlâ kırmadı ol serveri

Ol şefî 'i ol mürüvvet-perveri

38- Dedi oldu hem du'ân ki müstecâb

Hak ile beyninde yokdu bir hicâb

39- Affa şâyân ettim anları kamu

Yerleri olmaya aslâ hem tamu

40- Ümmetinle seni birle haşr edem

Ol kıyâmet sâatinde neşr edem

41- Hürmetiyle secdeye vardı hemân
Bağ-ı cennet güllerin derdi hemân

42- Ümmetiyçün bir hediye istedi
Lutf-ı Hak'dan bir atıyye istedi

43- Ol hediye beş vakittir sen de bil
Kıymeti san kim nakittir sen de bil

44- Kim ki kıldı bu namâz erkân ile
Râzı oldu hükmüme bin cân ile

45- Ümmetinçün secde mîrâc eyledim
Hem salâtı size sertâc eyledim

46- Bu nemâz ki ne mübârek şey ola
Kılsa anı cümleden hâcat bula

47- Fuhşiyâta menhiyâta perde ol
Derman oldu türlü türlü derde ol

48- Bil ki Hakk'ın rahmetinden katre ol
Her günâh u mâsivâyâ sütire ol

49- Kul Şebâbî acz-ile geldi sana

Lütfedip de hem şefâat kıl ona

5.3. Na't

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Halk-ı âlem bir ağızdan derse haktır cân fedâ

Ey Habîb-i Rabb'ül-izzet sana bin cânân fedâ

2- Bülbül-i bâğ-ı cinânsın ey Resûl-i müctebâ

Lâle sünbül cümle ezhâr bâğ ile bûstân fedâ

3- Senle mûnis senle mevcûd cümle iklîm-i civâr

Revnakı yok hem şitânın şem'-i şebistân fedâ

4- Sen gibi bir dürr-i yektâ halkolunmaz bir dahî

La'l ü yâkut inci altın gevher ü mercân fedâ

5- Varlığınla oldu mevcûd ins ü cin ü hem melek

Saymağa diller yetişmez zî-nefes merdân fedâ

6- Sıhhat ü neş'em ve hüznüm akl ü fikrim her şeyim

Gitse de illetle dolsa istemem dermân fedâ

7- Hem sana lutfetti ol Hak on sekiz bin âlemi

Pâdişâh-ı dü-cihânsın bir nice sultân fedâ

8- Kavî-i levlâk sende mazhar sırr-ı Furkân-ı Hudâ

Cümle varlık canlı cansız âlem ü insân fedâ

9- Vahye mazhar olduğun gün “ ikra” dendi ey Kerîm

Her ne dersen hak odur kim gayrı her bürhân fedâ

10- Ey nübüvvet tcının sen shibisin y Latf

lemi sersem ayađın tozuna kurbân fedâ

11- Hem sahâben bezl-i cân ettikleri yevm-i Bedir

Her birine kul nedir ki řh ile řhn fedâ

12- Kâ’be içre bir nice bt rekz olunmuş b-sebeb

Hke yeksân oldu hepsi bin bt-i tersân fedâ

13- řkkolundu mcizeyle ay iki yandan göge

Hem musahhar oldu cennet hr ile glmn fedâ

14- Enbiyânın evliyânın serverisin ey Habîb

Yokluğunda sevgi yoktur yr ile yrn fedâ

15- Gözlerimde sürme oldu bastığın kumlar bile

Cümle varlık sana merbt şık-ı nln fedâ

16- Katre katre gzyřın dkmez ise frkat ile

Kupkuru olsun nehirler bahr ile ummn fedâ

17- Hizmetinde olmayınca varlığın ne hükmü var

Havz-ı Kevser Cennet-i Adn hûr ile vildân fedâ

18- Bekr-i sıddık Hattaboğlu hem ki Zi'n-nureyn ola

Haydar-i Kerrâra târih şî'r ile destân fedâ

19- Kerbelâ'da Hak Resûlün nûr-ı aynı kavrulur

Çöllere su düşmesin ki teşne vü atşân fedâ

20- Ehl-i beyti bir vedâ ümmete bilsek eğer

Bilmeyenler bilmesinler âlime nâdan fedâ

21- Uğramazsa Ravza-ı pâk-i Nebiye kâfile

Yolcusu hem malları hem büsbütün kârbân fedâ

22- Sünnetinden kıl kadar sapdıksa veyl yâ veyl bize

Ehl-i sünnet akdine hem kupkuru îmân fedâ

23- Her sahâben ictihâdı rehberü tevfik bize

Şer'-i Ahmed istikâmet derk ile iz'an fedâ

24- Kâ'be kavseyin lutfolundu Rabb'e oldun hem karîn

Î'tilây-ı Sidre'de buldun karâr âsmân fedâ

25- Zübde-i âlem de sensin eşref-i mahlûk da sen

Zıll-ı zildir cümle âlem taht ile tâcân fedâ

26- Hüsnüne Yûsuf-ı Ken'an nerde kaldı ey cemîl

Bedr-i tâmsın sûretâ kim husrev-i hûbân fedâ

27- Vechini gördükçe herkes akl ü fikri hûş eder

Beng ü bâde şurda dursun sekr ile mestân fedâ

28- Hem mübârek dişlerin tut la'l ü inci dânesi

Târife hâcet mi var ki gevher-i galtân fedâ

29- Ol femi hem kırmızıydı sanki bir gül goncası

Güldüğünde hüsn-i dendân tîn ile rummân fedâ

30- Bastığın yer neş'e buldu zî-hayât oldu şecer

Belde oldu senle çöller bir nice ümrân fedâ

31- Muktedâ-yı ümmetindir mesned-i şer'indiler

Bekr-i Sıddık Hattaboğlu şevk ile Şeyhayn fedâ

32- Ey Şebâbî yüz sürersin âsitân-ı kevkebe

Ol Resûl'e rûh u cânım âhır u dünyân fedâ

5.4. Gazeller

Gazel 1

mef'ûlû mefâ 'ilû mefâ 'ilû fe 'ûlûn

1- Nâdanla ırağ olsa ne gam sohbetimiz yok

Cânân-ı dil-âşubla nidem ülfetimiz yok

2- İncinse nolur benden edip âh ü enîni

Uşşâkı pula saysa heman gayretimiz yok

3- Âhımla edem öyle perişan ki cihanı

Ümmidle yaşar oldu kulun tâkatimiz yok

4- Mülkünde mezâlimle düşer hüsnüne gölge

Mazlûma terâhumla bakar âfetimiz yok

5- Fakrıyla Süleymân'a neml oldu gedâlar

Hıffetle anılsak da nice sıkletimiz yok

6- Pîş-dâr-ı nigeş-bân-ı kapındır bu fakirin

Devletlü sayılsak da hele râyetimiz yok

7- Katletse Şebâbî'yi nola zehr-i nigâhı

Sultâna fedâ olsa bu cân minnetimiz yok

Gazel 4

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Yâr-ı bâkî ister isen sana ancak Hak yeter

Hak ile olunca dertler cümlesi anda biter

2- Bir buhurdândır ki gönlüm cemresi cânlar yakar

Kalplere cân-bahş olunca misk ü anberler tüter

3- Bir beyâbân olsa gönlün hubb-ı Hak girse ana

Goncalar handân olur da anda bülbüller öter

4- Gül ü gülzâr oldu âteş yakmadı İbrahim'i

Hû deyip girsen de nâra Cebreîl elden tutar

5- Ol kelâma cân ü dilden inkıyâd et sen dahî

Kün deyince Lâ-Yezâl hem sadr-ı sengden gül biter

6- Sanma ber-dâr oldu ancak ehl-i dil Mansûr velî

Mevtle buldu ol hayâtı cânlara cânlar katar

7- Ey Şebâbî sen de tâlip ol ki râh-ı vuslata

Kalb-i insan demle sanma ism-i A'zam'la atar

Gazel 10

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Şîve-i reftâr-ı yâri bir gören hayrân olur
Tâli'i mâkûsdur artık bahtı hep vîrân olur
- 2- Nâr-ı fitnen nefha-yı muhrik-dem etti rûhumu
Yevm-i mahşer kesb-i hakkı zâlimin nîrân olur
- 3- Rûz ü şeb bu külbe-i ahzânıma derdler yağar
Gözlerimden katre katre ıstırap rîzân olur
- 4- İrci'î dendikde bir gün hâzır-ı Hazret olup
Ayrılır zâlimle mazlum adl-ile mîzân olur
- 5- Hem reyâhîn öykünürse tûtîyâ-yı çeşmine
Oda hâcet olmaya kim bir acep büryân olur
- 6- Lokman ursa destini bu yâreler bulmaz şifâ
Kim Mesîh-dem neşvesinden gönlümüz sekrân olur
- 7- Ey Şebâbî bir harâbe-zâre döndü menzilin
Gün gelir şâtır olursun meskenin ümrân olur

Gazel 13

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1- Sîne-sâf olduk sanırdık ser-be-pâ isyândayız

Ahd ü peymân kande kaldı cümlemiz nisyândayız

2- Gurresinden ol hilâlin bulduk ümmîd-i halâs

Hamdülillâh âfiyetle sâye-i Gufrân'dayız

3- Rahmetinden etti ikrâm ol Nebiyy-i ekmeli

Acz içindeyiz ve lîkîn dâimâ şükrandayız

4- Mâlik oldum sanma arza gırralanma ey ahî

Dâr-ı mihnet sofrasında hâne-i mihmandayız

5- Ol Şefî 'al-müznîbinin müjdesin mîyâr edip

Yüz çevirdik mâsivâdan sanmayın küfrandayız

6- Ey Şebâbî lutfuna pâyân mı vardır Rabbimin

Öyle ümmid eyleriz ki cezbe-i Rahmân'dayız

Gazel 31

mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn

1 - Şekvâ mı ederdim ki cefâyâ biz alıştık

Derdinle başım hoşça ezâyâ biz alıştık

2- Girdâb-ı enînimde bükûlsün bu felekler

Pinhânsa bu âvâze hafâyâ biz alıştık

3- Zencîr-i teselsülde kulun kavli hebâdır

Leylâ'yı tahayyülle safâyâ biz alıştık

4- Mülkünde bu hüsnünle kerîm ol da a mâhım

Lutfunla gedânım ki sehâyâ biz alıştık

5- Terk etse n'ola şâh-ı kerem-kâr-ı melâhat

Kûyunda melâmetle vefâyâ biz alıştık

6- Aşkında metânetle misâl oldu cihâna

Meyletse n'ola gayra bükâyâ biz alıştık

7- Her işde müşevveşse dilim hem de şuûrum

Ta'n etme gülüm şenle hatâyâ biz alıştık

8- Te'sîri olur mu bizde ezhâr-ı bahârın

Gîsû-yı mu'anberle Hıtâ'ya biz alıştık

9- D ny yı deęiřmezdi nig h mla şebâbî

eřm n-ı siy h mla bel ya biz alıştık

Gazel 37

f 'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- D ver-i devr nsın ammâ d dma m z n gerek

Hüsn-i b -hemt sın ammâ evrine bin c n gerek

2- Müşterî v  N hidi hep gökte zâil eyledin

Zülfünün her bir teline asmaya merdân gerek

3- La'l   dendân göz alıptır sanki dersin kehkeş n

Leblerin ta'rif edersem bir yeni mercân gerek

4- Dil-fir b eyler o kâmet her gören mest n olur

Gamzesi bâde v  bengin ekmeyen hayrân gerek

5- Bend-i aşk  kimi sarsa aklını b -h ş eder

R -y  âlem dar gelir de r zıdır zindân gerek

6- Sumnât'a yüz sürenler Ka'be'ye kanda vara

Bir kebûter konsa Beytullâh'a s -i zan gerek

7- Ey şebâbî terk-i âlem etse insan ok mudur

Böyle dilber k yuna sen gibi kurbân gerek

Gazel 40

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Hâhiş-i lutfunla yârim tende tâkat kalmadı

Ref'olundu sende rahmet bende râhat kalmadı

2- Bezm-i meyde nâmımız tesvîd edip çekdin kalem

Hep azimet ihtiyâr ettin de ruhsat kalmadı

3- Hazret-i İsmâ'îl'de kaldı i'tilâ-yı evc-i aşk

Menzil-i zillette kaldık gayrı rif at kalmadı

4- Mısr azîzi iftirâyla iltifâtı mezcedip

Hazret-i Yûsuf nebiden çâha vüs'at kalmadı

5- Zulmün âteşiyle zâlim defaten âh eyledim

Şem'e döndü kâmet-i dü-tâda sıhhat kalmadı

6- Akl ü fikrim oldu teşviş Mecnun'a mânend edip

Neyleyim ki Hakk'a lâyık zikr ü tâat kalmadı

7- Ey Şebâbî tâliinde görmedin ikbâlini

Yâr ile ülfet dilerdin cây-ı fırsat kalmadı

Gazel 44

mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn

1- Endam-ı şerer-bar-ı felaketsin efendim

Pur-hun-ı cefa-pişe celadetsin efendim

2- Ruhsare reyahin mi gubari mi çekilmiş

Hattınla muamma-yı siyakatsin efendim

3- Mıjgan-ı dil-averde hesapsız dil-i mecruh

Cellad-ı huner-baz-ı siyasetsin efendim

4- Rahmeyle bu mecnuna nighban-ı kapmdır

Uftade vu nacare inayetsin efendim

5- Umran-ı ekalim-i mehasinde serapa

Devran-ı kadehkare hidayetsin efendim

6- Aşkınla şereflendi hayatımla mematım

Devletle gecen omre nihayetsin efendim

7- Nuşeyle firakmda bu sagarı Şebabi

Takbıl-i nıh-ı yare icazetsin efendim

Gazel 47

mef'ûlû fâ 'ilâtü mefâ 'ilü fâ 'ilün

- 1- Terk etme sensiz olsa bu eyyamı neyleyim
Devrân-ı nûş-ı mülde bu gül-fâmı neyleyim
- 2- Aşkında çekdiğim ne belâyâya hû deyip
Sensizce erdiğimde ya bayrâmı neyleyim
- 3- Kad eflahın lugâzi müfessirce âşikâr
Mü'minse âşıkın yâ bu esnâmı neyleyim
- 4- Kemhâ vü atlas olsa da kâlîçe serseler
Yardan ırağ olursa ol ârâmı neyleyim
- 5- Lutfeyle câm-ı Cem'deki peymâne durmasın
Devretse leblerinsiz o ikrâmı neyleyim
- 6- Kârbân-ı hacc-ı beyte azimette olduğum
Duydun da gelmedinse ben âvâmı neyleyim
- 7- Ferhâd'ı gölgelerde Şebâbî komaz isem
Aşkıyla şöhetinde kuru nâmı neyleyim

Gazel 64

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Remz-i servin kâmetiyle hem hırâmân ben olam

Lâyı dersen nefy ü isbâtınla giryân ben olam

1- Hem belâ-yı aşkı kalbe eyledim Kays suretin

Reddedersen bâdiyende gayrı pûyân ben olam

2- Hicretin gârmda vuslat koklaram ümmîd-ile

“Lâ tahaf ’ kavlinde gûşum şad u hândân ben olam

3- Yevm-i şekde bir münâdî bekledim gelsin deyû

Müjdesi ıyda muvâfık mâh-ı tâbân ben olam

4- Kûy-ı yârda her dakika bin yıla teşbih olur

Sûretin görsem ufukda Rabb’e kurbân ben olam

5- Âleme hâdim olurdum terk ederdim her şeyi

Nokta femden bir sefercik derse Leylâ’n ben olam

6- Ey Şebâbî sanma kevneyn boş yere devrân eder

Dönmesinden olsadır ki mest u hayrân ben olam

Gazel 66

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1- Nân u suya ihtiyacın duyduğum bilmez misin

Andan efzûn sana muhtaç *olduğum* bilmez misin

2- Her meselde zikredildi âşğın devrânı var

Bu zamânın bana ait geldiğın bilmez misin

3- Hep nebiler vahye erdi âleme tebliğ için

Aşk kitâbın bana dahi olduğun bilmez misin

4- Lât u Uzzâ hem Hübeller hep büt-i tersâ dahi

Sen de kendin böyle devrân sürdüğün bilmez misin

5- Ol Halîl ki büt-şikendir Ka'betullâh dostudur

Cilvegâh-ı Hakk iken kalp kırdığın bilmez misin

6- Sakladın hep kemterinden gîsu-yı Leylâ ile

Ârızın mâh-ı ayândır yandığın bilmez misin

7- Ey Şebâbî eşk-i tâbânın nisâr ettin yine

Ol lebin içmâz-ı şevkle güldüğün bilmez misin

5.5. Kıt'alar

Kıt'a 1

mef'ûlû mefâ 'ilû mefâ 'ilû fe 'ûlûn

Giryem gibi âhım da şerer-bâr-ı sadâdır
Mazlûm u nevâkâra elem hükm-i kazadır
Seylâb-ı dü çeşmimde diyenler bu ne tûfan
Eşk-bâr olur âşık ki revâdır hem sezadır

Kıt'a 2

mef'ûlû fâ 'ilâtü mefâ 'ilû fâ 'ilûn

Sönmüş çerâğ-ı aşka tefâhür mü eyledin
Yoksun ya başka yerde tezâhür mü eyledin
Zillet ki levh-i Hak'da mukarrerdi tâ ezel
Ben aşkı fâş edince tegâfûl mü eyledin

Kıt'a 3

mef'ûlû mefâ 'ilû mefâ 'ilû fe 'ûlûn

Münkâd oluruz hükme kulun kârı rızâdır
Mahkûm-ı müebbed ki be-takdîr-i cezâdır
Zindân ki o kalbinde terâhumdan eser yok
Zencîr-i esârette zulüm hükm-i kazâdır

Kıt'a 4

mef'ûlû mefâ 'ilû mefâ 'ilû fe 'ûlûn

Cinnet dediler aşka bilenler bilir ammâ
Aşksız gönülün hükmü talebsiz mala benzer
Gevher ki nihânîde bulanlar bulur ammâ
Bir kalb ki uzak aşka kırılmış dala benzer

5.6. Murabba'

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1- Gün mü söndü ya sönen şem'-i ruh-ı cânân mıdır

Bendedib mecnûn kılan cânımı hüsn ü ân mıdır

Va'dedib yıllarca bezletmek için aşkı bana

Şendeki yıllar meâli yoksa zâlim ân mıdır

2- Hep mehâsin münhasif kaldı gözümde âşikâr

Ben sana bendeyledim kendimi aldı rüzgâr

Bedduâya hâil olmaz mesnedi meşkûk değil

Meyl-i yâri bende sanmak yoksa hüsn-i zan mıdır

5.6. Müfredler

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

2- Kay s'a Mecnûn dendi ise aşka remz olduysa ger

Leyli-i zâr olmasaydı Kays olurdu lâm elif

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

3- Câh ü mal kaldı da mîras ba'zısı pür-neş'edir

Hazret-i Âdem Ata'dan bize firkat düştü pay

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

12- Bin cefâya kâil oldum Rabbimin takdiridir

Âlem-i ervâha hasret bir de senden ayrılık

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

13- Çâha bir kez düştü şâh oldu bakın Yûsuf Nebî

Bir ömürdür çahdayız da şâh yâ bâý olmadık

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

37- Ol Resûl-i müctebânın râhına yüz sürmeğin

Tâlib olduk âşıkânın akdemin bûs etmeye

mefûlü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün

39- Bir ni'mete bin şükrüm olur bence yetersiz

Sıhhatle geçen ömre kulun şükrü ne mümkün

SONUÇ

Dîvân edebiyatı, Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile Araplar ve Farslarla olan yakınlaşması neticesinde Türk edebiyatında yer edinmiştir. İslâmî Türk Edebiyatı nazım alanında doğrudan İran şiirinin geleneklerini esas alan dîvân edebiyatı, İslâm ve tasavvuf temellerinde yükselmiştir. Şebâbî Dîvânçesi'ni de bu temeller kaynağında inceleyerek günümüzde dîvân şiirine olan ilginin devam ettiğini ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmada şiirlerden hareketle şairin dinî ve tasavvufî unsurlara hangi açıdan yaklaştığı, nelere dikkat çektiği, kimlerden etkilendiği, dîvân şiirine ve dîvân yazma geleneğine ne gibi yenilikler getirdiği üzerine tespitler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dîvân yazma geleneğinde sık rastlanmayan mevlid/mevlid-i sagîr bölümü Şebâbî Dîvânçesi'nde bulunmaktadır. Şairin beyitlerinde Mevlevîlik'ten ve Mevlanâ'dan belli aralıklarla bahsettiğine rastlanılmıştır. Bu husus yaptığımız mülakatta şaire sorulduğunda Mevlevîlik'e intisabının olmadığını; babasının Mesnevî dersi alırken henüz küçük yaşlarda kendisinde Mevlevîlik'e karşı bir sempati uyandığını belirtmiştir. Şair, ayrıca mısralarına Mevlanâ'nın *Mesnevî*'sinin ilham kaynağı olduğunu dile getirmiştir. Özellikle dîvânçede bulunan 55 müfrette Nâbî'nin, Nef'î'nin ve Şeyh Gâlib'in etkisi hissedilmektedir. Dinî/tasavvufî unsurları barındıran gazel ve beyitlerinde Fuzulî etkisinde kalındığı da görülmektedir. Bu bağlamda Şebâbî; Mevlanâ, Fuzulî, Nâbî, Nef'î, Şeyh Gâlib gibi büyük şairlerden etkilenmiştir.

Şairin hayatı, eserleri/çalışmaları, mahlası, eserin şekil ve muhtevasına dair tablolar, mülakatta kendisine yöneltilen sorulara ve alınan cevaplara çalışmanın başında yer verilmiştir. Eserin yedi bölümündeki dinî-tasavvufî unsurlardan örnekler verilerek şair ve eseri anlaşılmaya çalışılmıştır. Dinî-tasavvufî unsurlar dışında dîvânçedeki tarihî-efsanevî kişiler ile efsaneler ve kozmik unsurlara dair unsurlar da açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Şair, ilim dünyasında zaten itibarlı bir kariyere sahiptir. Dîvân şiirinin diline ve aruzu kullanma yetisine çok uzak kaldığımız 21. yüzyılda, yedi yüz yıllık bir geleneğin niteliğine, diline, veznine uygun bir dîvânçe yazmak da yetenek gerektirdiğini ispatlamaktadır. Bu sebeple şairin ve eserinin değerini bilmek için birkaç yüzyılın geçmesine gerek yoktur. Dîvân şiirinin hammaddesi olan dinî-tasavvufî unsurları çokça kullanan “**Şâir-i Sâhir**”ın, eski Türk edebiyatında yerini alması amacıyla bu tez çalışması önemli bir adım olarak görülmelidir. Yedi yüz yıllık geleneğin ve kültürün şah eseri olan dîvân şiirini çağımızda sürdüren diğer sanatkârların da bilinmesi ve çalışılması için aşağıdaki tabloda şairler, mahlasları ve eserleriyle birlikte verilmiştir.

Corona virüs döneminde, dîvân şiiri geleneğine göre Corona virüs ile ilgili şiir yazan akedemisyen-şairlerin, şair-yazar-gazeteci ve öğrencilerin şiirlerinin yer aldığı Dr. Öğr. Üyesi Sait Yilter’in *Koronavirüs Edebiyatı*⁶⁹ adlı eseri 21. yüzyılda dîvân şiiri geleneğini sürdürenlerin tanınması ve araştırılması için çok kıymetli bir eserdir.

Gavvas gayretli şairlerin, her biri kıymetli inci değeri taşıyan dîvânlarının da çalışılmasını tavsiye ve temenni ederim.

21. yüzyılda yazılmış diğer dîvân/dîvânçe ve şairleri:

ŞAİR	DÎVÂN/DÎVÂNÇE
ŞEBÂBÎ/ Osman Kemal Kayra	Şebâbî Dîvânçesi
FÂNÎ/ Lütfü Filiz	Fânî Dîvânı
TAŞKIN/ Necibe Taşkın Çetinkaya	T/Aşkın Dîvânı
ŞEYDA/ Şahin Uçar	Şeyda Dîvânı
LÜTFÜ/ Lütfü Şehsüvaroğlu	Lâ Havle /Lütfü Dîvânı
ZAFER/ Zafer Acar	Zafer Dîvânı

Tablo 4.1. Son Çağda Yazılmış Dîvân/Dîvânçe ve Şairleri

⁶⁹ Yilter, S. (2020). *Koronavirüs Edebiyatı*, İstanbul: Hiperyayın.

KAYNAKÇA

- Albayrak, N. (2007). “Redif” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, c.34, 323-324.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (haz.). (2011). *Kur’ân-ı Kerim Meâli (12. Baskı)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aydın, M. S. “İnsân-ı Kâmil”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırma Merkezi, İstanbul 2000, c.22, s.331.
- Canım, R. (2016). *Dinî Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Efendioğlu, M. “Sahâbe”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırma Merkezi, İstanbul 2008, c.35, s.491.
- Et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *Mu'cemü'l-kebîr, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Musul 1983.
- Harman, Ö. F. “Günah”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1996, XIV, 278.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- İsen, Mustafa. (Şubat/1989). “Dinî Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.82.
- Kayra, O. K. (2011). *Şebâbî Dîvânçesi*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kılıç, Müzahir. “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadîsler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. M. Sadi Çöğenli Özel Sayısı*, Sayı 8, 2001, s. 93-101
- Kırkkılıç, A. (1996). *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Levend. A. S. (2018). *Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Muallim Naci (2004), *Edebiyat Terimleri- Istılâhât-ı Edebiyye* (Haz. M.A. Yekta Saraç), Gökkubbe, İstanbul.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Öztürk, R. “Allah’ın Birliği ve Tekliği (Vahdaniyeti ve Ehadiyeti) Bağlamında ‘Samed’ İsmi ve Anlam Alanı”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 11, S. 32, Yaz 2007, s. 48.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Serinsu, Ahmet Nedim ve diğer, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.
- Suyutî, (1996) *el-itkân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut.
- Topaloğlu, B. “Hamd”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997, c.15, s.442
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (2017). *İslâm’da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uzun, M. İ. “Kerbelâ”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırma Merkezi, Ankara 2002, c.25, s.274.
- Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, Y.Ş. “Kader”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXIV, 58.
- Yeniterzi, E. (1993). *Dîvân Şiirinde Na’t*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi Yayınları.

WEB Sitesi Kaynakları

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/127871/mod_resource/content/1/03besl_kalpanatomisi.pdf Erişim tarihi: 25/12/2020.

https://www.fibiler.com/Ar%C3%BBz-Kaliplari-ve-Bahirleri_Veri_12481

Erişim tarihi: 18/12/2020.

<https://kurul.diyaret.gov.tr/CevapAra/14/kuranikerimde kacâyet bulunmaktadir?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d> Erişim tarihi: 06.03.2021.

“Prof. Dr. Osman Kemal Kayra İle Mülakat” Join Zoom Meeting

<https://us04web.zoom.us/j/78409243770?pwd=ckZWwJNuR1VTbjFmaFIwS0MwYXdmdz09> Erişim Tarihi: 31/12/2020 saat 14.30-15.00

<https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 25/12/2020.